

«Əstayidil İzdəngüqilər üqün»

Nikola Yakup Qabril

Mundəriyə: —

Kirix söz

1-muzakirə

1-kisim: Təwrat wə Injil — həqiqəttur

2-kisim: Əqliy ispat

3-kisim: Tarihiy ispat

4-kisim: Arhe'ologiyilik (qezip qıqқан) ispat

2-muzakirə

Təwrat wə Injilni Qur'an inawətsiz qiliwətkənmu?

3-muzakirə

İnsan balisi gunahkardur, hətta pəyoqəmbərlərmu!

4-muzakirə

Məsih Əysaning krestkə mihlinixi (kirix söz)

1-қисим: Hudaning Məsih əysaning krestkə mihlinixida boləjan məqsiti.

Əysa «Inaklaxturux»ni kandaq əməlgə axurojan?

2-қисим: pəqət Məsih əysala axu qurbanliq wəzipigə layiqtur

3-қисим: Məsih əysa Əz ihtiyari bilən krestkə mihlanəjanmu?

4-қисим: Qur'anda Məsih əysaning krestkə mihlinixi toqrisida yezilojanliri

5-қисим: Məsihning krestkə mihlinixidiki tarihiy ispatlar

5-muzakirə

Məsihning gunahsizliqi, Hudaligi wə oqulluqi

6-muzakirə

Qur'anda Məsihning baxqilardin üstünlüki toqrisida yezilojanliri

7-muzakirə

Hudadiki «üqning birliki», «üqtə birlik» yaki «üqlük gəwdə»

8-muzakirə

«Yardəmqi» wə Muhəmməd

9-muzakirə

Injilning qalaymiqan dunyoga bərgən nuri

Hətimə

«Əstayidil İzdəngüqilər üqün»

Kirix söz

Mən nuroqun waqtimni musulman qerindaxlirim bilən billə ötküzdüm; bu qerindaxlirim iqidə əlimalarmu az əməs idi. Biz din toqruluk əstayidil, səmimiy wə dostanə paranglaxqanlirimizda «Bu dunyadiki barliq yollarni qidirip, həmmə ixiklərni qekip qiqattuq»; xuning bilən məndə bu səhbətlirimizni yəkünləp yezip, bir kitabqə qilip qiqirix hiyali tuquldi. Ahiri hiyalim əməlgə exip, bu kitabqə yezilip qiqti. Bu kiqikkinə «tirixqanliqim»ni, həqiqət yolidikilər üqün paydilik həm ularoqa yetəqci bolsun dəp, həqiqətəni izdəydiqan həm uni nixan qilidiqan kixilər otturisiqoqa koymaqqimən. Əgər həqiqətning nemə ikənliki ularoqa eni q bolqan bolsa, ular həqiqətə erixix üqün barliq dunyalirini razilik bilən setiwetip, həqiqətəni hoxalliq bilən setiwelixini səmimiy ümid qilimən. Ənə xundaq kixilərlə bəht həm ronaq tapalaydu.

Bu kitabtiki muzakirlirimdə mən hərqandaq bir əqli musulmanoqa mas kelidiqan usulni qollandim, hərqandaq bir hərmətlik izdəngüqining uni inkar qilmaydiqanliqioqa ixinimən. Imkaniyətning bariqə, Qur'an, hədis wə həm tarihlardin ispatlar aldim. Qünki bular musulmanlaroqa

nisbətən tarazida tohtaydigan həm heqkandak qarxilikka uqrimaydigan ispatlardur. Muxundak ispatlar bolqandila, biz gəpning poskallisiya yetələymiz. Xübhisizki, alimlarning xərhliginidək, «Həqiqət izdinixning kizidur». Həqiqətni izdigüqi uni tepix üqün munazirə sahəsidə yol kezixkə razidur. Allıkaqan həqiqətkə erixkən kiximu bu munaziridin bax tartmaydu, qünki bu munazirə uni tehimu mustəhkəmləydu. Xunga kerindixim, ihlasmənlik bilən bolidigan səhbətkə təklip qiliximni eqrir kərmisingiz, bu munazirigə katnaxqiningizda, əzingizgə wə yaki baxqilaroqa paydisi tegidu; ikki tərəptə oqalib kelisiz. Mening Qur'andin yaki hədislərdin nəqil kəltürüxüm bularni həqiqət degənlikim əməs. Lekin logikilik munazirining qa'idə-yosunliri boyiqə, mening muxundak tədbirni qollanoqinim tüzük; bolupmu ehtiyaj tüpəylidin məjburiy əhwal astida, uni qollanmay bolmaydu. Qünki bəzi musulman kerindaxlar, qolumdiki Mukəddəs Kitab (Təwrat wə Injil)ning pütünləy həqiqiy wə toluq nopuzluq ikənlikini qobul qilalmaydu. Qobul qilaligan bolsa idi, mən ənə xu Mukəddəs Kitabtın, ularning qəlbidiki barlıq əndixilər wə gumanlarni tügitudigan, nuroqun ispatlarni kərsitip bərgən bolattim.

Qerindaxlirim, silərdə wə bizlərdə, Yaratquqimiz Hudaqə ibadət qilix, əlümdin keyinki mənggülük bəhtkə erixixtək etikad ortaklıqi bar əməsmu? Silər bu nixanni baxqa bir tərıqıdə (yolda) izdəysilər, biz bolsaq baxqa bir tərıqıdə izdəymiz. Əmma bu ixlar üstidə kəmtərlik, ihlasmənlik wə obyektıplıq bilən təpsiliy muzakirə qilsaq, bizgə nemimu ziyini bolsun? Həqiqət bir wə bəlünməstur, xunga inaklıqta birgə mangayli, xundila Yaratquqimizning iltipatioqa, həm ahiri Erəm (Edən) baqısidikidək mənggülük bəhtkə erixələymiz. Pəqət Hudadin kəlgən səmimiyy muhəbbət bu kitabni silər üqün yazdurdi. Biz silərnin biz bilən billə mengixinglarni, biz Məsih Əysadin erixkən nijatlıqtnin həm

mənggülik həyatlığın siləningmu ortaq bəhriman boluxinglarni halaymiz. Biz özimiz erixməkqi boləjan axu bəht, xadlıq həm niyatlıqni silərdimu bolsun dəp tiligən ikənmiz, undaқта hərgizmu silərdin nəprətlənməymiz, bəlki siləni səyidiojan səmimiy dostlardin bolimiz. Bizdin kılqilikmu gumanlanmanglar; Huda siləni toqra yolda yetəkligəy.

Muzakirining yüzəki bolup qəlixining aldini elix kerək, xunga bəzibir səzlirimgə qidaxlıq berix təs bolup qalsa, kərindaxlirimning yol qoyuxini etünimən, qünki mening məqsitim baxqılarning etikadlırini qəkürux əməs. Həlbuki, bəzi pakitlar həm həqiqətləni ayding kilməqimən, xuning üçün baxqılarning kənglini dəp özümning etikad əkidilirimni bir yaqqa kayrip qoyalmaymən. Baxqılarningmu həm xundak kılıxini tələp kilməymən. Bu kandaqla bolmisun siz üçün bir kətimlik muzakirə pursiti bolup qalidu əməsmu? Lekin wədə berimənki, hərmətlik kitabhanning oqururiqə tegidiojan, məshirə kılıdiojan yaki mazək kılıdiojan tüstiki hərəkandaq bir səzning qikip qəlixidin saqlinimən.

Ahirda xuni etirap kılıp etməqimənki, bu kitabqini tüzüxtə mən ilgiriki basma materiyallardin paydilandim. Hudadin iltija kılıqinim, bu kitabqə payda yətküzgüqi həm inaklıqning qorali bolup qikkay. Huda bolsa səmimiy iltijalarqə jawab bərgüqidur, mening yar-yələnqüküm həm barlıq mədət mənbəyimdur.

Izahat: — Qur'andin nəkil kəltürülgən səzlrining həmmisi Muhəmməd Salihning tərjimisidin elinojan.

1-muzakirə

1-kisim

Təvrat və Injil — Həqiqəttur

Iximizki, Muqəddəs Kitab (Təvrat, Zəbur, Injil) həqiqiy təlimatning uli və muhlislar üçün barlik məsililəni həl qiloquqidur. U bolsa adil sotqi, baxkilarning əyiblixidin qorkmaydioqan, həqiqətəni eniklap, yaloqanqilikni basidioqan, barlik talax-tartixlardiki ixənqlik və sadik guwahqidur. Xunga muzakirilirimdə, uni birinqi orunoqa koydum. Qunki Muqəddəs Kitabning ixənqlik ikənlikini qayil qilarlik səz və logikilik ispat bilən xərhiyəlisəm, biz bu uluq kitabning həkümlirigə boysunup, uningdin yolyoruk və barlik ixlirimizda nəsihət alalaymiz. Bərək, u bir parlak nur həm barlik jan igilirining toqra yetəkqidur.

(1) Qur'andiki Sürə «Al-imran» 3-ayəttin, biz təwəndikiləni kərimiz:

—

«Ilgiri, kixilərgə (insanlaroqa) yol kərsətküqi qilip Təvrat bilən Injilni nazil qiloqanidi».

Demək, Huda insanlaroqa Təvrat və Injilni yolyoruk süpitidə qüxürgən.

(2) Sürə «Ma'idə», 71-ayəttə: —

«(I Muqəmməd!) eytkinki, «I əhli-kitab! (yəni Yəhudiylar və Nasaralar) silər Təvratqa, Injiloqa və silərgə Pərwərdigaringlərdin nazil qilinoqan kitabqa (yəni

Qur'anoq) toluq əməl qilmioquqə, silər etibarqə aloqudək dinda bolqan bolmaysilər» («Nasaralar» — Məsihqə etikad qiloquqilarni kərsitidu).

Bu ayət Təwrat wə Injilning ixənqlik ikənlikini ispatlaydu, undaq bolmioqinida, Muqəmməd ularqə əməl qilix kerəklikini demiqən bolatti.

(3) Yənə Süre «Ma'idə», 47-ayəttə: –

«Əqli Injillər (yəni Nasaralar) Alla Injilda nazil qiloqan əhqamlar boyiqə həküm qilsun, Alla nazil qiloqan ayətlər boyiqə həküm qilmioqanlar pasiqklardur»

– demək, Injil Huda tərripidin qüxürülgən, Muqəmməd uni həküklük dəp bilgən.

(4) Süre «Nisa», 136-ayət: –

«I məminlər! Allaqə, Allanın pəyoqəmbirigə wə Alla uningqə nazil qiloqan kitabqə (yəni Qur'anoq) wə ilgiri Alla nazil qiloqan kitablaraqə (yəni Qur'andin ilgiri nazil qilinqan samawi kitablaraqə) iman kəltürüinglər. Kimki Allani, Allanın pəyoqəmbirini, kitablirini, pəyoqəmbərlirini wə ahirət künini inkar qilidikən, u qattiq azoqan bolidu».

Bu ayət, birawning Təwrat wə Injiloqə ixənmigənlik, Qur'anoqə ixənmigənlikigə ohxax «qattiq azoqan bolidu» dəp bekitidu.

(5) Süre «Səbə'i», 30-ayəttə: –

«Kapirlər: «Bu Qur'anoqə wə uningdin ilqiriki kitablaraqə hərgiz ixənməymiz» – dəydu».

Məkkiliklər («kapirlər») mana xundaq Qur'andin həwərdar

bolovandak Tawrat wə Injildinmu hawərdar bolovanicən.

(6) Sürə «Kəsəs», 49-ayəttə: –

«Eytqinki: «Əgər (u ikki kitab sehirdur degən sözünglarda) rastqil bolidiovan bolsanglar, u ikki kitabğa qarivanda, Alla tərividin nazil bolovan tehimu toqra bir kitab kəltürüp bekinglar, mən uningova əgixəy»»

Dərwəkə, Muhəmməd Tawrat wə Injilning toqrilikini həm Qur'an bilən barawər orunda turidiovanliqivə guvahlik qilovan.

(7) Sürə «Ma'idə», 43-ayəttə: –

«Ularning yenida Allaning həkmini öz iqigə alovan Tawrat tursa (yəni Tawrattiki həkümləni kərip turup əməl qilməywatsa) (i Muhəmməd) kandaqqa seni həküm qikirixka təklip qilidu?»

Yukirki ayətləning mənisi enik həm oquq turuptuki, uni yənə xəhləx yaki qüxəndürüp yürüxning heqkandaq həjiti yoq bolsa kerək.

Bu ayətləning omumiy mənisi dəl xuki, dunyova yorukluk wə yetəkligüqi bolsun dəp, Mukəddəs Kitab (yəni Tawrat wə Injil)ni Həmmigə Qadir dana bir Huda qüxürgən. Kitabning ka'idə-prinsiplirivə ri'ayə qilix wə əgixix kerək. Bir musulman bu kitabtiki səzlərgə ixənmisə, undaqta uningda etikadning kəm qil ikənliki wə uning yoldin bəkmə ezip kətkənlikidur. Yənə kelip, Muhəmməd dəwridiki məkkiliklərgə nisbətən Tawrat bilən Injil Qur'anovə ohxaxla tonuxluk idi.

Qerindixim, mənisi enik turovan bu ayətləni oqup turup yənəla Mukəddəs Kitabğa ixənməy, uni həjətsiz yaki munasiwətsiz dəp

qarisingiz qandak bolidu? Huda Oz amrliriga ita'atsizlik qilolanlarni suruxturup hesab alidiolan kunida, kitab-daptirlirini aqkinida, ozingizni qandakmu aqliyalaysiz? Sizning xu kitabni (Tawrat, Zabur, Injil)ni okup, uningoga ixinixingizni wa prinsiplirigoga ita'et qilixingizni dawet qilimən. Xundak qilolanda, siz birla waqitta Hudaning ham adalatlik (har bir gunahni jazalaydiolan) ham bizga rahim-xepkitini korsitidiolan birdinbir yolini bayqiyalaysiz. Gunahlingizni yuyux imkaniyitini tapalaysiz hamda bu dunya wa u dunyadiki eng muhim zat – Əysa Məsih, arkilik mənggülik xadliqqa erixələysiz.

Lekin məlum bir qerindixim mundaq dəp rəddiyə beriximu mumkin:

–

«Sizning nəkil kəltürgən ayətliringiz rast, hulasingizmu toqra. Birak siz mening ixiniximni tələp qilolan, Qur'an guwah bolup təstikliolan axu «Tawrat wa Injil» degən kitabingiz əzgərtilgən wa burmilanojan; uningoga bir qara qol təgkən. Siz bügün «Tawrat wa Injil» dəp atawatqan kitablar, Qur'an guwah bolup təstikliolan kitablara pütünləy ohximaydu. Musulmanlarning ularning qa'idə-prinsipliridin waz keqip, ulardin dajip kətkənliki dəl xu səwəbtin. Buni ulardin kərgili bolamdu?!».

Muxundaq rəddiyə qilouqilar wa xularoga ohxaxlardin xuni tələp qilimənki, ular jawabimni dikqət bilən anglap, qongqur oylinip bitərəp həküm qiqarsun.

Siz yukirida Qur'andin nəkil kəltürülgən ayətlərdin, Muqəddəs Kitab (Tawrat, Injil)ning Muhəmməd dəwridila toluq mukəmməl bololanliqi wa ixənqlik ikənlikini ukup öttingiz. Xundak bolmiojan bolsa, Muhəmməd əzi uningoga guwahlik qilalmaytti wa yaki kixilərgə uning əmr-

pərmanlirioğa əməl qilixni buyruyalmaytti. Heq bolmioqanda, Muqəddəs Kitabning Muhəmməd dəwridə tooqra bolqanlikini, uning əzgərtilməy, oydurmiqiliktin haliy ikənlikini etirap qilixingiz kerək.

Mən yənə sizdin təwəndiki ayətləni oquxingizni tələp qilimən. Ulardin əzingiz xundak əzgirix mumkinqiliki yaki insan balilirining xundak yol bilən uni əzgərtix imkaniyitining bar-yokluqini kərələysiz.

«(I Muhəmməd!) Sən Pərwərdigaringning kitabidin sanga wəhiy qilinoqanni oquqin, Allaning səzlidirini heq kixi əzgərtəlməydu» (Sürə «Kəhf», 26)

«...Allaning səzlidirini hərəkəndak adəm əzgərtəlməydu» (Sürə «Ən'am», 33)

«Pərwərdigarning səzi nahəyiti rasttur, nahəyiti tooqridur, uning səzini əzgərtələydiyən heq kixi yoktur». (Sürə «Ən'am», 115)

«Alla wədisigə hilaplik qilməydu»

(«Yunus», 64-ayət)

«Allaning yolida (ərəbqi, kalamida) heqəkəndak əzgirix tapalməysən (yəni Allaning tutqan yolu əzgərməydu)» (Sürə «Fətih», 22-ayət)

«...Qur'an oqalib kitabtur. Buningoğa aldidinmu, arkisidinmu (yəni heqəkəysi tərpidin) batil (inawətsiz) yüzlənməydu» (Sürə «Fussilat», 40-41-ayət)

«Qur'anni (ərəbqə, «əskərtix»ni) həqiqətən biz nazil qilduk wə qoqum uni qoqdaymiz» (Sürə «Hijr», 9-ayət)

Yukiriki sürilərdin, Hudaning sözlirini heqkimning özgərtəlməydiyənlikini kərələysiz, çünki Huda bir kitab qüxürgəndin keyin uni qoşdaxqa wədə bərgən. Əgər birsi yukiriki «Hijr» süridiki «əskərtix» degən səz pəkətla Qur'anni kərsitidu dəp qarisa, mən: – Bu «əskərtix» degən səz Təwrat wə Injilnimu öz iqigə alidu, – dəp jawab bərgən bolattim. Məsilən Qur'andiki bayanoğa qarap beking: –

«Əgər (buni) bilmisənglar əhli ilimdin (əhli-əskərtixtin) (yənə Təwrat, Injillarni bilidiyənlərdin) soranglar» (Sürə «Ənbiya» 7-ayət)

Əməliyətə, Təwratning əzi Sürə «Ənbiya» 47-ayətə «Qur'an» («furqan») dəp ataloğan: –

«Biz həqiqətən Musa bilən Hərunoğa furqanni (yəni hək bilən batilni (nahəkni), həlal bilən həramni, hıdayət bilən gumrahlikni (aldinip kətkənlikni) ayriyuqi (Təwratni), nurni, təkwardarlaroğa (paydilinidiyən) wəz-nəsihətəni (əskərtixni) bərduq».

Mundakqə eytkanda, Qur'anoğa karitiloğan həmmə səz Təwrat wə Injiloğa karitiloğan əməsmu? Çünki Təwrat wə Injil Hudaning sözliridur; etikadingiz boyiqə, Qur'anmu Hudaning səzi bolidu. Qur'anda Huda Əz sözliridə heqkandək özgirix, koxulup kəlix yaki eliwetilixlərləning mutlək bolmaydiyənlikini (Jalalayn əlima degəndək) eytkənlikioğa ixənsingiz, undakta kəndəksigə «Təwrat wə Injil özgərtilgən» degili bolsun?

Əgər siz yənə «özgərtilgən»likining ehtimali bar dəp qarisingiz, undakta Qur'anningmu özgərtilgənlikining ehtimali bar boləğan bolidu, çünki Təwrat wə Injil üqün ehtimalliki bar boləğan ixlar, ohxaxla

Qur'andimu bar boliweridu. Əlima Al-Razining deginidək, «İnsanlar Hudaning səzlrini (Təwrat wə Injilni) əzgərtələydiqan bolsa, xübhısızki Qur'annimu əzgərtələydiqan bolidu». Siz Qur'anni «əzgərtilgən» dəp etirap qılmaysız. Xuningoqa ohxax, Təwrat wə Injilningmu əzgərtilixi mumkin əməslikini etirap qilixingiz kerək. Ularning həqıkiylikini etirap qilip, əmr-pərmanlıriqə boysunup, «Yol, Həqıqət wə Həyatlık» bolqan Kutkuzoquqi-Məsihni tonutidıqan yetəklıgüqi süpitidə Təwrat wə Injilni kəbul qilixingiz kerək.

Əmdi, Mədinədə yezilqan sürilər yəni atalmix «Təwrattiki ayətlərnıng buzuluxi» toqrisida tohtilip ətsək, bu ayətlər pəkətlə bəzibir Yəhudiylarqə qaritilqan idi. Təwəndə baxqə bir kitabtin səz alsaq: –

Birinqi, Sürə «Al-İmran», 78-ayəttə: –

«Ulardin (yəni Yəhudiylardin) bir türkümi kitabta bolmioqan nərsilərnı, silərnıng kitabta bar ikən dəp oylixinglar üqün, tillirini əgri-bügri qilip oquydu wə uni Alla tərıpidin nazil bolqan dəydu. ...ular bilip turup Alla namidin yaloqan oquydu».

Birərsi «Bu ayət Təwratning əzgərtilgənlikini deməkqimu?» dəp sorap qalsa, əməliyəttə bolsa, bu ayət dəl xuning tətürisini ispatlaydu. Qünki muxu yərdə, kitabning əzgərtkənlikini deməy, bəlki «bir türkümi» adəmlər oquqan waqtida, hata tələppuz bilən mənisini əz məqsiti üqün burmilioqanlıqini kərsitidu. Ularning qolidiki kitab dəl əslidiki Təwrattin baxqə kitab əməstur.

İkkinqi, Sürə «Nisa», 46-ayət: –

«Yəhudiylarning iqidə kitabning (yəni Təwratning) səzlrini

ezgərtiwetidioqanlarmu bar, ular «səzüngni angliduk, boysunmiduk, bizgə qulak sal, biz sanga qulak salmaymiz» – dəydu, dinoqa tənə qilix yüzisidin «ra'ina» degən səzni tillirini əgri qilip eytidu».

Bu səzlərnin mənisi yukiriki misaloqa ohxax, yənə «bir türküm» adəmlərnin tillirini əgri qilip hata tələppuz bilən Təwratni oquyidioqanliqini kərsitidu. Buningoqa təwəndiki ayətmu (47-ayət) ispat beridu: –

«I kitab berilgənlər! (yəni Yəhudiylar)... əzünqlardiki kitabni (yəni Təwratni) təstiq qilidioqan, bizgə nazil qiloqan kitabni (yəni Qur'anoqa) iman kəltürünqlar».

Demək, ularning «əzidiki kitab» dəl əsli əzgərtilmigən əynən Təwrattur.

Sürə «Ma'idə», 13-ayətningmu yukiridiki ikki ayətkə ohxax mənisi bar. Yənə xu süridiki 46-, 47- ayətlər, Sürə «Yunus» 94-ayətlərmu xuni ispatlaydu: –

«Ularning (yəni bəni-Isra'il pəyoqəmbərlirining) arqisidin əzidin ilgiri nazil qilinoqan Təwratni (yəni uning Alla təripidin nazil qilinoqanliqini) etirap qiloquqi əysa ibn-Məryəmni əwəttuk, uningoqa hidayət bilən nurni əz iqigə aloqan Injilni ata qilduk, «Injil» əzidin ilgiri nazil qilinoqan Təwratni etirap qiloquqidur (yəni uningoqa muwapiqtur), təkwardarlaroqa hidayət wə pənd-nəsihəttur. Əhli Injillər (yəni Nasaralar) Alla Injilda nazil qiloqan əhkamlar boyiqə həküm qilsun, Alla nazil qiloqan ayətlər boyiqə həküm qilmioqanlar pasiklardur».

«Mubada sən, sanga biz nazil qiloqan kitabtın xəklinidioqan (xübhillinidioqan, guman qilidioqan) bolsang, səndin ilgiri kitab oquqanlar (yəni Təwrat bilən Injil

nazil qilinoqan Yəhudiylər wə Nasaralar)din sorap bakqin...»

Sürə «Bəkerə», 113-ayəttimu: –

«Yəhudiylar «Nasaralarning heqqandaq asasi yoq (yeni ular toqra dinda əməs)» dedi. Nasaralarmu: «Yəhudiylarning heqqandaq asasi yoq (yeni ular toqra dinda əməs)» dedi. Halbuki, ular kitabni (yeni Yəhudiylarning Təwratni, Nasaralar Injilni) oquydu» – deyilgən.

(Əməliyəttə, «Nasaralar» (Məsih, muhlisliri) Təwrat-Zəbur bilən Injil degən ikki kitaboqa ixinidu, bəzidə ularni «kona əhdə» həm «yengi əhdə» dəp ataydu).

Biz yukirikı ayətlər toqrisidiki muzakirimizdə muxu yərgə kəlgüqə, «Injil» toqrisida tehi anqə səz aqmioqan iduk; Təwratka nisbətən yukirikı ayətlərmu bizni ohxax hulasigə kəltüriduki, Yəhudiylarning qolidiki Təwrat həkikiy Təwrattur, pəkətla bəzi Yəhudiylar (Təwrattiki) ayətlərgə Muhəmmədning arzusioqa qarxi mənidə təbir bərgən. Bu hulasigə əlima Al-Razi, Al-Baydawilarmu ularning «buzuloqan tekistlar» degən təbirigə koxulidu. Undaq bolmioqinida, Qur'anning «Mədinədəiki süriliri» «Məkkədəiki süriliri» gə zit kelip qaloqan bolatti.

2-kisim

Əqliy ispat

Asman wə dunyani həm barlik janliklarni birla eoqiz səz bilən yaratqan Hudaning Həmmigə Qadir ikənlikini hər bir əkil igisi bilidu.

Hudaning nuroqun karamatlaridan, ka'inatning barlik universal kanuniyatlarining top-toqra ikonlikidan va mingloqan yillardin beri ozgarmigonlikidan Uning danaligi hammigə ayandur. Huda ham qadir ham dana boloaqqa, əkil igiliri boloaq insanlarning Yaratquqisioqa boloaq munasiwiti, xundaqla bir-birigə boloaq burqlirini ularoa quxəndüridioqan bir asasiy nizam yaki tüzülmüni Əzi tüzüp qiqixi kerək idi. İnsan özining kəlgüsi təqdirləning qandaq boloidioqanlığını – ita'ətsizlərgə jaza beriloidioqanlığını, etikad qilip ita'ət qilolanlaroa in'am beriloidioqanlığını bilixkə mohtaj idi. Undaq bolmioqanda malimanqilik, qanunsizliklar insanlar arisida əwj elip, qong belik kiqik belikni yutuwalidioqandək bolup qalolan bolatti. Bununə aqiwiti insanlarni huddi öz mədəniyitini yokatqan bəzi millətlərdək, özini halak qilixkə elip baratti. Xundaq boloaqanda insanoqa nisbətən əhlak bilən əhlaksizlik otturisida pərk qalmaytti. Bu hil əhwallarni Həmmigə Qadir və birdinbir dana boloaqan Pərwərdigarimizning qobul qilalixi hərgiz mumkin əməs.

Hudaning insanoqa quxürgən bu nizam bilən tüzülminamini, əgər Təwrat və Injil əməs desingiz, siz dəp beqing, undaqla u nemə? Muxuningoa ohxax ehtiyajni qanduralaydioqan (həmmə dəwrləni besip etkən) baxqa bir qədimiy Muqəddəs Kitab barmu? Bərək, yoqtur!

Xübhisizki, Həmmigə Qadir və birdinbir dana Huda, xundaq bir kitabni insanlaroa nizam və yetəkliguqi bolsun dəp quxürgəndə, uni ozgərtix, qoxulup qelix, elinip ketix və buzuluxtın saqlaxkə kapalətlük qilolan. Xundaq qilmioqan bolsa, u kitab Xəytan və hər bir yaman niyətlük adəmninğ zərbə nixanioqa aylinip qalolan bolatti, və yaki nuroqunlioqan «Muqəddəs Kitablər» pəyda boloaqan bolatti, pikirlər bəlünüp, həqiqətning əzi qaymukux və malimanqilik iqidə yoqilatti. Bundaq ixlar

Hudadin nahayitimu yirak! Qunki U Özining kitabliri, Təwrat, Zəbur wə Injilning hər bir qismini əzgirixtin, hatalik sadir boluxtin əsirmu'əsir saklap kəlgən. U bu kitablarni, azoqanlaroqa yol kərsətküqi məx'əl süpitidə saklap kəlgən.

Mukəddəs Kitablar, Təwrat wə Injillarni əzgərtixtək bir «suyikəst» məwjut boluxi üqün nuroqun yərdiki nuroqun kixilər, birla wəqitning əzidə birlixixi kerək idi. Əmma bundak bir birlixix hərgiz mumkin əməs. Dəsləptə, Qur'an pəyda boləqan qaoqda (miladiyədin keyin 7-əsirdə) Yəhudiy etikədqiliri həm Məsih (hristi'an) muhlisliri dunyaning hərəkaysi jayliri, məsilən Suriyə, Türkiyə, Misir, Efi'opiyə, Pars, Hındistan, Ottura Asiya, Kəxkər, Turpan, Jonggo wə Yawropalaroqa tarkəloqanidi. Mukəddəs Kitablar, bolupmu Injil, əyni Ibraniy til wə Yunan (Grek) tilidin nuroqun millətlərnin tilioqa, jümlidin ərəbqə, armenqə, amharqə (Efi'opiyə tili), Koptqə wə latinqioqa alliburun tərjimə kəlinəqan. Turpandimu arhe'ologlar Injilning kədimki uyoqurqə tərjiməsidin birnəqqə qisimlirini kəzip qikqan. Bu nuroqunliəqan kixilərnin əzliri mukəddəs dəp bilgən kitabni əzgərtix suykəstidə bir yərgə jəm bolalaydu degəngə ixinix əkilgə siəqamdu? Arilikning yirakliqi bir yakta tursun, ularning arisida tili wə kəzkaraxliri, hərəkaysi məzhəplər əzlrininin təkitleydiəqan ixliridimu nuroqun pərklər boləqan tursa? Əksiəqə, bu nuroqunliəqan yərlərdiki, əz tilioqa tərjimə kəlinəqan hərəkaysi millət kixilirininin qolidiki kitab dəl ənə xu bir Təwrat wə bir Injildur.

Xübhisizki, bəzilərnin «Mukəddəs Kitablar əzgərtilgən» dəwelixi ispatsiz, asassiz təhməttur. «Əzgərtilgən» deyilsə, undakta əzgərtilgən tekistlər kəni? Kəysi tekistlər? Əyni nusha kəndək idi? Ular ni burmilaxtiki məksət nemə ikən? Bu so'alaroqa kim jawab bəreləydu?

Ehtiyatqan bir alim öz həkümining asasi toluq bolmay turup, uni hərgizmu otturiqqa qikarmaydu.

Hijradin ilgiriki ezlirini hristi'an dəydiqan bəzi ərəb kəbililiri, məsilən: Himyar, Qasan, Rabiya kəbililiri və Nijranlıq, Heralıq katarlıqlar üçün Injil əslidə ərəbqigə tərijimə qilinqanidi. Bundaq bolmiqinida ular qandaqlarqə Injiloqa iman kəltürsun? Bu pakitlar «Al-Aqaniy» («nəzmilər») degən kitabta dəlillinip ispatlanqan, qünki bu kitabta Waraka bən Nawfal (Muhəmməd dəwrdiki əng danglıq yazoquqi) ezining bu kitabni yazoqanlıqini həm «Ərəbqigə tərijimə qilinqan Injildin halioqan yeridin kəqürgən»likini bayan qilidu. «Injil əzgərtilgən» degənlər bu kitabtin muxu səzgə ispat tapalioqan bolsa, u qaoqda Waraka bən Nawfalning xu kitabidin asanla ispat aloqan bolatti. Əmma almiqan.

Yəhudiylarqə kəlsək, Mukəddəs Kitab (Təwrat, Zəbur)ni saklaxqa bolqan qiziqinliki dunyaoqa məxhür. Ularning əlimaliri və alimliri bilən arilixip kərgən hər bir adəmgə ularning hətta Təwratniki səzləning və hərpləning qanqə və nəqqə ikənlikini enik bilidioqanliqimu ayan. Xunga eytalaymizki, mukəddəs kibabning pütünligidə heqkandaq xək yok həm kəlgüsidimu əzgərməydu; buningqə əng əkəlliy bilim və bu kitabning dəwrdin-dəwrgə qaldurulux jəriyanliri guwah bolalaydu.

Kitablarning kəpiyip ketixi ularning həkikət ikənlikigə barawə əməs; təkxürüp, izdinip, selixturup kəring. Xundaq qiloqanda pakitlarqə erixisiz. Qünki arzu-həwəslər və xəhsiyətqilikni axkarilap uni əyibləydiqan, adəmləning rəzil kəngüllirini əzgərtidioqan bu kitab – Hudaning sap, pak, dana karakterlirigə həmmə jəhəttin uyoqun bolqan, mədəniyətlük turmuxqa ündəydiqan, Hudani, xundaqla hərqandaq bir

insan oqilini, jumlidin duxmendlarnimu soeyuxka undaydigan, yamanlikni kayturuxka yol qoymaydigan wa Adem'atining barlik perzentlerini kerindaxlar dep karaydigan bu kitab bershak barlik mawjudatlarning Yaratquchisi Perwardigarning jahandiki barlik mehluqatlarning amal qilixi uqun bergan kitabidur.

3-қисим

Tarixiy ispat

Mukaddas Kitab (Injil, Zabur wa Tawrat)ning dawrsizliki wa haqiqatlikini rat qilqili bolmaydu. Pütün alamdiki harkandak bir kitab uningqa ohxax toluq ispatlanqan amas. Tarix eng adil guwahqi ham eng ixenqlik ispat bolqaqqa, muzakirilirimizda gumanni teltukus yokitip, haqiqatni roxan kilidigan towendiki ispatni otturqqa qoymaqqimän.

Eniqki, Mukaddas Kitab nuroqunliqan bexaratlarni ez iqigä alidu. Bu bexaratlarning kopinqisi alliburun amalga exip bolqan. Qalqanliri bolsa, waqti-sa'iti toxkanda amalga axurulmay qalmaydu. Huda mukaddas bendliri bolqan payqambärlär arqilik nuroqun wäqälarning yüz beridqanliqini aldin'ala eytkän; mäsilän, mälum padixaqlarning küqiyidqanliqini wa bözilirining gumran bolidqanliqini, büyük xähärlarning halak bolidqanliqini wa özining wäyran boluxini oylap baqmigän uluq wa xäräpik delätlarning yokilidqanliqinimu aldin eytkanidi.

Buningqa mundak bir misalni keräyli. Nahum payqambär

Asuriyaning paytəhti bolqan Ninəwəning həlak bolidioqanlikini enik aldin eytkan. Ninəwə xəhəri bolsa, əslidə egizliki 30 metr, aylanmisi 95 kilometr kelidioqan sepil bilən qorxaloqan bolup, 60 metr egizliktiki 1500 munari bar uluq bir xəhər idi. Bu xəhərninğ həlak boluxi toqruluk bexarət hətmuhət əməlgə axuruloqan.

Yəxaya pəyoqəmbər bilən Yərəmiya pəyoqəmbər, Qaldiyə həlqlirininğ paytəhti bolqan «Babil» yaki «Babilon»ning əng bayaxat wə əng gülliniwatqan dəwridə xu xəhər wə imperiyəsining wəyran boluxini aldin eytkan. Yəxaya pəyoqəmbərninğ bexarətliridin 160 yil ətəkəndin keyin, axu uluq xəhər Babil pəyoqəmbərlərninğ deginidək wəyran bolup kətti. Herodot wə Ksenofondin ibarət ikki grek tarihxunasining Babilning gumran bolux əhwali toqrisida yazoqan bayanliri pəyoqəmbərlərninğ eytkanlirioqə ajayib ohxixidu.

Mukəddəs Kitabtiki nuroqun baxqə bexarətlər iqidə əzakial pəyoqəmbərninğ Tur xəhəri toqrisidiki bexariti bar: («Əzakial» 26-bab)

«On birinçi yili, ayninğ birinçi künidə xundək boldiki, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundək deyildi: —

«I İnsan ooqli, Turning Yerusalem toqruluk: «Wah! Yahxi boldi! Əllərninğ dərwazisi boluquqi wəyran boldi! U manga qarap qayrilip eqildi; uning wəyran qilinixi bilən əzümni toyuquzimən!» deginini tūpəylidin, — xunga Rəb Pərwərdigar mundək dəydu: — Mana, i Tur, Mən sanga qarximən, dengiz dolqunlarni qozoqioqandək, kəp əllərnini sən bilən qarxilixqə qozoqaymən; ular Turning sepillirini bərbat kilip, uning munarlirini qeqip yokitidu. Uning üstidiki topilirini

kirip taxlap, uni takir tax kiliq qoyimən. U pəkət dengiz otturidiki torlar yeyilidigan jay bolidu; qünki Mən xundaq sez kildim, dəydu Rəb Pərwərdigar; u əllər üqün olja bolup qalidu. Uning quruqluqta qaloqan qizliri qiliq bilən qirilidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.

— Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —

Mana, Mən Tur bilən qarxilixixqa Babil padixahi Nebokadnəsar, yəni «padixahlarning padixahi»ni, atlar, jəng qarwiliri bilən, atliq qəwəndazlar, qoxun wə zor bir top adəmlər bilən ximal tərpidin qikirip epkelimən. U quruqluqta qaloqan qizlirini qiliq bilən soyidu, sanga muhasirə potəylirini quridu, sepiloqa qiqidigan denglükni yasaydu, sanga qarap qalkanlirini kətüridu. U sepilliringoqa bəsküqi bazoqlarni qaritip tikləydu, qoral-paltiliri bilən munarliringni qeqip oqlitidu. Uning atlirining kəplükidin ularning kətürgən qangtopisi seni qaplaydu; sepilliri bəsülgən bir xəhərgə bəsüp kirgəndək u sening qowuqliringdin kirgəndə, sepilliring atliq əskərləning, qaklarning həm jəng qarwilirning sadasi bilən təwrinip ketidu. Atlirining tuyaqiliri bilən u barliq rəstə-koqiliringni qəyləydu; u puqraliringni qiliq bilən qiridu, küqlül tüwrükliring yərgə yiqilidu.

Ular bayliqliringni olja, mal-tawarliringni oqənimət qilidu; ular sepilliringni buzup oqlitip, həxəmətlik əyliringni harabə qilidu; ular sening taxliring, yaoq-qangliring wə topa-qangliringni dengiz suliri iqiğə taxlaydu. Mən nahxliringning sadasini tügitemən; qiltarliringning awazi qaytidin anglanmaydu. Mən seni takir tax qilimən; sən torlar yeyilidigan bir jay bolisən, halas; sən qaytidin

kurulmaysən; qünki Mənki Pərwərdigar xundak degənmən, dəydu Rəb Pərwərdigar...

Mən seni baxqılaroşa bir agahı-wəhxət qilimən;

Sən qaytidin heq bolmaysən;

Ular seni izdəydu, biraq sən mənggügə tepilmaysən»

— dəydu Rəb Pərwərdigar».

Buningdin tarih biz üçün hatirliğan təwəndiki pakitlarni kərələymiz:

–

Əzakiyal pəyoqəmbər kitabidiki xu 26-bab, 8-ayəttin, Nebokadnəsar padixahning Tur degən xəhərni wəyran qilidiqanliqini oquymiz. Pəyoqəmbər 3-ayəttə, kəp dələtlərnin Tur xəhirigə qarxi turidiqanliqini, 4-ayəttə, bu xəhərnin bir takir taxka aylinip qalidiqanliqini, 5-ayəttə taxning üstigə beliqqilarning torliri yeyilidiqanliqini dəp ötkən. 12-ayəttə, xəhər harabilirinin dengizoşa taxliwetilidiqanliqini, 14-ayəttə xəhərnin qayta qurulalmaydiqanliqini wə 21-ayəttə, uning mutlək qayib bolidiqanliqining bekitilgənlikini aldin degən.

Əzakiyalning bexaritidin üç yil keyin, Babilning padixahi Tur xəhirinin öz xərtirini qobul qilip təslim boluxioşa qədər, yəni 13 yil uni qorxap turdi. Ahiri u xəhərgə bəsüp kirgən, lekin xəhər ahalisining dengizdin ötüp xəhərdin yerim kilometr yiraqliqtiki bir araloşa qeqip kətkənlikini bayqioğan. Babilning padixahi xəhərni Əzakiyal 8-ayəttə aldin eytkinidək, yər bilən yəksan qiloğanidi.

Keyin bütük Iskəndər (Alik sandir, greklarning imperatori) kelip, isyan kətürgən xu araldiki Tur xəhirini muhasirigə eliwaldi. Iskəndər

kona xəhərning harabiliridin ixlitip, xu araloğa baridoğan 60 metr kəngliktiki bir yolni yasap qıqti. Buning bilən Əzakiyalning bexaritudiki 3-, 12-ayəttə deyilginidək, bu yərnimu besiwaldi. Keyin 4-5 ayətlərdə deyilginidək, xəhər qayta bir taqir taxqa aylinip kətkən.

Turning tarihi Iskəndərning dəhxətlik urux elip berixi bilən ayaqlaxқан əməs. Keyin, awwal Antigon (miladiyədin ilgiriki 314-yilda), andin Pitolimi Filadelfus (miladiyədin ilgiriki 285-247-yillarda) uning sodisining wə dengiz üstidiki həkimiyyitining üstünlükini bitqit kıloğan. Ahiri, miladiyədin keyinki 1321-yili ərəb jəngqiliri uni ixoqal kılıp pütünləy hək kıloğan. Xu qaoqda ərəb sayahətqisi Ibn Batutaning səzliri bilən eytkanda, xəhər «Bir təmsil, ... pütünləy bir harabə» boldi. Bu əhwal bexarəttiki 14-ayəttə dəl aldin eytiloğan.

Əzakiyalning dəwridə Tur uluoq, gülləngən bir xəhər idi. Əyni qaoqdiki bu küqlük xəhərning bayliqliri wə xan-xərəplirini kərgüqi kixilərgə nisbətən Əzakiyal pəyoqəmbərning xu bexarətliri bək külkilik sezilgən bolsa kerək. İnsan tərəkuri boyiqə boloqanda, bu bexarətləning əməlgə axurulux mumkinqilikining nisbiti 750 milyonning biri bolatti. Həlbuki, deyilgən bexarətləning həmmisi, hətta inqikə təpsilatlıriqimu əməlgə axuruloğan!

«Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, i Tur, Mən sanga qarximən, dengiz dolqunlarni kozoqoqandək, kəp əlləni sən bilən qarxilixqa kozoqaymən; ular Turning sepillirini bərbat kılıp, uning munarlırini qeqip yokitidu. Uning üstidiki topilirini kırıp taxlap, uni taqir tax kılıp qoyimən»

(«Əz.», 26:3-4).

4-kisim

Arhe'ologiyilik ispat

Tarihning guwahqiliri bəzidə qarxilikkə uqrisimu, lekin arhe'ologiyilik ispatka qil sioqmas.

Muqəddəs Kitab qədimdin hazirəqiqə tənqid qiloquqilarning obyektini və hudəsizlar bilən etikədsizlarning hujum qilidioqan nixani bolup kəlgən. Qünki Muqəddəs Kitab axu kixilərnin arzu-həwəslirigə, nadan kəzkaraxlirioqə və kixini həlakətkə baxlaydioqan pəlsəpilirigə qarxi turidioqan kitabtur. Xuning bilən ulardin nuroqunliri Pələstin, Babil, Asuriyə və Misirdiki asar'ətikilərgə kəz tikip, imkaniyətnin bariqə wəhiy berilgən Muqəddəs Kitablardin azraq bolsimu hatalik və yaki nuqsan tepiwelixni məqsət qiloqan. Ular Muqəddəs Kitabni «Pəqətla burmilanoqan təmsillər və ən'ənilərnin arilaxmisi» degənni dunyaqə ispatlimaqqi boləqan. Əmma Huda ularni niyətlirigə yətküzmiqən; ularning oqliri nixandin ezip kətkən, ularning ümidliri yərdə kalduruloqan. Qünki abidə taxlar və tarihiy həjjətlər butpərəslər tərripidin yeziloqan bolsimu, lekin bu asar'ətikilərdə yezlioqan guwahqlar wəhiy berilgən Muqəddəs Kitabləroqə mutlək maslaxqan idi.

Bəzi musulman qerindaxlar Təwrat və Injil kitabliri Qur'an süriliridiki əsaslik təlimlərnin tətüri boləqanlikini bayqioqinida, «Bu kitablər hata, buzuwetilgən» dəp xikayət qilixqan. Əmma xikayətlirinin obyektini dəlil-ispatliri kəm boləqan. Qədimiy arhe'ologiyilik guwahqlar

nuroqun etikadsiz izdängüqilærni Mukæddæs Kitabqa ixændürgæn. Xunga, mæn bu yærdæ axundak ixængüqilærning yardæm tapqinidæk, hazirki izdiniwatqan kerindaxlirimningmu yardæm tepixini ümid qilip, yukirida eytiloqan asar'etikilær hækqidæ anqæ-munqæ tohtilip etmækqimæn.

Etikadsizlarning Mukæddæs Kitablaraqa ixænmæsliki wæ uningora karatqan æxæddiy tænkidliiri asasæn ikki amildin kelip qikqan, deyixkæ bolidu. Birinqi amil Babil imperiyæsi (miladiyædin ilgiriki 540-yil)din ilgiri Pælestindæ «yëziq tehi xækillænmigæn (hætlær, hærplær mæwjut æmæs demækqi) yaki nahayiti az ixlitilgæn» degæn uqumdur. Xuning bilæn ular «Musa yaki baxqa pæyoqæmbærlær hætni qandak yazoqan?» dæp mazak qilidu.

Ikkinqi amil bolsa, ular «Tæwrat qoqum kædimki Ottura Xærqtiki mædæniyætning sæwiyisini bækla axuriwætken» degængæ ixinip kætken – qünki xu qaodiki tarihxunaslar xu mædæniyætning sæwiyisi æslidæ bæk tæwæn degæn kækqaraxta idi. Lekin yekinqi mæzgillærdiki Misir, Babil, Asuriyæning iloqar mædæniyætlirigæ guwahqi boloqan nuroqun yadikarliqlær Mukæddæs Kitabtiki bayanlarning toqra ikænlikini kærætkæn. Ularning mædæniyæt yadikarliqliri wæ yilnamiliri arkilik, Asuriyæning padixahliri Sænnaherib, Tiglaf Pilæsær wæ Babil padixahi Nebokædnæsar qatarliqlarning yürgüzgæn uruxliri wæ ularning padixahlilikining qandak ikænlikini igæliyælæymiz. Biz hazir Yæxaya pæyoqæmbær, Yæræmiya pæyoqæmbær, hætta Musa pæyoqæmbærning yazma kitabliri wæ mæktupliridæ ixlitilgæn hætlærning xækilliri wæ uslublirini öz kæzimiz bilæn kærælæymiz. Demæk, «Qædimki abidæ taxlar gæp qilmaqta». Bu abidæ taxlar Hudaning yazoquqilærni ilqamlanduruxi wæ ularora wæhiy qüxürüxi bilæn Mukæddæs Kitablær wujudqa kælqæn, demæktæ. Bu

asar'atikilär bizgä hättä miladiyädin ilgiriki 2234-yildin tartip, ularning yezix usulliri mukämmälläxtürülgän döp ispat beridu. Demäk, ularning «hät yezix» säwiyisi Əzakiyal, Musa wə İbrahımning dəwrliridin ilgirila bizning bügünki säwiyimizgä yekınlaxқан.

Əmdi mən Təwratta təswirləngän, kədimki asar'atikilär yekında həkikətligän muhım wəqə wə ixlarni tiloqa almakqimən.

Əngliyə Muzeyida kərgəzmə kılinoqan Asuriyädiki əyni tax tahtılar Təwrattiki «Yaritilix» kışmidiki dunyaning yaritilixi toqrisida degənlərni ajayib toqra ispatlıoqan. Səhipə qəklimigə uqrimioqan bolsa mən bu yərdə axu tahtılarda yeziloqanlarni oqurmən üqün tərjimə kılinoqan bolattim. Bu bayanlarda, gərqə riwayət iznaliri bar bolsimu, lekin həkikiy əhwal enik bayan kılinoqan. «Dəsləptə ikkila insan yaritiloqanidi, ular «aliyjanap yüzlük Rəb» tərpidin yaritiloqan» degən hatirə tax, əslidə yər yüzidə pəkət birla jüp ər-ayalning barlıkioqa guwahlık kılıdu. Xu muzeyda yənə Babildin elip kelinigən tüwrüktə bir sürət bar. Sürəttə, Adəm'ata wə Həawa'animiz ikkisining otturisida bir dərəh wə Həawa'animizning kəynidə bir yılan turatti. Bu sürət Təwrattiki «Yaritilix» kışmining adəmning kandaq kılıp gunah sadir kılinoqlığı toqrisidiki bayanoqa guwahlık beridu.

Burunlarda, etikadsiz alimlar Mukəddəs Kitabning «Nuh pəyoqəmbər waqtidiki qong topan» toqrisidiki bayanini pəkətlə «əpsanə», «konilarning riwayətliridin biri», «Təpsiliy təkxürüx elip berilsa, uning bir oydurma ikənliki qoqum pax kılınıdu» döp qaraytti. Əmma arhe'ologlarning uzun təkxürüxliridin keyinki bayqaxlıri, əzlırining əslidə hatalaxanlıqını ikrar kılıxqa wə ilgiriki səzlırini yanduruwelixqa

məjburluqan. Topanning pakit ikənlikini etirap kıluqan. Muxu etikadsiz alimlar iqidə ge'ologlar gəwdilik misal idi. Qünki Asuriyədiki qezilmilar arisida, Əngliyə Muzeyida hazır sakliniwatqan bəzi abidə tahtilar bar. Abidə taxlarda, qong bir kemining qandak yasaloqanliqi, adəmlər wə hərhil haywanlarning topandin qandak saklanoqanliqi, qattik yamoqurning qandak kılıp nuroqun adəm wə haywanlar yaxawatqan pütün yər yüzini besiwelip topanoqa aylanoqanliqi həmdə barliq jan-janiwarlarning qandak qalak boluqanliqi wə baxqa təpsilatlar bayan kılinoqan.

Hərquysi kit'ələrdiki taqlarda, qongkur jiloqlarda, dengiz tax katmiliri (taxqa aylanduruloqan dengiz haywanliri) bayqalmakta. Ulardin bəzilirini pəqət məlum dengizlardinla tapqili bolidu. Belik həm dengiz əsümlüklirining qalduqliri bizgə tax qatma xəklidə taql katlamliqida uqraydu. Ularning kəp qismi hərquysi muzeylarda sakliniwatidu. Əgər ularni təqxürüp kərüxkə kızıqsingiz, muzeylaroqa barsingiz bolidu. Bularning həmmisi Muqəddəs Kitabning qong topan toqruqluq yazoqan bayanining toqra ikənlikini ispatlaydu. Undak topan bolmioqan bolsa, bu kululə wə belikqa ohxax dengizda yaxaydioqan haywanlarning qalduqliri qandakmu əzliri yaxiyalmaydioqan bundak hilwət wə egiz taqlaroqa kelip qaloqan bolsun?

Semit isimlik məlum bir alim Ninəwəh xəhirining harabiliridin bir tahtini bayqioqan. Həzir bu tahta Əngliyə Qong Muzeyida saklanmakta. Uningda Təwrattiki hatirilərnı ispatlaydioqan nuroqun yərlər bar. Uningda məsilən Təwrattiki «yaritilix» qismi (11-babida), «Babil» (yaki «Babilon») munarining quruluqi wə xu quruluq səwəbidin insanlarning əslidə alaqlixiwatqan birla tili nuroqun tillaroqa ayriwetilingəngə ohxax

ixlar hatirləngən. Kona Asuriyəning harabiliridin tepiloqan yənə bir tahtida, Mukəddəs Kitabta yeziloqinidək («Yar.» 19:24) Sodom wə Gomorra degən xəhərlərləning ot wə güngürt bilən həlak qilinoqanliqi hatirləngən.

Yənə bir keziwelinəqan tahtida «Yaritulix»ning 14-babida tohtaloqan «Elam padixaqi Kedorlayomər» wə uning ittipaqdaxlirining Pələstingə hujum qiləqanliqi hatiriləngən.

Ətkən dəwrlərdiki grek tarihxunasliridin «Plutarh» wə «Hirodit» Musa pəyoqəmbərləning Təwrattiki hatiriləxlirini mazak qilip: «Musaning deginidək, Misirda əz waqtida xarab degən nərsə boləqan əməs – bu qoqum yaloqanqilik» deyixkən. Ləkin ularning hata, Musaning toqra ikənliki həzir həmmə adəmgə ayan. Qədimki Misirning birnəqqə kəbriliridin xarab ixləp qikirilix, yəni üzüm tallirini pərwix qilixtin üzüm xirnisini idixka kuyup saklaxkiqə boləqan pütün jəryanni sürətligən tam rəsimliri bayqaloqan. Yənə birnəqqə «ərb» (xarab) degən hət yeziloqan botulkilar tepiloqan. Xu harabilardin yənə, həzriti Yüsüp waqtidiki aqarqilik toqruluk ispatlarmu həm tepiloqan.

Misirdiki abidə taxlar xu zamandiki Misir imperatori «Uluq Ramses» Firəwn, Fitom wə Ramses degən ikki xəhərləni kuruxta musapir qullarni ixlətkənlikini bayan qiloqan. Bular Təwrattiki «Misirdin qikix» qismining 11-babida deyilgənlirigə ispat bolalaydu. Arhe'ologlar yənə kona xəhər Tebestiki bir kəbristandin Isra'il həlqlirining kul qilinixi wə dələtlik kuruluqlarda həxaroqə tutuloqanliqi bayan qilinoqan pütüklərnimu kezip tapqan.

Muxu misallaroq ohxax, Təwrat, Zəbur wə Injillarda təswirləngən ix-wəqələr wə mingliqan kiiqik təpsilatları biwasitə yaki wasitilik haldə ispatlaydiqan nuroqunliqan qazma asar'ətikiqələr, pütüklər, tam rəsimplər wə hatirə taxlar bar.

Bulardin baxqa yənə Mukəddəs Kitablarning nuroqun qədimki kəqürülmə nushilirimu bu kitablarning toqra ikənliki wə əzgərtilmigənlikigə ispat beridu. Bu materiyalları Yawropadiki əng aliy kütüphanilar wə muzeylarda kərgili bolidu. Ular kona Yunan (grek) tili wə baxqa tillardiki yezikta, terə wə qəqəzlərgə yeziloqan. Ularning bəziliri pütün Təwrat, Zəbur wə Injilni, bəziliri bolsa pəqət Mukəddəs Kitabning məlum qismlirini əz iqiğə aloqan. Təwəndə ulardin bəziliri kərsitilidu: –

1. Siz Rimdiki Watikan ordisidin «Kodeks Watikanus» (Watikan nusha) degən kəqürülmini kərələysiz. Bu bolsa hijradin təhminən 250 yil ilgiri kəqürülgən.

2. «Kodeks Sini'atikus» (Sinay nusha). Bu Misirdiki Sinay teqidin tepiloqan. Həzir Londondiki «Əngliyə Qong Muzeyi»da, Injil, Zəbur wə Təwrattin tərkib tapqan. Bu, hijradin təhminən 200 yil ilgiri kəqürülgən.

3. «Kodeks Aleksandrinus» (Misirdiki kona xəhər Aleksandriyədə tepiloqan). Bu nusha Londondiki «Əngliyə Qong Muzeyi»ning «Həzinə əyi»də kərgəzmigə qoyuloqan. Umu hijradin təhminən 200 yil ilgiri yeziloqan, Təwrat wə Injilni əz iqiğə alidu.

4. «Kodeks Əfra'imus» (Əfra'im nusha) bu həzir Parizda, hijradin

təhminən 150 yil ilgiri yeziloqan. U Injilni öz iqigə alidu.

5. Yekında Pələstində «Injil» «Luqa»din bir qismi tepildi. Bu az degəndə hijradin 590 yil ilgiri yeziloqanidi.

6. Bizning Turpanimizdiki Astaniqə yeqin bir jaydin kona uyoqur tilidiki tərjimilər tepiloqan. Ular bəlkim hijradin 70-100 yil ilgiri tərjimə kilinoqan. Xu qaoqda uyoqurlarda heli nuroqun Hristi'an muhlisliri bar idi.

1948-yili bir əhmiyyətlik tarihiy wəxə yüz bərgən. Ta'amirah qəbilisidin bolqan Muqəmməd Al-dib Badawi «Əlük Dengiz» boyida qoy bekiwatqanikən. Birdinla uning bir qoyi taq baqriqə qarap yamixixqə baxlaptu. U qoyini yandurup kelix üqün bir tal taxni qoy tərəpkə qaritip etiptu. Xuning bilən bir sapal nərsining qeqiloqan awazi angliniptu. U yənə bir tal taxni atqanikən, heliki awaz yənə angliniptu, u awaz qikqan tərəpkə qarap mengiptu, u xu yərdə bir əngkürning barliqini bayqaptu. U «Qoqum bir gəhərnı taptim!» dəp oylap əngkürgə kiridiloqan bək tar bir təxüktin ehtiyatqanliq bilən kiriptu. Əngkür iqidikisi dər wəxə gəhər ikən — lekin bu gəhər uning əzi wə qəbilisi üqünla əməs, bəlkı pütün dunya üqün tepiloqan gəhər hesablinidu.

U bayqiloqan nərsilər əməliyəttə bir yürux Təwrat-Zəburning yəgimə kitabliri bolup qikti. Ularning arisida Yəxaya pəyoqəmbərnıng bir pütün kitabi bar idi; bu kitab əslidə Əysa Məsiqning tuquluxidin (miladiyədin) 700 yil ilgiri yeziloqan. Bu kitablarning həmmisi Muqəddəs Kitabning toqra kəqürülgənliki, heq əzgərmigənlikigə nahayıti enik guwahqi bolqan. Qünki uning məzmuni hazırki ixlitiliwatqan kəqürülmə nushilaroqə ohxax. Xuning bilən «kitab əzgərtiwetilgən» degən xikayətkə

pütünləy rəddiyə berilgən, bu sahta xikayətlərnimu pax qıloğan. Bu yөгimə kitablar hazır «Kumran» yaki «Өlük Dengiz yөгimə kitabliri» dəp atalmakta.

Xübhisizki, Huda Mukəddəs Kitabning kəqürülüxi wə dəwrindəwrgə qaldurux jəryanlırida Məsih muhlisliri jama'ətlirigə izqil həlda yetəkliqilik qilip kəlgən. Jama'ətning əzi qimmətlik «kitab ambiri» bolup kəlgən, bu pakitqa əməliy wə küqlük ispat bardur. Xunga, Əysa Məsih muhlisliri jama'itini, Hudaning sirlirini saqlaxtiki həzinə degili bolidu.

Yukiriki nushilardin sirt, muhlislarning qolida yənə nurəunliqan baxqa nushilarmu bar, bəziliri Islam dinidin ilgiri yezilqan, bəziliri uning bilən zamandax bolqan. Bu babni qışkırax yezix üqün bu yərdə birmubir yezip olturmiduk. Hristi'an wə Yəhudiylar ixlitawatqan, 2000din artuq tilqə tərijimə qilinqan hazırki nushilarni bu qədimki nushilar bilən selixtursaq, ulardiki ohxaxlık kixini həyran qalduridu. Ular hərqandax bir adəmninğ əzlrini təkxürüp kərüxi üqün hazır turmakta!

2-muzakirə

Təwrat wə Injilni Qur'an inawətsiz qiliwətkənmü?

«Təwrat wə Injil əzgərtilmigən wə yaki burmilanmioqan» degən ispat aldidə, həmmigə dana bir Huda təripidin bizgə yetəqı wə yoruqluq bolsun dəp qüxürülgən bu kitablarni həmmə adəm etirap qilmay qalmaydu. Əmma bəzi adəmlər etirap qiloqandın keyinmu muzakiridiki

yönülxirini dərhal əzgərtip: – «Injil wə Təwratning ornini Qur'an igiləp, ularni inawətsiz qıləqan» deyixiwalidu. Əmma bu həqkəndək asasi yəq bir təhmət hesablinidu. Qünki Qur'anda bundək deyilmigən. Əksiqə Qur'anda Qur'anning əzi «Injil wə Təwratni təstiklioquqi həm qəoqdioquqi bolsun dəp qüxürülgən»liki həmmə adəmgə bəx qəldək ayan boləqan ərəb tili bilən yeziləqan. Buni təwəndiki ayətlərdin kəruwalalaysiz: –

«Mən nazil qıləqan Təwratni təstik qıləquqi Qur'anoqa iman kəltürünqlar» (Sürə «Bəqərə», 41-ayət)

«...ularəqa (Yəhudiylarəqa) Alla təripidin ulardiki kitab (Təwrat)ni təstiklaydioqan kitab (Qur'an) nazil boləqan... » (Sürə «Bəqərə», 89-ayət)

«Qur'an... ularning qəlidiki kitabni (yəni Təwratni) təstik qıləquqidur» (Sürə «Bəqərə», 91-ayət)

«...silərdiki nərsiləрни (yəni kitab wə həkmət)ni) etirap qıləquqi pəyoqəmbər (yəni Muḥəmməd ələyihissalam) kəlsə uningəqa ...iman eytixinglar kərak...» (Sürə «Al-Imran», 81-ayət)

«(I Muḥəmməd!) Əzidin ilgiriqi kitablərni təstik qıləquqi həq kitabni (yəni Qur'anni) (alla) sangə nazil qildi. Ilgiri, kixilərgə yol kərsətküqi qilip Təwrat bilən Injilni nazil qıləqanidi» (Sürə «Al-imran», 3-ayət)

«I kitab berilənlər! (yəni Yəhudiylar) ... əzünglərdiki kitabni (yəni Təwratni) təstik qilidioqan, biz nazil qıləqan kitabqə (yəni Qur'anoqa) iman kəltürünqlar» (Sürə «Nisa», 47-ayət)

«Bu Qur'anni birawning Allaqa iptira qilixi aqligə sioqmaydu... Lekin Qur'an ilgiri kəlgən (Təwrat, Injil qatarliq samawiy) kitablarni təstiq qilouqidur...» (Sürə «Yunus», 38-ayət)

«Ularning «yəni bəni Isra'il pəyoqəmbərlirining» arqisidin əzidin ilgiri nazil qilinoqan Təwratni «yəni uning Alla tərpidin nazil qilinoqanlikini» etirap qilouqi əysa ibn-Məryəmni əwəttuk, uningqa hidayət bilən nurni öz iqigə aloqan Injilni ata kilduk, «Injil» əzidin ilgiri nazil qilinoqan Təwratni etirap qilouqidur «yəni uningqa muwariqtur», təkwadarlarqa hidayət wə pənd-nəsihəttur. Əhli Injillar (yəni Nasaralar) Alla Injilda nazil qilogan əhkamlar boyiqə həküm qilsun, Alla nazil qilogan ayətlər boyiqə həküm qilmioqanlar pasiklardur» (Sürə «Ma'idə» 47-46-ayət)

(«Nasaralar» muxu yərdə deyəlgən «hristi'anlar, Məsihiyləрни kərsitidu)

«(I Muhəmməd!) biz sangə əzidin ilgiriki (samiwi) kitablarni etirap qilouqi wə ularqa xahit bolouqi (yaki, qoqdioquqi) həq kitabni (yəni Qur'anni) nazil kilduk» (Sürə «Ma'idə» 48-ayət)

«(I Muhəmməd!) eytkinki, «I əhli-kitab! (yəni Yəhudiylar wə Nasaralar) silər Təwratqa, Injiloqə wə silərgə Pərwərdigaringlardin nazil qilinoqan kitabqa (yəni Qur'anoqə) toluq əməl qilmioquqə, silər etibarqa aloqudək dinda bologan bolmaysilər» (Sürə «Ma'idə», 68-ayət)

Əqli bar adəm, asasi yok gəpni qilmaydu. Birak bəzi kəringdaxlirimiz

bu ixta oylimay gəp kılıp salıdu. Birsı ulardın «sızdə həkikət bolsa, ispat kəltürüng» dəp təlöp kılısa, ular pəkət «keyinkisi baldurkısining ornını basıdu» dəp jawab berıdu. Baxkıqə kılıp eytkənda: «Qur'an Təwrat wə Injıldın keyınrək kəlgənlikı üqünla, ularnı inawətsiz kıləjan». Yənə bəzilər: – «Qur'an bolsa Təwrat bilən Injilni öz ıqıgə alıdu, xunga bizgə Təwrat bilən Injilning keriki yok» dəp qaraydu. Əmma Qur'anning əzi yukırıkı səzlərni kıləjanikən, undakta mən okurmənlərnıng əklıgə boləjan hərmitim yüzısıdın, axundak tayını yok «İspatlar»ə rəddiyə berix bilən nuroqun wakıtıni israp kılıxning həjiti yok, dəp oylaymən. Qünki aldinkı on ayət wə xu ayətlərgə ohxax nuroqunlıəjan ayətlərdə, Qur'anning Təwrat wə Injilning toqra ikənlikini təstiklıəjuqi, ularnı kəşqıəjuqi wə təkitligüqi süpitidə qüxürülgənlikı oquq eytiləjan. Qur'anda unıng əzining Injil wə Təwratning əmr-prinsiplirini inawətsiz kılıx üqün qüxürülgənlikı həqkəjan eytilmıəjan. Əməliyəttə bolsa, unıng əksiqə boləjan. Qünki Qur'an «Injil bilən Təwratni təstiklıəjuqi» boləjanikən, u Yəhudiylar wə hristi'anlarəja: «I əhli-kitab! (yəni Yəhudiylar wə nasaralar) silər Təwratkə, Injiləja wə silərgə Pərwərdigaringlardın nazil kılınəjan kitabkə (yəni Qur'anəja) toluk əməl kilmıəjuqə, silər etibarəja ələudək dında boləjan bolmaysilər» wə «əhli Injillər (yəni nasaralar) Alla Injilda nazil kıləjan əhkamlar boyiqə həküm kılınun, Alla nazil kıləjan ayətlər boyiqə həküm kilmıəjanlar pasıqlardur» – degənnı oquq dəwət kıləjan.

«Inawətsiz kılıx» («nasıq kılıx») degən ukum toqra boləjan bolsa, Muhəmmədnıng Yəhudiylar wə hristi'anlarəja Təwrat wə Injilning əmr-pərmanlırını əməl kılıxkə nəsihət kıləjanlikini kərmıgən bolattuk. Yənə kelip, musulmanlardın Injil bilən Təwratkə iman kəltürüxını təlöp kıləjanlikinimu kərmıgən bolattuk. Qur'an «Təwrat wə Injil»ni öz ıqıgə

aloqanlikini heqqaqan bayan qilmoqan – əgər aloqan bolsa, musulmanlar ularni keriki yok desə bolatti. Əməliyəttə Sürə «Xu'əra», 192-196-ayəttə, Qur'an buning əksini bayan qiləqan: *«Həqiqətən Qur'an ilgiriki (pəyoqəmbərlərnin) kitablirida tiləq elinoqan»*. Əməliyəttə bu yərdə «tiləq elinoqan» degən səzni səzmusəz tərijimə kılsək, «İqidə bar», Qur'an boyiqə etqanda, «Injil wə Təwrat Qur'anni öz iqigə alidu» degən mənə qikidu.

Qur'an, Təwrat wə Injilni təstiklimioqanmu dəyluk (gərqə bu gəp məwjut bolup baqmioqan bolsimu), bundək bir bayandin, Qur'an Injil wə Təwratni inawətsiz kıliwətkən həm ularni biz üqün həjətsiz kıliwətkən degən hulasini qikəroqili yənila bolmaydu. Qünki Qur'an undək kılmioqan, əksiqə u Təwrat wə Injilni əzining səzlrining asasi kılixkə intilgən wə əzini Təwrat wə Injil bilən təng bir orunoqə kəyoqanidi. Qur'an eyttiki: *«Əgər (u ikki kitab səhirdur degən səzünglarda) rastqil bolidioqan bolsanglar, u ikki kitabkə qarioqanda, Alla təripidin nazil boləqan tehimu tooqra bir kitab kəltürüp beqinglar, mən uningəqə əgixəy»*» (Sürə «Kəsəs», 49-ayət)

Dərwəkə, Muhəmməd muxu yərdə Təwrat wə Injilning tooqra ikənlikigə həm Qur'an bilən təng orunda turidioqanlikioqə guwahlık beridu.

Qur'an ərəblərnə Mukəddəs Kitabning həwirining rastlikioqə wə ularning bu kitabkə mohtaj ikənlikigə ixəndürüxkə kəp kətim intilgən. Muxu yol bilən u Təwrat wə Injilning yat bir kəwmoqə, yat bir tilda qüxürülgənliki tooqrisida tohtilip, mundaq degənidi: – *«Ilgiri, kixilərgə (insanlarəqə) yol kərsətküqi kılip Təwrat bilən Injilni nazil kıloqanidi. Hək bilən*

batilni ayriyoqı kitabni (yəni barlıq samawi kitablarni) nazil kıldı...

(«Al-Imran», 3-ayət).

Ərəblər bu tillarni qüxənmigəndin keyin, ular Huda bizgə öz ərəb tilimizda yəni «enik ərəbqidə» (Təwrat wə Injiloğa ohxax tərıkidə) Qur'anni qüxürgən dəydu: *«Qur'andin ilgiri Musaning kitabı (yəni Təwrat) əhli jahanoğa pexwa wə rəhmət idi. Bu ərəb tilidiki kitabtur, (ilgiriki kitablarni) təstik kıloquqidur...»* (Sürə «Əhəkaf», 12-ayət)

3-muzakirə

İnsan balisi gunahkardur, hətta pəyoğəmbərlərmu!

Huda əslidə adəmnı sap, pak yaratqan, Huda Erəm başqısında adəm üqün bir bəhtlik makan təyyarlıoqan. Bu makandiki heqkandak bir nərsə insanning Hudağa ibadət kılixini əzigə məhliya kılalmaytti. Əmma künlərnıng biridə u yeyix mən'i kılınoqan mewini yəp Rəbbining əmrıgə ita'ətsizlik kıloqan. Xuning bilən u həmmə nərsidin məhrum kılınoqan. Xu ixta Adəm'ata əzining əwladlırioğa wəkillik kılattı; u Hudağa asiylik kılip Huda bilən tüzgən əhdini buzup taxlıoqaqqa, xu waqıttin tartip ta bögüngə kədər unıng əwladlırı unıng wəkil bolıjınıoğa bək puxayman kılip kəlməktə. Adəm'atimiz azduruxqa uqrap gunahqa teyilip yikıloqan. Biz Adəm'atimizning baliliri bolıjanlıkimiz üqün unıng ajizlikioğa warislik kılip qaldıq; irsiyət qanuniyətliri boyıqə, biz unıng gunahğa

bolqan mayilliqi bilan tuqulduq. Emma lekin Adam'atimizning gunahi uqun jazaqa tartilmaymiz; Hudaning Adam'atimizning qilqan xu gunahidin narazi ikanlikini bilip turup, bizmu ohxaxla ita'atsizilik qilqanlikimizdin ozimizning gunahimiz uqun jazalinimiz. Olima Tarmathi wa baxqilar mundaq degan: – «Adam'ata teyilip yiqilqan, xuning bilan uning parzantirimu teyilip yikildi; Adam'ata Hudaning sezini untup xu darahatin mewə yegan, xuning bilan uning parzantirimu Hudaning sezini untuqan; Adam'ata teyilip gunah qilqan, xunga uning parzantirimu gunah qilqan».

Bu hokum adil wa toqridur. Qiskisi, musulman olimalar arisida: «Adam'atining oz awladliriqa bolqan wakillikini inkar qilixqa bolmaydu» daydiqanlar az amas. Xayh Muh'iyi ad-din ibn al-Ərabi bu tema toqruluk ozining kitabi, 305-babta putulgan.

Huda Ozi Adam'atimizni pak haləttə yaratqanikan, u Hudaning buyruqiqa hilapliq qilqan yerdə, uning awladliri – insan balisi bolqan bizlergə yanə nemə degulik? Insan balisi gunah sadir kilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, xan-xəripidin wa rəhimidin məhrum bolqanliqi həmmigə enik.

Həm tarih həm kəqürmixlirimiz bizgə xuni əgitiduki, adəmnin qəlbi rəzil kelidu. Ozimizning qəlbimiz bizgə mundaq daydu: «*Nəps degən nərsə həqiqətan yaman ixlaroqa kəp buyruydu*» (Sürə «Yüsuf», 53-ayət). Yaratquqi Hudaning hay berixi təsir qilmisa, adəm oz nəpsini qana'ətləndüridiqan yol tapsila, xu yolda mangidu. Gunah wa rəzillik mən'i qilinqanlikini bilip turup, wijdanimizoqa hilapliq kilip, buzuk təbi'itimizgə boysunup, mən'i qilinqan ixlarni qiliwerimiz. Haraqkəx öz

humarining salamətlikigə, tirikqilikigə, a'ilidikilirigə wə etikadioğa kandaq ziyan yətküzidioğanlikini bilsimu, yənila haraq iqiweridioğanlikini bayqioğansiz? Uning iqidiki kontrol qiloqili bolmaydioğan küqlər, uni rəzillikkə ittərməktə; paħixiwaz, oqri, qimarwaz, təhməthor, həsəthor, aldamqi wə terikkək kixilərmu ənə xu haraqkəxkə ohxaxdur.

Xəhsiy kəqürmixlirimiz bizgimu iqimizdə oqyriy yaman hissiyat wə mayilliqning məwjutluqini oqitip kəlməktə. Bular insan təbi'itining qirixning nətijisidir. Ular wijdanlirimiz bilən kürəx qilidu, yahxi niyitimizgimu qarxilik kərsitidu. Biz muxuningdin özimizning Yaratquqimiz Hudaning iradisigə hilaplik ixlarni qilidioğanlikimizni, yaman, rəzil arzu-həwəslərgə əsir bolup qaloğanlikimizni tonuwalalaymiz.

Biz heqkandaq kusuri, əyibi yok adəmnı uqritip baqmioğan. Məsih əysadin baxqa, heqkandaq bir insan əzini mutlək pak, gunahsiz dəp eytmioğan wə eytalmaydu. Ahirida biz muxu toqrisida yənə tohtilimiz.

Munu ayət hər bir adəmnıng qiriklixip kətkənlikini kərsitip: – «*Nəps degən nərsə həqiqətən yaman ixlaroğa kəp buyruydu*» – dəydu (Sürə «Yüsüf», 53-ayət). Al-Razi əlima bu ayət toqrisida mundaq səz qiloğan: «Adəmnıng jeni əzini yaman ixlaroğa buyruydu yaki küxkürtidu; baxqiqə eytkanda, insanning jeni əzini yamanliqqa mayil qilidu, asiylıq qilixqa ündəydu wə kəyp-sapaoğa təxna bolidu. Həzirki maddiy dunyaning tartix küqi üstün boləqqa, yukiri dunyoğa kətürüləx təxnalıqi kəm qil bolidu, xu ayəttə bizni «yaman ixlaroğa buyruoğan» dəp həküm qilinoğan».

Bu ayətnıng ərəbqə mənisı əsli: (Al-Razining yukiriki degini boyiqə)

«Adəmning jeni həkikətən yaman ixlaroşa kütritidu» – bu ayət hər bir insanning jenişoşa mustəsnasiz kəritilidu. Xunga degili boliduki, hər bir jan igisi yamanliqqa mayil. Ərəbqə xu ayəttiki «la-ammara» (əynən tərcimə kilingoşan) «lam» degən səzning küqəytilgən xəkli bolup, bu səz ixning jəzmənlikini, mutləklikini təkitleydu. Demək, bu yərdə hər bir adəmning gunahliq təbi'iti bar, degən hulasigə kəlsək bolidu.

Hər bir adəmning gunah, sadir kilingoşanlikioşa təwəndiki ayətmu ispat bolidu: –

«Andin biz dozah azabioşa əng layiq boləşanlarni əlwəttə obdan bilimiz. Siləring iqinglardin dozahqa barmaydioşan birər kiximu qalmaydu, bu Pərwərdigaringning əzgərməs həkümidur. Andin təkşwadarlarni (jəhənnəmdin) kütquzimiz, zalimlarni jəhənnəmdə tizlinip olturoşan həlda qoyimiz» (Sürə «Məryəm», 72-70 ayət)

Al-Razi əlima bu ayət toşrisida: «Hər adəmning otqa qüxidioşanliqi bekitilmigən bolsa, «Andin təkşwadarlarni (jəhənnəmdin) kütquzimiz» degili bolmaytti» degən. Baxqa hədislərdimu ohxax deyilgənlər bar. Əlima Jabərdin xu ayət toşruluk sorişanda, u: «Pəyoşəmbirimiz (Muhəmməd): ««Al-woro'od» (qüxüx) degən səzning mənisi, dozahqa kirixni kərsitidu, hər bir adəm mustəsnasiz dozahqa kirip kəydürülidu» deginini əz kulikim bilən anglişanidim» – dedi.

Əlima Jalal-Ad-Din: – «Wariduşa» degən səz («uningoşa qüxüdioşan») «dozahqa kiridioşan wə uningda kəydürülidioşan» degən mənisi bilən xərhləydu. Al-Razi yənə xu təbirni təstiklap: –

«Tarazisi eoşir kəlgən (yənə yaxilikliri yamanliklirini besip qüxkən)

adəmgə kəlsək... u jənnəttə bolidu» (Sürə «Qari'ə», 5-ayət)ni qüxəndürginidə: «Gərqə xundak boloqan bolsimu, etiqad qiloquqining gunahliri kəqürüm qilinidu» – dedi.

Bu ayətlər wə təbirlər hər bir adəmninq gunah ətüzgənlikini wə bəzi adəmlərninq waqitlik jazaqə tartilidioqanliqini, yənə bəzilərninq otta mənggü keydürüldioqanliqini ispatlidi əməsmu? Hər bir adəmninq gunah sadir qiloqanliqioqə yənə mundaq bir ayət ispattur: –

«Kimki meħriban Allani yad etixtin (yəni Qur'andin) yüz əriydikən, biz uningqə Xəytanni musəllat qilimiz (Xəytan uni wəswəsə qilidu), Xəytan uningqə həmixə həmrah bolidu» (Sürə «Zuhruf», 35-ayət).

Əməliyəttə insan balisi hərwaqit hərda'im «Allani yad etip turux» dərijisigə kətürülmigəqkə, Xəytanning həmixə wəswəsə qilixi həyran qalarliq ix əməs. Birsı Muhəmmədtin: «Qaysı oqazat (mukəddəs urux) əng əla» dəp sorioqanda, u jawabən: «Arzu-həwəsliringiz bilən qiloqan oqazat» dəptu. Bu urux yənə «əng dəhxətlik kürəx» dəpmu ataloqan. Yənə mundaq degən gəpmu bar: «Əng əxəddiy duxmininq əzüng bolisən, u iqingdidur». Buningdin təbi'itimizning qiriklixip kətəkənlikini, qəlbimizdə rəzillikning pistirmisi barliqini wə qong-kiqik ixlarda bizning nemigə mayil boloqanliqimizni kərüwaləqili bolidu.

Gəpninq meqizioqə kəlsək, insan balisi buzulup kətəkən eqir gunahkar, Hudaning xapa'iti həm rəħim-xəpkiti bolmioqan bolsa, birmu adəm gunahın kutkuzulmayytti, həkqaniy bolalmaytti.

Xuning bilən biz inkar qiloqusiz ispatlar arkilik, hər bir adəmni gunah

sadir qilgan, degan hulasiga kelduk. Xunga harbir adam, aysa Masihning ezliri uqun qilgan, gunahlarni yuyudigan birdinbir kurbanliqiga mohtaj bolmakta. Bir kixi Hudaning bu eng qong iltipatini qobul kilmigan bolsa, Hudaning adalatliligiga kana'at tepixi uqun dozahka awitilixi kerak. Biz 4-muzakirida «gunahdin kaqurum kilinix» toqrisidiki ixlarni tapsiliy sezlaimiz. Oz tabi'itimizga kalsak, bizda Adam'atidin miras qaligan ajizlik wa gunahka boligan mayillik bolqaqqa, kalbimiz paklinix uqun Mukaddas Rohka, yani Hudaning Rohiqimu mohtajdur. Pakaat Mukaddas Rohla gunahka boligan mayillikni kadammukadam yokitalaydu wa ezitku oylarni, yaman qarazlarni ezgertix hizmitini kilalaydu. Mukaddas Kitab buni «yengi tuqulux», yaki «ikkinqi ketim tuqulux» dep ataydu. Bu toqurulukmu biz keyin yana tapsiliy halda sezlaimiz.

Masihiy muhlislar Mukaddas Kitabda deyilginidak harbir insanning gunah etkuzganligiga, qiriklikning barlik insanni buloqiwatkankligiga ixinidu. Payqambarlarmu insan balisi bolqaqqa gunahkardur. Xundaktimu, hristi'anlar Hudaning insanni agahlandurux wa Ozining gap-sezlidirini wa bexaratlidirini yetkuzux uqun payqambarlarni talliqanliqiga ixinidu, xuningdak ularning rosulluk (alqilik) wazipisini otiginida yetkuzgan gaplirining (mayli eqizqa yaki yazmiqa bolsun) hataliktin saklanqanliqiga ixinidu. Xunga Huda Ozining Mukaddas Rohi bilan ularning intilixliriga yetekqilik qilgan, ularning kixilerga Ozini tonuxturuxiga ilhamlandurup wahiy berip, ularni xu waqitning ezida Uning demakqi boligan gap-sezlidirini untup kelix ham ezip kelixtin sakliqan. Emma ular (payqambalar wa rosullar) oz harikatlidirida wa addiy turmuxlirida gunahdin saklanqan amas. Bu ix ulardimu barlik insannarning mahiyitining tup irsiy ajizliqi, gunahka mayillik

bolonliqioqa ispatni korsitidu. Xuningdin gunahsizlik wə mukəmməllik pəkətlə Həmmigə Qadir uluq Hudaqə mənsup, degən pakit eniklaxturulidu.

Uningdin sirt, gunah qanqilik «qong» yaki «kiqik» boluxidin kət'iyənəzər, u Hudaning jazalixioqa, dozah otida keyüxkə tegixlik. Xunga, gərqə qatillik oqriliktin yaki qaroxaxtin pərqlik bolsimu, ularning həmmisi Hudaning jazalixioqa ohxaxla muwapik. Qünki ularning həmmisi asiylik həm ita'ətsizliktin kelip qikqan. Bu pakit Təwrat wə Injilning nuroqun ayətliridə jakarlanqan, məsilən: –

«Həmmə adəm yoldin qətnidi,

Ularining barliki ərziməs bolup qikti.

Məhribanlik kiloquqi yok, hətta birimu yoktur».

(Injil, «Rimliklarqə», 3-bab, 12-ayət)

«Barlik insanlar gunah sadir qilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, uningdin məhrum boldi»

(Injil, «Rimliklarqə», 3-bab, 23-ayət)

Hədəslərmu buni təstiklap, mundak degən: –

««Bir adəm baxqa birining həkqini ong qoli bilən tartiwalsa, Huda uni jənnəttin məhrum qilip, uni otta keydürüxi kerək» (Muhəmməd degən səzlər)... Birsu uningdin: «I Allaning pəyoqəmbiri, hətta kiqikkinə ix bolsimu xundak bolamdu?» – dəp soridi. U jawabən: «Hətta birər tal «arak» (xahqə) səwəbidin bolqan bolsimu» – dedi».

Biz əmdi pəyoqəmbərlərləning ətəküzgən gunahlırioqa keləyli. Musulmanlar pəyoqəmbərlərləning gunahsız ikənliki toqrisida hərhil pikirlərdə boləqan. Bəzilər ularni mutlək gunahsız, bəzilər ularni balilikida gunah ətəküzüp, qong boləqanda gunahsız boləqan, degən. Yənə bəziliri ularni kixilərgə nəsihət kıləqinidila gunahsız boləqan, ularda baxqa waqitlarda wə baxqa jəhətlərdə gunah ətəküzüx mumkinqilikining barlıqini etirap kıləqan. Ahiridiki bu kəzkarax rəhmətlik Xəyh Muhəmməd Adoning idi. Həlbuki, Qur'anda bolsa, pəyoqəmbərlərləning kəpinqisining əzlrining etirap kılixi boyiqə eytkanda, ular uxxak-qüxxək səwənliklərni əməs, bəlki eqir ita'ətsizliklərni kıləqanliki enik deyilgən. Buni siz təwəndiki abzaslardın kərələysiz.

Musulman əlimalar gunahlarıni «uxxak-qüxxək» wə «eqir» dəp ikki hiloqa bəlgən: «Huda uxxak-qüxxək gunahlarıni kəqüridu, ləkin eqir gunahlarıni kəqürməydu» degəndək. Ularning pikri boyiqə eqir gunahlar munular: –

- (1) Wapasizlik
- (2) Uxxak-qüxxək gunahlarıni kayta-kayta sadir kılıp turux
- (3) Hudaning rəhimigə ümidsiz karax
- (4) «Hudayim meni kəqürdi, Hudaning əzzipidin saklandıim» deyix
- (5) Yaləqan guwahlık berix
- (6) Yənə bir musulmanəqa təhmət kılıx
- (7) Yaləqan kəsəm iqix
- (8) Sehrigərlik, jadugərlik
- (9) Həarak iqix
- (10) Yetim-yesirlərləning puli yaki həkqini aldap elix yaki tartiwelix
- (11) Kərzgə əsüm elix

- (12) Zina yaki paḥixiwazlik
- (13) Bəqqiwazlik
- (14) Ooṛilik
- (15) Katillik
- (16) Uruxta kapirlardin qekinix
- (17) Ata-aniṛa ita'ətsizlik qilix

Xunga, ularning kəzkarixiqə, bu səwənləklərnin ħərḳaysisini sadir qiloṛan, towa qilmioṛan ħərbir məmin dozahnin otlirida jazalinidu. Baxḳa gunahlar bolsa uxxaḳ-qüxxək dəp ħesablinidu.

Pəyoṛəmbərlərnin gunahlıri tooṛruluk bayanlar: —

Adəm'ata gunah ötküzgən. Bu Süərə «Taḫa», 121-ayəttə: —

«Adəm (ata) Pərwərdigariṛa (uning əmrigə) ħilapliḳ qildi, xuning bilən u azdi».

Xərḳilərnin bu ayəttin uning qəkləngən dərəḫ mewisini yeyix bilən igisigə asiylilik qiloṛanlığını qüxəndüridu.

««(I adəm!) ... Bu dərəḫḳə yəḳinlaxmanglar (yəni mewisidin yemənglər), bolmisa (özünqləroṛa) zulum qiloṛuqilardin bolup qalisilərnin» — dedüḳ» (Süərə «Bəḳərə» 35-ayət).

Əlima Baydḫawi mundaq deḡən: «U Iḡisining təlipidin ezip, hatalixip əlüp kətməslik üqün, xu dərəḫtin mewə yegən; wə yaki u əzigə buyruloṛan tooṛra yoldin azduruloṛan, yaki düxmən təripidin aldinip azduruloṛan».

Əlimə Al-Razi: — Adəm'ata günah qılınanlığında ikrar qılınan, lakin bu ix uning pəyoğəmbər boluxidin ilgiri yüz bərgən, dəydu. U yənə mundak: «Adəm'atining ita'ətsizlik qılıp, ezip kətkənliki rast, lakin pəkətlə dərəhning mewisini yegənlikidin günahkar bolınan. U bu günahında towa qılınanlığidin, bu ita'ətsizlikning hesabı uningda yezilmaydu» degən. Biz uning ahırkı jümlisigə qoxulğınımız, bizning Adəm'atining ita'ətsizlik qılıp yoldin azınanlığını inkar qılğınımız əməs.

Ita'ətsizlikningmu eçir günahlarında kiridinənliğini təwəndiki ayəttin kərüwalalayımız: —

«Kimki Alləda wə uning pəyoğəmbirigə asiylük qılıdikən (yəni kimki Alləni wə Alləning pəyoğəmbirini inkar qılıdikən, Alləda müləqət boluxka ixənməydikən, Alləning ayətlirigə qulaq selixtin yüz əriydikən), u dozah azabında duqar bolidu, dozahda mənngü qalidu» (Sürə «Jin», 23 ayət).

Yənə, Sürə «Taħa», 120-ayəttə: *«Andin Pərwərdigari uni tallidi, uning təwbisini (towisini) qəbul qildi wə uni hıdayət qildi»* deyilgini Adəm'atining günah qılınanlığını, andin towa qılınanlığını kərsitidu. «Towa qilix» birinçidin əz günahında əkünüx, ikkinçidin Hudada ikrar qilix, üçinçidin axu günahni əmdi ikkinçi qılmaslıqqa bəl baqlaxtin ibarət. «Towa qilix» tiləda elinsa, bu ibarə günah qılınanlığını ispatlaydu əməsmu? Adəm'ata əzining günahında towa qılınan, qünki:

«Ular: «Pərwərdigarimiz! Biz əzimizgə əzimiz zulum qılduk, əgər Sən bizni məşpirət qılmissang, biz qoqum ziyan tartquqılardin bolimiz» – dedi» (Sürə «Ə'iraf» 23-ayət).

Bu yerdə Adəm'ata, yəni əng uluq pəyoqəmbərlərdin biri hesablanqan muxu Adəm'atimiz, Xəytanning gepigə kirip, uningoa kulak selip, əzining həmmidin üstün turidioqan Igisidin gumanlanqanliqi wə hata yol bilən mənggü əlməslikkə erixməkqi bolqanliqi enik kərsitilgən. U gunah qiloqan, bu gunah «eoqir gunah»lar iqigə kiridu.

Nuh pəyoqəmbərmu gunah qiloqan, buni Sürə «Nuh», 24-28-ayəttin kəruwalqili bolidu: –

«Nuh Allaqa eytti: ... Ular həqiqətən nuroqun kixilərnı azdurdi, zalımlarnı tehimu gumrah qiloqin... Pərwərdigarim yər yüzidə kapırlarning birinimu qoymioqin. U əzi gunah qiloqanliqi əzigə enik bolqandin keyin xundak du'a qiloqan: «Manga, ata-anamoqa, mening əyümgə məmin bolup kirgən kixigə wə məmin ərlərgə, məmin ayallarnı məoqpirət qiloqin...». U eoqir bir gunah qilmioqan bolsa Hudadin məoqpirət tiləxning həjiti yok idi. Bəzi xərhqilər bu ayəttiki Nuh pəyoqəmbərnıng gunah qiloqanliqi toqrisidiki məzmunni suslaxturmaqqi bolqan bolsimu, lekin biz yənıla xundak eytimizki, u gunah qiloqan.

Həzriti İbrahımmu gunah qiloqan, bu Sürə «Ən'am», 77-78-ayəttə yeziloqan: –

«İbrahım keqining qarangoquluqi baskanda bir yultuzni kərup (qowmning səzini dəlıl kəltürüp, ularnı mat qilix üqün): «Bu mening Pərwərdigarımdur» dedi. Yultuz petip ketiwidi, «Mən petip kətküqilərnı (yəni yultuzlaroqa ibadət qilixini) yaqturmaymən» dedi. U aynıng tuqқанliqini kərup (yuqırıqi usul

boyiqə) «Bu mening Pərwərdigarimdur» — dedi. Ay petip ketiwidi, «Əgər Pərwərdigarim meni ھidayət qilmioqan bolsa, mən qoqum azoquqi qowmning qatarida bolidikənmən» — dedi».

Yukirida biz Muھəmməd salihning tərjimisini səzmusəz əynən alduq. U muxu yərdə Ibraھimning yultuz, ay wə kuyaxka ibadət kiloqinini aldamqilik dəp qüxəndüridu (tirnaq iqidiki səzlər əsliy tekisttə yok). Qandaqla bolmisun, Ibraھim pəyoqəmbər ya kuyaxka ibadət kiloqan ya yaloqanqilik kiloqan. U nemə ix kiloqan bolmisun, bəribir eoqir gunah ھesablinidu.

Yənə Sürə «Ibraھim», 41-ayəttə: –

«Pərwərdigarimiz! ھesab alidioqan kündə (yəni qiyamət künidə) manga, ata-anamni wə məminləрни məoqpirət kiloqin».

Məoqpirət tiləx pəkət gunah kiloqandin keyin bolidioqan ix, əlwəttə.

Yənə Sürə «Bəqərə», 260-ayəttə: –

«Əz waqtida Ibraھim: «Pərwərdigarim, əlükləрни qandaq tirildüridioqanliqingni manga kərsətkin» – dedi. Alla: «(Əlükləрни tirildürələydioqanliqimoqə) ixənmidingmu?» – dedi. Ibraھim: «Ixəndim, lekin kənglüm (tehimu) qarar tapsun üqün (kərixni tiləymən)» – dedi». Buningdin biz Ibraھimning Hudaning küq-qudritigə xək kəltürgənlikini kərimiz, bumu eoqir gunahdur. ھədislərdin: «Biz xək kəltürüxkə Ibraھimdinmu mayilmiz» – degənni oquymiz.

Yənə Sürə «Ənbiya», 64-ayəttə: – *«Ibraھim «(Yaq) bəlki ularning munu*

qongi (qong but, demək) xundak qildi. Ular sızliyelisə (kimning qaqqanlıqini) ularning ızliridin sorap beqınglar».

Bu yerdə İbrahım butlarnı buzup taxlıwatkən, deyılıdu. Baxqılar unıngdın sorısa, u yaloqan eytıp, qong but kıqıqlırını qul-qul kılıwatkən degən, deyılqanıdı.

Abi-Hurayranıng deyıxıqə, Muhəmməd: «İbrahım pəkətla üq qetım yaloqan gəp kıloqan» dəp bayan kıloqan. Bırınqı qetım, «Məndə kesəl bar», degən. İkkinqı qetım, «Ularınq munu qongi (qong butı) xundak qıldı», degən. Üqınqı qetım «Sarah mening sınglım» degən (bu sızlərni ılımalardıın Buharıy wə Muslim nəkıll kəltürgən).

Musa pəyoqəmbər gunah kıloqan. Buni Süre «Qəsəs», 15-16-ayəttə kərimız: –

«... Musa unı muxt bilən bırni urup ılıtürüp qoydı. Musa eyttı: «Bu Xəytanınq ıxıdur, xübhisızkı, Xəytan azduroquqı axkara düxməndur!». Musa eyttı: «Pərwərdıgarım! Mən həqıqətən ılızımğə zulum qıldım. Menı məoqpirət kıloqın».

Alla unı məoqpirət qıldı».

Bu ıx toqırılıq yənə Süre «Xu'ərə», 19-ayəttə mundak deyılqən: –

«Musa eyttı: Mən xu ıxni kıloqan qeoqımda nadanlardın (azduruloqanlardın) ıdı».

Süre « Ə'ıraf», 150-151-ayət: –

«Musa oʻz oʻzini, oʻzini halda qaytib kelip, qoʻmiga: «Mən yoq qoʻlda (mozayoqa qoʻqunup) naxadər yaman ix qilidinglar-hə! (Kütüp turmay) Pərwardigaringlarning əmrigə aldirap kətinglarmu?» – dedi wə (oʻz oʻzini) Təwrat tahtilirini (yərgə) taxlidi, qerindixining qeqidin tutup əz tərpiyə tartti. (Harun) eytti: «(I qerindixim! (Bu) qoʻm meni bozək tapti, meni oltürüwətkili tas qaldi...». Musa eytti: «Pərwardigarim! Meni wə mening qerindiximni məoqpirət qiloqin, bizni rəhmiting da'irisigə kirgüzgin, sən əng rəhim qiloquqi Zattursən»».

Muxu ayətlərdin bilimizki, Musa qatillik qiloqanlikini wə buning eoqir bir gunah ikənlikini həs qiloqan. Xunga u uningə ikrar qilip məoqpirət tiligən. Xuningə ohxax, uning oʻz oʻzini tax tahtilarni taxliwetip, akisioqa bihərmətlik qiloqini gunah qiloqanlik. Xu gunahini tonup yətkəndin keyin, əzi wə akisi üqün kəqürüm sorioqan. Harunning gunahı bolsa Isra'illarning qoʻqunuxi üqün altundin bir Mozay yasap bərgənliki.

Qur'anda deyixqə əqəlliysi həzriti Yüsüpmu gunahqə mayil boləqan. Buni Sürə «Yüsüp», 24-ayəttin oquyalaymiz: –

«U (yənə Züləyha) Yüsüpkə (yəqinqilik qilixqə) bəl baqlidi, Pərwardigarining roxən dəlilini kərmigən bolsa, Yüsüpmu uningə mayil boləqan bolatti. Biz Yüsüptin gunahın wə sət ixtin yənə xundaq saqliduk, xübhisizki, Yüsüp bizning sadik bəndilirimizdin idi».

Təwrat, «Yaritilix» qismi 47-babta, Yüsüpning əz atisi həzriti Yaqup pəyoqəmbərnin (Yüsüpning ikki oqlı toqruq) bərgən bexaritigə dəsləptə ixənmigənliki hatiriləngən.

Dawut pəyoʻambər gunah qiloʻan, buni Sürə «Sad» 24-25-ayəttin kəruwlalaymiz: –

«Dawut bizning uni siniʻoanlikimizni bildi. Pərwərdigaridin məʻpirət tələp qildi, səjdigə bardi. Biz uni əpu qilduk, u bizning dərghəimizda əlwəttə yəqinlikka wə yahxi aqiwətkə igə boldi».

Əməliyəttə, Təwrattiki «Samu'il (1)» 11-12-babtiki təpsiliy hatirilərdin qariloʻanda, uning gunahı qatillik wə zina boləanidi. Əmma xu jinayətlərnı tonup yətkənlikı üqün u Hudadin məʻpirət sorap əpu kilinəan. Bularning həmmisi Təwratta enik bayan kilinəan. Xərhqilərnıng kitablirida xu toʻqruluk nuroʻun uzun wə əz'ara zit boləan qüxəndürüxlərnı okup qikqəandın kərə, Təwrattın biwasitə paydilənsingiz, nuroʻun waqtingizni tejəp qalisiz. Həlbuki, Anis-ibn-Malik, ibn Abbas, Wahb-ibn-Munabbəh wə baxka əlimalar tiləa aloʻandək, hədislərdə Dawutning əzduruloʻanlikı, qattik əküngənlikı, həsrət-qayoʻuliri wə kəqürümgə erixkənlikliri bayan kilinəan nuroʻun yərliri bar.

Sulayman gunah qiloʻan. Sürə «Sad», 31-35-ayəttin kərələymizki: –

«Əz waqtida kəqqurunlukı uningəa yahxi yügürük atlar toʻqriləndi. Sulayman eytti: «Mən həqıqətən atlarnı Pərwərdigarimni əsləx üqün yahxi kərdüm, ular (kəzümdin) oʻayib boləuqə (ularnı kəzdin kəqürüx bilən boldum)» Sulayman eytti: «Atlarnı mening əldimoʻa elip kelinglar», (atlar elip kelingəndın keyin) Sulayman ularning paqəqlirini, boyunlirini siləxka bəxlidi. Biz həqıqətən Sulaymannı siniduk, uning təhti üstigə bir jəsətnı taxliduk, əndın u (buning

sinaq ikənlikini bilip) təwbə (towa) qildi. Sulayman eytti: «Pərwərdigarim! Meni məşpirət qiloqin...»

(Bu ayətning tərjimisi «*Pərwərdigarni əsləx üçün yaxxi kərdüm*» əməs, bəlki «Pərwərdigarni seşinixtin artuq yaxxi kərdüm» boluxi kerək).

Al-Kaxaf, Al-Razi wə baxqa xərşqilər nuroqun hatirilərnı kərsitip bu ayətlərgə hərhil usul bilən təbir bərgən, lekin yioixtrurup eytkanda bu atlar Sulaymannı Hudani seşinix wə du'a qilixidin ezikturoqan. Eytlixiqə u ahirda bu atlarnı soyoquzuwətkən. 34, 35-ayətlərdə uning gunah qiloqanliqi eniq yeziloqan. Undaq bolmisa, u qandaqmu «Meni məşpirət qiloqin...» degən səzni qilsun?

Yünüs pəyoqəmbərmu gunah qiloqan. Buni Sürə «Saffat», 140-144-ayətlərdin kəruwalimiz: –

«Yunus həqiqətən pəyoqəmbərlərdındur. Əz waqtida u (qowmdin) qeqip (kixilər bilən) toxqan bir kemigə qiqiwalı. (Kemidikilər qək qiqqan adəmnı dengizoqa taxlap kemining yükini yeniklitix üçün) qək taxlaxtı, Yunus (qəktə) məşplup bololanlardın bolup (dengizoqa taxlandı), unı qong bir beliq yutuwaı. U (qowmini taxlap, Pərwərdigarining iznisiz qiqqanliqi üçün) əyiblinixkə tegixlik idi. Əgər u təsbih eytquqılardın bolmisa idi, beliqning qarnida əlwəttə qiyamətkiqə qalattı».

«əyiblinixkə tegixlik idi» degən jümlidin biz uning gunah qiloqanliqini bilimiz. U «həqiqətən pəyoqəmbərlərdin» («təsbih eytquqılardın») bolup turup yənə ita'ətsizlik qiloqan əməsmu? Uning qiloqan ixlirini Təwrattiki «Yünüs» qismidin təpsiliy həlda kəruwaloqili

bolidu. U Hudaning buyruqini anglimay, Hudaning Ninəwə xəhiridikilərnı towa kılıxqa qaqıroqanlıqını ularoqa yətküzməy keqıp ketıp, ahırı axu belıq tərıpıdıń yutuwetılğanıdı.

Muħəmmədmu gunah, kıloqan. Buni Süre «Fətih», 2-ayəttin kəruwalımız: –

«Allanıń senıń ilğırıkı wə keyıńkı gunahlırıńnı kəqürüxi üqün, sanga bərgən nemıtını mukəmməlləxtürüxi üqün, seni toşra yoloqa baxlıxi üqün, sanga küqlük yardım berıxi üqün, sanga həqıqətən roxən oqalıbə ata kılduq».

Yənə Süre «Muħəmməd», 19-ayəttə: –

«Bılğınkı, Alladıń baxqa heq məbud (bərhək) yoqtur, gunahıńıq üqün, ərayal məmınlər üqün məşpırət tılığın...».

Süre «Oıafır», 55 ayəttə: –

«(I Muħəmməd!) Muxrıklarıńıq yətküzgən əziyətliřigə səwr kıloqın, Allanıq (sanga wə senıq təwəlırıńıqgə yardım berıx) wədısı həqıqətən həqtur, gunahıńıqoqa ıstıoşpar eytkın».

Süre «Nısa», 105-106 ayət: –

«(I Muħəmməd!) seni kixilər arısıda Allanıq kərsətkını boyıqə həküm kılısun dəp, sanga həqıqətən həq kitabnı nazıl kılduq. Ha'ınlarıńıq tərıpını almişın. Alladıń məşpırət tılığın. Alla həqıqətən nahayıtı məşpırət kılouqıdıur, nahayıtı meħrıbandur».

Bırınqı ayət Muħəmmədning bu gəptin ilğırımu gunah, kıloqanlıkı wə

uningdin keyinmu gunah kilidiotanlikini enik korsitidu. Egar birsi (Al-Razi, Al-Kaxaf wə baxqa olimalardək) bu söz Muhəmmədning ümmətliri üqünla məotpirət sorioqan degən mənisi bar desə, yukiriki ikkinqi ayət buningoqa rəddiyə bərgən bolidu; u Muhəmmədni ezi həm ər-ayal məminlər üqünmu məotpirət tiləxkə ündəydu.

Bəzi musulman olimalar: «Təkwadarlarning pəzilətliri Hudaning «yekin turoquqiliri» («mukərribunlar»)ning səwənliklirigə barawərdur» dəp xərhligən. Təkwadar, ihlasmən adəm uxxak-qüxxək ixlarda Hudaqa ita'ətsizlik kilsa, Huda ularni eoqir gunah etküzgən dəp həsabaydu. Ularning gunah əməs dəp qarioqan ixlirioqa kəqürüm sorimioquqə, Huda ularni gunahkar dəp qaraydu. Bu olimalar: – «Muhəmmədning əhwali bolsa mana xundaktur» dəydu. Lakin ularning untup qaloqini xuki, bu ayətlərdə gəp kiloquqi (ularning ixinixiqə) adəm əməs, bəlki Pərwərdigarning Əzidur; U: «Gunahing üqün, ər-ayal məminlər üqün məotpirət tiligin,...» dəydu. Huda kandaqmu gunah əməs ixni gunah desun wə bundak ixka kəqürüm tiləxni tələp kilsun? Bu bolmioqur gəp əməsmu?

Sürə «Əhزاب», 37-ayəttə, mundak deyilgən: —

«Əz waqtida sən Alla nemət bərgən, sənmu in'am kiloqan kixigə (Zəydkə): «Hotunungni nikaqingda tutqin, Alladin qorqqin!» deding, Alla axkarilimaqqi bolqan nərsini kənglüngdə yoxurdung, kixiləring tənə kilixidin qorqtung. Alladin qorquxung əng həqlik idi. Məminlərgə ularning bala kiliwaloqan oqullirining qoyup bərgən hotunlirini nikaqlap alsa gunah bolmasliqi üqün, Zəynəbni Zəyd qoyuwətkəndin keyin sanga nikaqlap bərdük, Allaning (sening Zəynəbni elixing toqrisidiki) əmri qoqum orunlinidu».

Bu ixta, Muhəmməd əsli əzining kuli Zəydni hər kılıp, Zəyd iman eytkəndin keyin, uni bala kiliwaləjan wə Zəynəb isimlik aliyjanap bir ayalni uning əmrigə elip bərgən. Birək bir məzgildin keyin Muhəmmədning Zəynəbkə kəngli qüxüp kəlip, uningoja niyitini bildürüp: «Kəngülləрни əzgərtküqi mədhıylənsun!» degən. Zəynəb bu səzni eri Zəydkə eytip bərgən. Muhəmmədning niyitini qüxəngən Zəyd, uning yenioja kirip, huddi əzlükidin ayalidin ayrilojusi bardək: «Ayal həmrəhimdin ayrilojum bar» – degən. Muhəmməd Zəydning gepini qüxənmigən boliwelip uningdin: «Nemə boldung? Uningdin gumanlinip kəldingmu?» – dəp soriojan. U jawabən: «Yək, U əksəngəng boləjanlikı üqün məndin üstün turup mənəgə həkümranlik kıləjanlikidinla» dedi. Muhəmməd uningoja: «Ayalingni əz yeningdə kəlduriwərgin» – dedi (təpsilatlırini əlima Al-Kaxafning bu toqırluk əzining kitabidiki (2-tom, 213-bət) bu ayətlər toqırisidiki təbiridin wə əlima Baydħawining degənliridin kəruweling).

Uning muxu yərdə «Kixiləarning tənə kılıxidın» kərkup, «Alla axkarilimakqi boləjan nərsini» kəngligə yoxuruwaləjanlikı enik kərunüp turuptu. U Zəydning ayalini pəkətlə Hudaning əmri boyiqə alojanlikini kərsətməkqi. Biz bu tekistlərdin, Muhəmmədning Zəynəbkə kəngli qüxkənlikini yoxuruwatқанlikini, yəni kənglidə həqқаqan bundak ix sadir bolup bəkmioqandək kiyapətkə kiriwaləjanlikini kəreləymiz. Xuning bilən u: «Alla axkarilimakqi boləjan nərsini kənglündə yoxurdung» – dəp əyibləngən.

Bu ayətkə təbir bərginidə, əlima Al-Razi awwal: «U Zəynəbkə təgməkqi boləjanlikidin... əyibləngən» dedi. Ləkin keyin «U Hudadin

qorqқан lekin yәнә adәmlәrdinmu qorqқан, xunga Huda uni әyiblidi» – degән, qünki «Alladin qorқuxung әng һәқlik idi». Xunga bu ixtimu Muһәmmәd toqra қilmiqan, qünki u qorқmasliққа tegixlik bolqanlardin qorққан.

Yәнә Sürә «Bәni Isra'il» (Isra) 76-ayәttә mundaq deyilgән: —

«Seni biz (һәқtә turuxta) mustәһkәм қilmiqan bolsaq, ularoqa mayil bolup kәtkili һәқikәtән tas қaloqaniding».

Әlima Al-Zajjajning pikirigә asalinip, Әlima Al-Razimu xu toqruлуқ mundaq yazoqan: – ««Seni biz (һәқtә turuxta) mustәһkәм қilmiqan bolsaq» wә «ularoqa mayil bolup kәtkili һәқikәtән tas қaloqaniding» degini, gunahқа azraqқinә mayilliqini kәrsitidu». Әlima Kat'adaning degini boyiqә, Muһәmmәd yukiriki ayәtni eytkandin keyin, u yәнә mundaq degән: «I Pәrwәrdigar, mәndin kez yumup aqқuqә waқitmu ayrilma». Bu ayәt wә һәdislәр әқәlliysi Muһәmmәdning xundaq gunahқа mayil bolqanliқini kәrsәtmәmdu?

Әlima Muslim wә Buhariylarning hatirliridә, ular Muһәmmәdning mundaq bir bayani bar, degән: «Heqқaysinglar Hudaning rәhimisiz jәnnәtkә kirmәysilәр». Birsı: «I pәyoqәmbәр, һәtta sizmu mustәsna әmәsmu?» – dәp soriwidi, u jawabән: «Huda xapa'itini әpқürәmdә qoymisa, һәtta mәнmu xundaq» – dedi. Abu Hurayra xundaq dediki, Әzi Muһәmmәdning: «Xübhisizki, mән Hudaning bir күnidә yәtmix dәрәм mәoqpiritini tilәp towa қilimән» deginini anglidi. Bәzi gәplәр boyiqә u «yәtmixtin kәp» degәнidi. Әlima Ibnat-Halid wә Abu Hurayralar: «Allaning pәyoqәmbiri mundaq degән: «I Alla, gөrning azabidin, otning azabidin sәndin panah izdәymән»» (Buhariy, 1-қismidin).

Bu baptiki gəp-səzlərdin hərəkəndə bir səmimi boləan kixi xundək mutlək bir paketni enik kərələyduki, bizning atimiz boləan Adəm'ata ita'ətsizlikkə yikilip qüxüp, oy-pikirliri rəzillixip, yamanlikkə mayil boluxkə baxliəan. Xuning bilən uning əwladliri boləan bizlər təbi'iy həlda uning xu gunahkə wə asiylükə mayillikioə warislik kəlip kəldük. Əzimizning xəhsiy kəqürmixlirimizmu buni bizgə ispatlap keliwatidu.

Uluə pəyoəmbərlər, hətta islamiyətning pəyoəmbiri Muhəmmədnimə eəir gunahları sadir kəloəanlikini bilip əttük. Xunga hərəkəndə bir yərdiki hərəkəndə bir adəm, Hudaning əmr-kənunliriəa hiləplik kəloəanları azəbdin kətkuzidieəan bir Kətkuzoəuəioə mohtajtur. Həmmimiz əzimizning roəini gunahətin hər kəlidieəan, Hudaning adələtlikini wə rəəim-xəpkəitini namayan kəlidieəan kəsusəz bir kəurbanlikkə mohtajmiz. Bu ix pəkətla Əysa Məsihning krestkə mihlinixi, yəni insan üqün adə kəloəan əlümi arkəlik əməlgə axurulidu. Kimdikim Uningəa etikəd baəqlisə, xu kixining gunahliri Hudaning kəqürüm kəlixioə wə Mukəddəs Rohning wasitisi bilən paklinixkə erixələydu. Xuning bilən U mənggölük həyatkə, mənggölük hursənlikkə erixkən bolidu.

Bəzi musulman kərindaxlirimizning, nemiəkə əzliri «munzal» (wəəiy kəlinəan) dəp kəraydieəan kitəblarning bayənliriəa kərxə turup, pəyoəmbərlərdiki gunahlarıning izlirini yoxuruxkə intilidieəanliklirini qüxənməymən. Bolupmu pəyoəmbərlərdin həqkəyisəi əzlirini gunahsəz dəwəloəan əməs, əksiqə əzlirining əjiz ikənlikini wə gunahkəar ikənlikini ikrəar kəloəan xərə'it əstidə axundək kəzkaraxlarning boluxi təhimu orunsəzdu. Bərhək, Huda həmmidin

üstün danalığı bilən kitablarını qüxürgən, etiqadni bekitkən. U barlıq ixlirida pütünləy danalıq kərsətkən, insanlarning hərəkəndə mohtajlarını pütünləy bilididandur.

4-muzakirə

Məsih Əysanın krestkə mihlinixi

Kirix söz

Məyli xəri'ət qanunlirida yaki dölətning qanunlirida bolsun, qanunə hiləplik kəloquqilar yaki jinayətqilərninğ həmmisigə jaza berilidu dəp bəlgiləngən. Bu qanunlarəə əsasən, jinayətqigə berilididən jazanınğ eəir-yeniklik, ziyankəxlikkə uqriəuqininğ kəndə adəm ikəlikigə qarap bekitilidu. Məsilən: Məktəptiki bir oquəuqi əz sawəkdixini həkərlisə, berilididən jaza yenikrək bolidu. Əmma oquəuqisidəə xundə kəlsə, məktəptin həydiwətilixi mumkin. Qanun boyiqə, birsi adəttiki puqraəə təhmət qəplisə, əyiblik ix kəloqən bolidu; bir sotqidəə xundə kəlsə, uningəə eəirrak jaza berilidu. Əmma əgər padixəqə təhmət qəplisə, uningəə tehimu eəir jaza berilidu. Uluəlukə, həywisi wə mukəddəslik jəhəttə həmmidin üstün turididən Hudəəə gənə kəlsə, uningəə berilididən jaza qənqilik eəir bolar! Xübhisizki, u kixi əbəd'il tūgiməydidən kəttik əzəbqə məhkum kəlinidu.

Hudə əng ədil; u zərriqilik səwənliknimu kərməskə selip

etküziwätmäydu. U tegixlik jazasini bərməy qıymaydu. Xunga etirap qıliximiz kerəkki, həmmə adəm Hudaqə gunah qıloqan —

«Qünki adəmlərning həmmisi gunah sadir qılip, Hudaning uluqlıqıqə yetəlməy, uningdin məhrum boldi» («Rimliklarqə» 3-bab, 23-ayət)

— gunahlırining jazasi üqün dozahning otida azablinip, dozahtin qıqalmaydıqan boldi. Əmma muxundak bolqinida, Hudaning rəhimdillıki nəgə kətkən bolıdu? Yənə kelip, gunahkarlarqə rəhim-xəpkət kərsitip ularni kəqürsə, Uning adillıki nəgə kətkən bolıdu? Xuning üqün U Əzining adillıqining təlipini həm rəhim-xəpkitining təlipini birləktə təng qana'ətləndürələydıqan bir wastini orunlaxturup qıqқан — u bolsımu, Məsihning ölümıdur.

1-қisim

Hudaning Məsih Əysaning krestlinixida «inaxlaxturux» bolqan məqsitini Məsih Əysa qandak əməlgə axuroqan?

Adəm'ata Hudaqə asiylik qılip gunah etküzgənliktin Erəm baqısidin qoqlıwetilgən (Təwrat, «Yarıtılıx», 3-bab). Bu wəqə Süre «Bəqərə», 36-ayəttımu bayan qılinqan: —

«Xəytan u ikkisini teyıldurdi (yəni mən'i qılinqan dərəhning mewisini yegüzüp hatalaxturdi), turuwatқан jənnəttin qıqardı».

Xuning bilən Adəm'ata əwladliri bilən billə mənggülük ölümgə məhküm boləqan. Uningda rəzil həwayi-həwəslər kəpiyip, yamanlıq haħixi kənglidə yiltiz tartqan. Uning əwladliri atining bu haħixlirioqa warislik kılıp uning izini baskan. Xuning bilən bu dunya rəzillikkə toloqan. Muxu rəzilliklər üqün, Hudada insanlarni həlak kılıxtin sirt, öz adillikining təlipini qana'ətləndüridioqan həqkandak yol qalmioqandək idi. Qünki insanlar əzlrini əzgərtip, əslidiki pak wə muqəddəs həlitigə kəyталaydioqan yolni tapalmioqan. Pəqətla insanning yaritiloqan waqtidiki əyni həliti jənnətkə layik idi – yəni insanning sap, pak wə muqəddəs həliti idi. Huda yənə Əzining bekitkən qanunliridin ezip ketixi mumkin əməs; Hudaning adillikini Əzining adil yolda mengixini, hər bir gunahkarning tegixlik jazaqqa uqrixini, ularning ölüm bilən bədəl təlixini tələp kılıdu.

«Gunah sadir qiloquqi jan igisi əlidi. Ooqul atisining kəbihlikining jzasini kətürməydu, wə yaki ata ooqlining kəbihlikining jzasini kətürməydu; həkkanıy kixining həkkanıyliki əz üstidə turidu, rəzil kixining rəzilliki əz üstidə turidu» (Təwrat, «Əzakiyal» 18-bab, 20-ayət). Qanun qıkaroquqining əzi, əzining qıkaroqan qanunlirini bəja kəltürmisə, undaqta adillik degən nədimu məwjut boləqan bolsun?!!

Təbir jəhəttin eytkənda, «adillik» degən «adilsizlik»ning əksi bolup, u həkkanıyət, toqra, durus, lilla, halis, tərbiyə wə tüzitix, wapaqqa wapa, japaqqa japa kəyturuxlarni kərsitidu. Mehri-xəpəkət bolsa, kəngli yumxak, xapa'ət, həyr-ehsan, sehiylik wə əpu kılıx degənlərnəni kərsitidu. Bəzilər: «Rəhımdillik – jazalaxka tegixlik boləqanlarni qoyuwetixin ibarət» –

dəydu. Huda həm rəhimdil həm adil boləjanlıqtin, U Əzining adillik yoli bilən, adil halda kixilərgə rəhimdillik kixiləni halaydu. Xunglaxka U «gunahtin hər kixilə» əmilini əzəldinla kixilə kəlgən. Bu əməlni kixiləxtiki muhim bir baskuq, Musaqə quxürülgən Təwrat qanunidin boldi. Təwrat wə uning iqidiki «mukəddəs qanun»ning asasi bolsa, bigunaq haywanlarni qurbanlik kixiləxtin ibarəttur. Bu qurbanlik kixilənə haywanlarning təkülgən qeni «gunaqni yepip turidu» deyilgən.

Adəm'atining oqlı Həbil, Musaqə quxürülgən qanundin ilgirila qurbanlik kixiləka baxliəjanidi. Keyinki əwladlarmu mukəddəs qanun quxürülüp yezip qikiloquqə, ohxaxla xundak qurbanliklarni kixilə kəlgən. Musa Hudaning bayanatqisi bolup, bu qurbanlik toqrisidiki bəlgilimiləni mukəddəs qanunda təpsiliy halda eytip beridu. Mukəddəs qanunda, Huda bu qurbanlik kixiləxtiki ixlar arkilik, gunaqning nəkədər yirginqlik həm paji'əlik ikənlikini insan qəlbige qongkur singdüriwetix üqün, ularqə balilarqə əgitixkə baxliəjan. Huda haywanlarni «halal» wə «haram» dəp ikki türgə ayriəjan, pəqət «halal» haywanlarnila qurbanlik kixiləjili bolatti. U bu ixlar bilən ularqə: **«Dərwəqə, Təwrat qanuni boyiqə həmmə nərsə degüdək qan bilən paklinidu; qurbanlik qeni təkülmigüqə, gunaqlar kəqürüm kixiləmaydu»** dəp əgətkən (Injil «Ibraniylarqə» 9-bab, 22-ayət).

Xuning bilən U gunaqlar boləjan adəmni gunaqi üqün halal, heqkandak kusuri yok bir qarpayni qurbanlik süpitidə kəltürüxkə buyruəjan. Gunaqlar əzining əlüxkə tegixlik ikənlikini əzigə əskərtix üqün, qurbanlikni soyup andin uni ot üstigə koyuxi kerək. Halbuki, gunaqlar orniəja soyuləjan bu qurbanlik arkilik, gunaqlar (ixənqisi bolsa) Huda aldida «kafarət kixilənə», yəni «yepiləjan» dəp hesabliəjili bolatti.

Bu türlik qurbanliqlarning h mmisi Hudaning k lg sida  w tm kqi bololan M sihining (Kutkuzoquqisining) uluq qurbanliqini aldin'ala kərsətkən. Q nki axu qurbanliq kilinolan barliq qarpaylarning qimmiti birmu adəmning pütkül gunah i  q n bədəl bolalmaytti.

Məsih  ysaning hizm t kilix waqti yetip kəlgəndə, q m ld rg qi p yoq mb r Yəhya uni kərsitip turup: «**Mana, pütkül dunyaning gunah irini elip taxlaydiolan Hudaning k zisi!**» – d p jakarliolan (Injil, «Yuhanna», 1-bab). Y hyaning muxu gepi boyiqə eytkanda, bu dunyaqa k lgini, «gunah ni yapidolan» bir qurbanliq  m s, b lki «**pütkül dunyaning gunah irini elip taxlaydiolan**» bir qurbanliqtur. Xuning  q n u qoqum  ng ahirki qurbanliq bololan bolidu.

Tehimu təpsiliy kilip q x nd rs k, waqti-sa'iti toxqanda, Huda  z Kalami (S zi) Məsih-kutkuzoquqini  w tk n. U insan süpitidə tuqulup, bu dunyada bizg  ohxax adəm bolup yaxiolan,  mma U bizd k gunahı sadir kilolan  m s, heqkandak aldamqilik kilip bakqan  m s (bu kitabning 5-muzakirisidiki Məsihning gunah sizliqi toqrisidiki s hb tni k r ng). Bu «Kalam» – yəni Məsih, gunah kar ad ml rning ornida  yiblinix  q n,  zini krestkə (daroqa) mihlitip əlüxkə tutup b rg n. U gunah siz, muk mm l ad m bolup, q klik waqit iqid  burunki h m keyinki h mm  ad ml rning barliq gunah irini  stig  aloqan, U bizning ornimizda Hudaning gunah   stig  t km kqi bololan oq z plik jazalirini qobul kilolan. Gunah ning jazasi – Hudadin ayrilixtur; xunga krestk  mihlanolan alt  sa' t iqid , Uning rohi Hudadin ayrilolan. Xu alt  sa' tning  ng ahirki minutlirida: –

«** ysa yukiri awaz bilən: «Eli, eli, l ma sawaktani?» yəni**

«Hudayim, Hudayim, Meni nemixka taxliwætting?» dəp qattıq nida kildi» (Injil «Matta», 27-bab, 46 ayət, «Markus», 15-bab, 24-ayət)

Demək U, dunyadiki milyonlıqan adəmlərnin mənggülik dozah azablırını (dozah – Hudadin ayriwetixtin ibarət) qəklik waqıt iqidila bexidin ötküzüp, barlıq bədəlni təliwətkən. Huda mana muxu wasitisi bilən birla waqıtta, həm Əzining adillikini qana'ətləndürgən həm hər bir adəmni Əzining rəhimdillikigə mənggülik erixələydiqan qıloqan. Huda Əz Kalami bolqan Məsihning mukəmməl qurbanlıqını qobul qıloqan. Muxundak bolqanlıqtin Dawut pəyoqəmbərning təwəndiki gepi əməlgə axuruloqan: **«Əzgərməs muhəbbət wə həqiqət öz'ara kərüxti; həqqaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini səyüxti»** («Zəbur», 85-küy, 10-misra).

Məsih Əysaning kresttiki ölümigə etikad baqlıqan həmmə kixilər bu niyatlıqqa erixidu. Bu niyatlıq – gunah kəqürüm qilinixi bilənla bolupla qalmay, yengi bir həyatqa erixixtin ibarəttur. Bu yengi həyat Hudaning əmr-pərmanlırını yaxxi kəridiqan roh-qəlb bilən etid'ioqan həyattur – bu həyat adəmning küqigə tayanmaydiqan, Hudaning Mukəddəs Rohining küqigə tayinidiqan həyattur. Bu yengi həyat toqrisida Təwrattiki ikki pəyoqəmbirimiz Yərəmiya wə Əzakiyallar awwal bexarət berip mundak degən: –

«Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, – Mən Isra'il jəməti wə Yəhuda jəməti bilən yengi əhdə tüzimən; bu əhdə ularning ata-bowiliri bilən tüzgən əhdigə ohximaydu; xu əhdini Mən ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yetəkliginimdə ular bilən

tüzgənidim; gərqə Mən ularning yoldixi boləqan bolsammu, Mening ular bilən tüzüxkən əhdəmni buzoqan, — dəydu Pərwərdigar. Qünki xu künlərdin keyin, Mening Isra'il jəməti bilən tüzidiqan əhdəm mana xuki:

— Mən Öz Təwrat-қанunlirimni ularning iqiğə salimən,
Həmdə ularning qəlbimni yazimən.

Mən ularning ilahı bolimən,
Ularmu Mening həlqim bolidu.

Xundin baxlap həqkim öz yeqiniqə yaki öz qerindixiqə: —

«Pərwərdigarni tonuqin» dəp əgitip yürməydu; qünki ularning əng kiqikidin qonqioiqə həmmisi Meni tonup boləqan bolidu; qünki Mən ularning qəbihlikini kəqürimən həmdə ularning gunahını hərgiz esiqə kəltürməymən, — dəydu Pərwərdigar».

(Yərəmiya 31-bab, 31-34-ayət)

«Mən (Pərwərdigar) süpsüzük suni üstünglərqə qaqimən, buning bilən silər pak bolisilər. Silərnəni həmmə paskiniliqlərdin wə butlirlərdin paklaymən. Mən silərgə yeni qəlb berimən, iqlərdə yeni bir Roh salimən; teniqlərdiki tax yürəkni elip taxlap, məhrlik bir qəlbni ata qilimən. Mening Rohimni iqlərdə kirgüzüp, silərnəni əmr-pərmanlirim boyiqə mangoquzimən, həkümnimni tutquzimən, xuning bilən ularqə əməl qilisilər».

(Təwrat, «Əzakiyal» 36:26-27)

Injilda yənə, bu «yeni əhdə» toqrisida rosul Petrus mundaq degən:

—

«Towa kilinglar, hərbiringlar Əysa Məsihning namida gunahliringlarning kəqürüm kilinixi üçün qəmüldürüxnı qobul kilinglar wə xundak kılsanglar Hudaning iltipati bolıqan Mukəddəs Roh silərgə ata kilinidu. Qünki bu wədə silərgə wə silərnıng balırlınglaroqa, yıraқта turuwatqanlarnıng həmmısıgə, yəni Pərwərdıgar Hudayımız Əzıgə qaqıroqanlarnıng həmmısıgə ata kılınidu» (Injil, «Rosullarnıng pa'alıyətlırı» 2-bab, 38-39-ayət).

Bu yengı əhdını Məsih Əysa Əzınıng qeni wə jeni bilən insan üçün qolıq kəltürgən.

Hudadın gunahlar üçün kəqürüm elix wə Hudaning qobul kılıxıoqa erıxıx üçün kılınıqan qurbanlıqlarnıng İslam dınıdıkı tutqan orni muhım (bu jəhəttə İslam dını baxqa dınlaroqa ohxax). Bu toqruluk təpsılıy haldı sızlıxımıznıng həjıtı yox. Hərbır musulman Qurban Həyt üçün koy soyuxnı, ta'am üçün əməs, bəlki Hudaning kəng qorsaklıkı wə bəht ata kılıxıoqa erıxıxnıng bədılı dəp həsablaydu. Xuningoqa ohxax, həzrıti İbrahımning kılınıqan qurbanlıq koqkırı oqlınıng ornıdı soyuloqan: —

«Biz unıng ornıoqa qong bır qurbanlıqını (yəni jənnəttın qıqqan koqqarnı) bərdıq» (Sürə «Saffat», 107-ayət).

Xuning bilən hərbır kılınıqan qurbanlıq qurbanlıq kılıoquqınıng ornıdı kəqürümgə erıxıtıkı bırhıl wasıtə dəp qarılıdu. Təwəndıkı hədısdın həttə Muhəmmədning əzımu qurbanlıqnıng qenını gunahnı yuyux wə kəqürüm kılınıxqa erıxıtıkı wasıtə dəp qarıoqanlıqını bilimız:

—

«U qizi Fatiməgə xundak degən: «I Fatimə, qurbanliq qiləanda, uning bexida turoqin, qünki qenining birinqi tamqisi yərgə qüxüxi bilənla gunahlıring kəqürüm qilinidu»».

Muhəmmədning səzi tiləa elinəan «pulsirat» degən hədisdə mundak deyilgən: «Adəmlər ilgiri qiləan qurbanliq qoylirining üstigə minip, pulsirat sim kəwrüktin jənnətkə etküzülidikən».

Bu qurbanliqlar ularni qurbanliq qiləan adəmlərnin genioə barawər əməs; əməliyəttə qurbanliq qilinəan barliq haywanlarning yioindisi bir əkil igisigə təng keləlməydu. Ular gunahni yuyuxqə bədəl bolalmaydu, ular pəkətla Məsihning aləmdiki əng uluə boləan qurbanliqini kərsitip berixniki bir simwoldur, halas. Təwratta nuroqun qetim bu uluə qurbanliqning kəlgüsidə kelidioəanliqi toərisida bexarət qilinəan wə hərhil usullarda aldin eytiləan: Injilda bolsa, bu bexarətlərnin həmmisi Məsih əysanin krestkə mihlinixi bilən əməlgə axuruldi, deyilgən. Huda pəkət muxu qurbanliqnıla barliq insaniyətnin genioə barawər bolidu, dəp hesablaydu. «**Qünki Huda dunyadiki insanlarni xu kədər səyiduki, Əzining birdinbir yeganə Oqlini pida boluxqə bərdi. Məqsiti, Uningəa etikad qiləan hərbirinin halak bolmay, mənggülik hayatqə erixixi üqündur**» (Injil, «Yuhanna», 3-bab, 16-ayət).

2-қисим

Пәкәт Мәсiһ Әйсала аху қурбанлиқ вәзиписигә лайиқтур

Аху улуғ қурбанлиққа лайиқ һәм уни орундиалайдиған кихи пәкәт Мәсiһ Әйсала болуғтики сәвәбләр тәвәндикидәк (Тәврәттики қурбанлиқ қилих тоғрисидики принципларға асасән): –

1. Қурбанлиқ сағ, пақ, қусурсиз болуғи керәк.
2. Қурбанлиқнинг қиммити гунаһидин һәр қилиндиған барлиқ инсан јенининг қиммитигә баравәр болуғи керәк.
3. Қурбанлиқ пәкәт инсан һилидин болуғи керәк.
4. Қурбанлиқ Худа билән инсан оттурисидә алақиғи болуғ салаһийитигә игә болуғи керәк.

Бирәси, муху хәртләргә yetәләйдиған адәмни пүтүн инсан арисидин издисә Мәсiһ Әйсалин бәхқә һеққандақ адәмни тапалмағду. Сәвәби хуки, һәрбир адәм, һәтта пәғоғәмбәрләрму гунаһ қилоған, хундақла улар өзлирини гунаһтин һалас қилидиған бирсигә моһтаж. Худанинғ нәзиридә һеққандақ адәм бу һилдики зәрүр қиммәткә игә әмәстур. Худанинғ Калами болоған Мәсiһ Әйсалин бәхқә һеққим өзлүкидин бу салаһийәткә игә болалмағду.

«I хәпкәтқим,
Јеним дәрд-әләмдә, қирип кетивәтиду,

Өlümingdin xipa tepip, қолungda dawalansun,
I hatirjämlik yөtkuzguqi, panah izdөy krestingdin,
Mening үqүн tilikimni sora Angliqуqi Atangdin»

«Qünki birla Huda bardur, Huda bilән insanlar arisida bir
kelixtүrgүqimu bar, U bolsimu Өzi insan bolup kәlgән Mәsih,
Әysadur»

(Injil, «Timotiyоqа (1)», 2-babtin).

3-қисим

Mәsih Әysa Өz ihtiyari bilән krestkә mihlanоqanmu?

Bәzi musulmanlar Mәsih Әysaning әmәliyәttә krestkә mihlanоqanliқiоqа ixәнmөydu. Ulardin sәwәbini sorisақ ular jawabән: «U pәyoqәmbәrlәр arisidki әng nadirlardin bolоqandin keyin, Huda қандақmu Uni rәzil Yәһudiylarning krest üstidә xunqә dәһxәtlik өltүrүxigә yol қoyuxқа tapxursun? Bu һәrgiz mumkin әmәs» — deyixi mumkin. Lekin aоzida xundақ degini bilән, ular Қur'andiki Hudaning axundақ ixқа yol қoyоqanliқi bayan қilinoqan munu ayәtni untup қaloqan:

—

«Ular әhdini buzoqanliқliri, Allaning ayәtlirini inkar қilоqanliқliri, pәyoqәmbәrlәrni nahәқ өltүrgәнliқliri үqүн.. (Alla) ...dillirini peqәtliwәtti...» (Sürә «Nisa», 155-ayәttin).

Sürə «Bəkərə», 91-ayət: —

«Ularoqa (Yəhudiylaroqa)... «Silər (Təwratqa) ixinidioqan bolsanglar, ilgiri nemə üçün Allaning pəyoqəmbərlirini oltürdünglar?» — deyilgən».

Sürə «Bəkərə», 61-ayət: —

«Bu ularning Allaning ayətlirini inkar qiloqanlikliri, pəyoqəmbərlərnə nahəq oltürgənlikliri tüpəylidin boldi».

Əlima Almaoqazining tarihi, Muhəmməd-ibn-Ishəqning tərjimihəlliri wə hədislərgə asaslanoqanda, Muhəmməd səkratqa qüxkən wəktida, əzining məlum bir satkun ayalning qolida zəhərləngənlikini etirap qiloqan. Uningdin sirt, Təwrat, Zəbur wə Injilning enik bayanlirioqa asasən, Məsih Əysaning krestkə mihlinixi, Huda əzəldin burunla bekitip koyoqandək, Məsihning pütünləy Əz ihtiyarilikə bilən boləqan ixtur. Məsih Əysa Əzi nahəyiti enik qilip eytkənkə, uning bu dunyaoqa kelixtiki məksiti — krestləngən kurbanlik süpitidə Əzini Hudaqə atap, insanlarni gunahtin hər qilixkə bədəl tələxtin ibarəttur. Bir qətim u xundək degəndə, Uning bir muhlisi uni əyibləp: — **«Ya Rəb, Sanga rəhim kilinoqay! Bexingoqa bundək ixlar qət'iy qüxməydu!»** — degən. Məsih Əysa uningoqa qarap uni əyibləp: —

«Arqamoqa oət, Xəytan! Sən Manga putlikaxangsən, sening oylioqanliring Hudaning ixliri əməs, insanning ixliridur» — dedi (Injil, «Matta, 16-babtin). Keyin, Yəhüdiy kattibaxliri wə molliliri uni tutuxkə kəlgəndə, uning muhlislrining biri uni ulardin qoşdiməqqi boləqinida, Əysa uningoqa: **«Kiliqingni qinioqa sal, qiliq kətürgənlər qiliq astida**

halak bolidu. Yaki Meni Atisioja nida qilalmaydigan boldi, ddp oylap kaldingmu?! Xundak qilsamla U Manga xu'an on ikki tumandin artuk parixta mangdurmamdu? Birak Men undak qilsam, mukaddas yazmildiki bu ixlar mukerror bolidu degan bexaratlər kandakmu **amalgə axurulsun**» – dedi. (Injil, «Matta», 26-bab, 52-55 Ayət)

Bəzi musulman kerindaxlirimiz: «Huda Əysa Məsihni baxqilarning gunahliiri uqun kandakmu elum bilən jazalalisun? Qunki qolingizdiki Təwratning «Padixahlar (2)» 14-babida: «**Musağa quxürlgən kanun kitabida Pərwərdigarning: «Atilarni oqulliri uqun elümgə məhkum qilixka bolmaydu ya oqullirini atiliri uqun elümgə məhkum qilixka bolmaydu, bəlki hər biri öz gunahı uqun elümgə məhkum qilinsun» ddp pütülgən əmri boyiqə, u (Amaziya padixah) eltürgüqilərnin balilirini elümgə məhkum qilmidi**» – ddp yeziloğan əməsmu?» – ddp soraydu.

Jawabimiz xuki, əməliyəttə Huda Məsih Əysani insanning gunahliiri uqun elümgə məhkum qiloğan əməs, bəlki Məsih Əysa bizgə boloğan muhəbbitidin bizning ornimizda elux uqun ihtiyar kilip ezini tutup bərgən. Bundak kilixi həqiqətən muhəbbətning əng yüksək ipadisi əməsmu? U uluqlinixka əng layiq əməsmu? Insanning kərzini Əz ihtiyari bilən təlaxni tələp qiloğandin keyin, Huda kandakmu Uni qobul qilmisun?

«Əysa Əzini tutqili kəlgən bax kaħinlar, pasiban bəgliri wə aqsakallarəğa qarap: –

«Bir qarəqini tutidioğandək qiliq-tokmaqlarni kətürüp

wakıtta bir tərəp kılınoğan yaki kılınıdioğan, degənlərnı tapalamsız? Bəzi musulman kərındaxlırımız bu məsiligə nəkil kəltürıdioğan ayət xuki: —

«Dilinglardiki (yamanlıqni) məyli axkara qilinglar, məyli yoxurunqlar, uning üqün Alla silərdin hesab alidu. Alla halioğan kixini məşpirət qilidu, halioğan kixigə azab qilidu. Alla həmmə nərsigə qadirdur» (Sürə «Bəqərə», 284-ayət).

Əgər Huda xu ayət boyıqə adəmlərdin hesab alıdioğan bolsa, undaқта nədimu Hudaning adillikı wə mehri-xəpkiti bolğan bolsun? Durus, Huda həkikətən Əzi halioğanqə qilidu; ləkin U Əzining əzgərməs harakteri wə mukəddəs qanunioğa hilaplik ixni hərgizmu iradə qilalmaydu. Məsilən eytayluk, məlum bir sotqi akingizni ətürgən qatılning jinayiti toluk ispatlanoğanlikini anglioğandin keyin, xu qatılni kəqürüm kılıp koyup bərsə, siz bu sotqini adil sotqi dəp qarayttingizmu? Hərgiz mumkin əməs! Siz uni pütünləy adil əməs dəp hesablayttingiz; qünki sotqining əzi qanunioğa hilaplik ix qiloğan. Hudadimu axundak ix məwjut degən hiyal, həkikətən əkilgə sioqmaydioğan ix həm əng orunsız gəptur.

Sürə «Qari'ə» 6-9-ayət: —

«Tarazisi eoqir kəlgən (yəni yəhxilikliri yamanlıqlirini besip qüxkən) adəmgə kəlsək, u kəngüllük turmuxta (yənə nazunimətlik jənnəttə) bolidu. Tarazisi yenik kəlgən (yəni yəmanlıqliri yəhxiliklirini besip qüxkən) adəmgə kəlsək, uning jayi həwiyə (dozah) bolidu».

Bu ayəttiki bu hil hesablx sistemisini qandaxmu inawətlik degili bolsun? Muxu yərdə bəxqə bir kitabdiki gəpni ixlətsək: — ««səwəb wə

nətiyə» degən uniwersal qanuniyətəni kimmu əzgərtəlisun? Pəkət birlə ketim gunah, ötküzüp, andin kiyin mingliqan, on mingliqan «sawabliq ixlar»ni qilsingiz, bu hərgizmu qəlbəngizdiki buləqinixni yuyalmaydu. Qandəqmu yuyalisun? Mən bügün pütün bir kün, həmmə ixta həqkəniylik qiləqan bolsam, bu pəkətlə mutlək pak, mukəddəs bir Hudaning aldidiki qilixqə tegixlik boləqan burqum, yəni Yaratquqim Hudaqə boləqan bügünki qərzimdur, halas. Mən yüz kün izqil həldə yənə axundəq həqkəniylik qiləqan bolsam, bumu mening burqumdur, halas. On ming kün, həttə həzirdin baxlap əmürwayət axundəq həqkəniyət iqidə yaxax, hər bir insanning tegixlik burqidur, halas. Ləkin bundəq yaxax hərgiz mumkin əməs. Hərgiz mumkin bolmiqan muxundəq yaxax (nawada mumkin bolup qalsa) bizning burun qiləqan yamanliqlirimizni Huda aldida yuyalamdu? — degən so'alni sizdin soraymən.

Baxqıqə qilip eytkəndə, imtiqan bərgəndə, 99 toqra jawab qandəqmu bir hata jawabni toqra qilalisun? Hudaning imtiqanida ətux təlipi 100 nomur bolsa, 99 nomur aləqanni intiqəmdin ötkən hesabliqlili bolamdu? Məyli 99 nomur, 50 nomur, 15 nomur bolup, «yüz»lük tələpkə yəqin yaki yirəq bolsun, həmmisi ohxaxla tələpkə yətməydu. Gunah degən gunah. Gunahning qongimu gunah, kiqikimu gunah. **«Qünki adəmlərninğ həmmisi gunah sadir qilip, Hudaning uluqlıqıqə yetəlməy, uningdin məhrum boldi»** (Injil, «Rimlikləroqə» 3-bab 23)» («gunah — insandiki birdinbir məsilə»din)

Sürə «Nisa», 44-ayət: — **«Alla həqıqətən zərrıqə zulum qılmaydu. Əgər kixining zərrıqə yaxxilıqı bolsa, Alla uni həssiləp ziyadə qilidu, öz dərgahidin büyük əjir (yəni jənnət) ata qilidu»**. Bizning bu ayət toqrisida degənlirimiz

ohxax — bir adəmnıng yahxilıķını «həssiləp ziyadə kılıx»ning adillıķ əməslıķını siz bilisiz.

Sürə «Bəni-isra'il» («Isra») 13-14 ayət: *«Hər bir insanning əməlini uning boynioqa esip qoyimiz (yəni insanning qiloqan hər qandaq əməli huddi boyunqaq boyundin ayrilmioqinidək uningdin hər gız ayrılmaydu, xuningoqa yarixa jaza berilidu), qiyamət küni uning namu-əməlini kərsitimiz, u uni oquq kəridu. (Uningoqa) «Namu-əməlingni oquqin! Būgün özüggə (yəni bu qilmixliringoqa) özüing guwah boluxung kupayə» deyilidu».*

Buningda hər bir adəm üqün qiyamət künidiki tirilixtə eqilidioqan hesab dəptirining barlıķi kərsitilgən. Ləkin bu kitabning qandaq usul bilən wə yaki qandaq qanun boyiqə yeziloqanlıķi deyilmigən.

Sürə «Hud», 114-ayət: *«Xübhisizki, yahxi ixlar arqılıq yaman ixlar yuyulidu. Bu qüxəngüqilər üqün wəz-nəsihəttur».*

Yukiridiki bu ayətlərnı omumiylaxturup qüxəndürüp berix üqün bəzi musulman əlimalar mundaq degən: «Həqkim Huda yahxilıķlirim üqün manga in'am bərmigən, dəp qaxxiyalmaydu; qünki yaman adəmlərnıng qiloqan yamanlıqliri yahxilıķliridin kəp (eqir) bolsa, u qaşda uning qiloqan yahxilıķliri üqün aloqan in'ami «bu dunyada boləqan» bolup hesablinidu». Muxu boyiqə hesab alidioqan ix bolsa, hər bir ezilgüqi əzgüqidin həqķını alalaydu. Ularning pikriqə yənə: «Pərixtilər əzgüqining qiloqan adalətsizliklirigə barawər dəp hesablioqan bir nisiwisini elip, bu nisiwini ezilgüqining yahxilıķlirioqa qoxup beridu. Andin yənə birsining «yahxilıķ»liri «yamanlıq»liridin zərriqə artuq

(eo'ir) bolsa, Huda Өzining rəhimdillikidin, uni jənnətkə kirgüzüx üqün yahxiliklerini həssiləp ziyadə kılıdu. Birsining «yahxilik»liri yok hesabta bolsa, Huda u ziyan yətküzgən adəmlərnin gunah, yükliridin elip, aloqinini uning gunahlırioqa qoxup həssiləp ziyadə kılıdu. Xuning bilən u əzining gunahlıri wə baxqilarning gunahlıri üqün dozahqa taxliwetilidu».

Bu adillikmu?

Uning üstigə, Huda turidioqan jənnət qoqum mutlək sap, pak yərdur. Pəqət pütünləy paklanoqan wə həkqaniy qilinoqanlarla kirələydu. Birla ketim gunah sadir qiloqan adəm ita'ətsizlikidin napak bolon bolidu. Xu həli bilən jənnətkə kirixi hərgiz mumkin əməs. Məsilən alayluk, musulman həj qiloqili aq ton kiyip, namazoqa kirginidə birər daoq uning aq tonioqa tegip kətsə, bu napak bolon hesablanmamdu? U namaz oqux üqün aq tonini qayta tazlix kerək əməsmu? Əmma Huda izdigən saplik-paklik bolsa, insanning taxki kərünüxidə əməs, bəlki iqki dunyasida sap wə pak boluxidin ibarəttur. Hudaning nəziridə bolsa, insan «sap» yaki «sap əməs», «pak» yaki «pak əməs»tur. «Heli pak» yaki «pakraq» deyixlər qət'iy məwjut əməstur. Xunga, insan balisi tamamən saplinip yengilanmioquqə, jənnətkə kirixkə bolmaydu. Uning gunahlıri kəqürüm qilinoqan dəyluk, lekin uning kənglidə yamanlikning birər tal uruqi qalsimu u yənila yaman hesablinidu, bundaq insan qandaqmu jənnətkə munasip bolalisun?

Yənə bəzibir adəmlər adəm otqa kirip, otta qiyinlinixliri bilən gunahlırini yuyidioqan bədəl ni tələp, andin qikidioqanlikioqa ixinidu: —

«Andin biz dozah azabioqə əng layiq boloqanlarni əlwəttə obdan bilimiz. Silərning iqinglardin dozahqə barmaydioqan (kirməydioqan) birər kiximu qalmaydu, bu Pərwərdigaringning əzgərməs həkümidur. Andin təqwadarlarni (jəhənnəmdin) qutquzimiz, zalimlarni jəhənnəmdə tizlinip olturoqan halda qoyimiz» (Sürə «Məryəm», 70-72-ayət)

Yukiridiki ayət wə uningqə asaslanqan pikir toqrisida, degənlirimizmu pəkət yənla ohxax bir səzdur — adəm əzining gunahini əzi yuyalmaydu. Birsining yaman kəngli wə haqixi əzgərtilmigən bolsa, umu jənnətkə, jənnətmu uningqə munasip əməs. Oqri türmigə taxlinixi yaki qoli kesiwetilixi bilən oqrilik qilmasliqqa, zinahor qamqilinixi bilən zinahorluq qilmasliqqa boloqan haqixini əzgərtəlixi natayin. Bəzi əhwəllarda axundəq jazalar ularni tehimu yamanlaxturuwetidu. Sürə «Yüsuf», 53-ayəttə deyilginidək: *«Nəpsi degən nərsə həqikətən yaman ixlaroqə kəp buyrudu»*.

Hudaning mehri-xəpkiti toqruluk ipadiləngən yukiriki hərhil uqumlar Təwrat, Zəbur wə Injilda deyilgənlərgə pütünləy qariməqarxidur. Bu yərdə biz Təwrat, Zəbur wə Injil boyiqə Hudaning nijati toqruluk yənə bir qətim təkrralap ətəyli: —

(1) Hudaning adilliki hər bir gunah üqün gunahkarning jazalinixini tələp qilidu;

(2) Birlə qətim ətküzülgən gunahqə tegixlik boloqan adil jaza mənggülik əlümdur, yəni Hudadin ayrilixtur.

(3) Xunga bir adəm əmürwayət yahxilik qilsimu, bu pəkətlə uning qilixqə tegixlik boloqan ixidur. Bu yahxiliki uning birmu gunahini

yuyalmaydu.

(4) Birla qetimlik gunahning jazasi Hudadin mængglk ayrilix bolqandin keyin, bu w u dunyadiki waqitlik azablinixlar uni hərgiz pak qilalmaydu.

(5) Adəmning gunahliri kqrlgndin keyin, klbid tehiq axundak gunah haixliri bolsa, u yənila jənnətkə layik mstur.

(6) Huda bizni küqlük w qongkur syg bilən sygnlikidin bizni kutquzuxni halaydu.

(7) zining adillikini qana'tlndrx qn Huda Məsih, ysani, bizning ornimizda gunahlirimizning jazasini z stige elixi qn uni wtkn. Xunglaxqa u bizga kərsətkən mehri-xpkitini ptnlay zining adillikioqa asasliqan (Məsih, ysaning lxi, hərbir insanning hərbir gunahi qn tegxilix boləqan jazani z iqige elip bolqan).

(8) Msih, ysa bizning gunahlirimizning hmmisini z raziligi biln stige elip, krestk mihlinip, zini qurbanlik qilqan.

(9) Huda Uning qurbanlikini qbul qilqan w xundak qbul qilqinini ispatlax qn Uni lmdin tirildrgn.

(10) Huda Uning qurbanlikioqa asasen, towa kilip, Msih, ysaqa zini tapxuroqan hrbir ixngqining gunahlirini kqrm qilqan.

(11) Huda hərbir ixngqige «yengi hd»si boyiqə yengi klb, yengi roh berixk wd qiləqan.

(12) Huda hərbir ixngqige zining Muqəddəs Rohini berixk wd qiləqan. Pkt Muqəddəs Rohla insanning klbini pakliyalaydu w uni muhbbtlik qilalaydu. Bularqa tlngn bdlnimu Məsih, ysa zini qurbanlik qilqinida tlp boləqan.

(13) Muqəddəs Rohning inasanning rohiy dunyasida qiləqan mili bilən, insan jənnətkə layik boluxqa, jənnəttə mngglk turuxqa tyyarlinidu.

(14) Bularning həmmisi «hux həwər» deyilidu. (Injil» degən söz «huxhəwər» degən mənidə).

Huda bu yolni Təwrat, Zəbur wə Injilda bekitkən. Bu yolni Huda bekitkənlikən, kimmu uningə qaxxilik bildürəlisun? Bu yoloğa kim qaxxilik kərsətsə, u Hudaning Əzigə qaxxilik kərsətkən bolidu.

4-kisim

Qur'anda, Məsih Əysaning krestkə mihlinixi toqrisida yeziloqanliri

Bəzi musulmanlar, Əysaning krestkə mihlanoqanliki həqiqətən məwjut boləqan ix, əmma krestkə mihlanoqan kixi Məsih Əysa əməs, bəlki Huda baxqa bir kixini Əysaning qiyapitigə ohxitip, uni Məsih Əysaning ornida mihlatkuzoqan, dəp ixinidu. Bundak kəzqaraxning boluxi bəlkim Sürə «Nisa», 157-158-ayəttin kəlgən: —

«(Yəhudiylarning) yənə Allaning rosuli Əysa ibn Məryəmnini ɵltürdük degənlikliri üqün (ularoğa lənət qıldük). Wəhalənkı, ularning Əysanı ɵltürginimu yox, daroğa askinimu yox wə lekin ularoğa xübhə selindi (Əysanı astuk dəp guman qilip, Əysa ələyhissalamoğa ohxap qaloqan baxqa birsini asti), Əysa toqrisida ihtilap qilixqanlar həqiqətən uning ɵltürölgənliki (məsilisi)də xübhıdidur. Ular bu (ixning həqiqiti)ni bilməydu, gumanoqıla asasinidu, ular Əysanı jəzmən ɵltürmidı. Bəlki Alla uni Əz tərıpigə kɵtürdi (yəni Əysa ələyhissalamıni Alla

ularning xærridin qutuldurup tirik haldada asmanoqada elip qiqip katti) Alla oqalibtur, hekmat bilan ix qilouqidur».

Əməliyəttə, musulman əlimalar muxu ayət toqrisida ohximioqan hulasigə kəlgən. Birinqi kəzqarax bolsa, Huda Yəhudiylaroqada Əz küq-kudritini kərsitix üqün yaki ularni gumanda qaldurux üqün Əysani tirik peti biwasitə Əz yenioqada elip qiqip kətkən. Ikkinqi kəzqarax bolsa, bu ayətning mənisi Yəhudiylarning «Əysaning namini yoqitix, hətta Uni insanning yadidin qiqiriwetix üqün Uni krestkə mihlitip ɵltürəyli» degən məqsitini əməlgə axurmioqan, əksiqə Uning krestkə mihlinixi Uning namini pütün dunyaoqada tarkalduroqan. Qur'anning tərjimisidin bundaq mənə qiqmaydu, dəymiz. Lekin Qur'anning bəzi yərliridə Məsih Əysaning ɵlümi tiloqada elinip ɵtkən. Əmdi yukirikqi ayət, Əysa ɵltürülgən degən mənini ɵz iqigə almisa, undaqta Qur'anning ɵzi bir-birigə zit boləqan səzləрни qiləqan bolidu əməsmu? Məsilən Sürə «Al imran», 55-ayət: —

«Əz waqtida Alla eytti: «I Əysa! Mən seni (əjiling yətkəndə) qəbzi roq qilimən, seni dərgahioqada kətürimən (yəni asmanoqada elip qiqimən) seni kapirlardin pak qilimən (yəni seni ɵltürməqqi boləqan yamanlarning xærridin saqlaymən)...»

Əsli ərəbqə ayəttiki «mutawaffiyka» degən səzni, tərjiman Muhəmməd Salih «qəbzi roq qilimən» dəp tərjimə qiləqan. «Qəbzi roq qilimən» degən söz uyoqurqida «jeningni alimən» degən mənidə. Qarioqanda Muhəmməd Salih muxu yərdə Əysani ɵldi, dəp qarioqan. Bəzi xərhqilər bolsa, bu səzning mənisini «uhlitix» dəp xərhligən. Lekin bir insanni ɵzining «dərgahioqada kətürüx»tin ilgiri, Hudaning Məsihni «uhlitip qoyux»ida qandaq əkil ixlətkənlikini, ɵtkənki wə hazirqi

xərhqilərmu qüxəndürüp berəlməydu. Əməliyəttə bolsa, «mutawaffiyka» («kəbzi roh, kəlimən») degən söz (Muhəmməd Salih tərjimə kəiloqandək) əlümni kərsitidu. Baxqa əlimalar, jümlidin Ibn Abbas wə Muhəmməd-ibn-Ishəqlar mana muxundək dəp kərioqan. Əmma yukiriki bəzi xərhqilərnin, Məsih əysaning əlük hələttə kənqə wəqit turoqanlıki toqrisidiki pikirliri hərhil. Əlima Wəhəb, Məsihni üq sa'ət əlüp, andin tirildürüldi degən. Muhəmməd-ibn-Ishəq: «Yəttə sa'ət əlüp andin tirildürüldi» degən. Al-Rab'i ibn Ans, Huda uni asmanoqə kətürginidə əltürgən, degən. Imam al-Baydhəwi bolsa Məsihni üq sa'ətlə əlgən dəp ixəngən. Ərəbqə bir luqəttə «tawaffa» degən pe'ilni mundək dəp qüxəndüridu: — «Huda uni əlümgə koydi, demək, uning jənini aldi».

Kur'anda, «mutawaffiyka» wə «tawaffa» degən pe'ilgə munasiwətlilik səzlər, 23 kətim «əlüx» degən mənədə ixlitilgən. Ikki yərdin baxqa yərdikisi pütünləy əlümnilə kərsitidu. Ikkisidin baxkisi, kontekst boyiqimu, kəqmə mənisi boyiqimu ohxaxlə əlümni kərsitidu: —

«Alla silərnə kəqisi uhlitidu, kündüzdiki kəiloqan ixliringlarni bilip turidu, andin bəlgiləngən muddətkiqə yaxixinglar üqün, kündüzdə silərnə oyoqitidu, andin Allaning dərgəhiqə kəytiləp, andin kəiloqan əməlliringlarni Alla silərgə eytip beridu» — Sürə «Ən'am», 60-ayət.

«İnsanlar əlidioqan qəoqlirida, Alla ularning janlirini alidu, əlmigənlərnin janlirini uhlioqan qəoqlirida alidu» — (Sürə «Zumər», 42-ayət).

Yənə bəzi xərhqilər Sürə «Nisa»diki «mutawaffiyka» degən sözdiki «waf» («wə», «həm») ikki bislik bir sirlik mənini kərsətkən, Məsih bu dunyaoqə ikkinqi kətim kəlginidə əlüp ketidu, dəp qüxəndürgən. Əgər

həqiqətən xundak mənidə bolğan bolsa, nemixka enik deyilmigən?
Axundak ikki bislik sözlərdin muhim həqiqətəni qıqarqılı bolamdu?

Sürə Məryəm 15-ayət: —

«U (Yəhya pəyoqəmbər) tuquloğan künidə, wapat bolğan künidə, tirilip (qəbridin) turoquzuloğan künidə (Allata'ala tərpidin bolğan) amanliqqa erixidu».

Sürə «Məryəm» 34-ayət: —

«Mən (Əysa Məsih) tuquloğan künümdə, wapat bolğan künümdə, tirilip (qəbrəmdin) turoquzuloğan künümdə (Allata'ala tərpidin bolğan) amanliqqa eriximən».

Muxu ikki ayətning birinçisi boyiqə eytkanda, hərqandak bir musulman Yəhya pəyoqəmbərning tuquloğanliki wə əlgənlikigə ixiniduyu, nemixka ikkinçi ayəttə eytiloğan Məsihning ölümigə ixənməydu? Ikki ayəttə eytiloğan sözlər اساسən ohxax bolqandin keyin, ularning mənilirimu ohxax boluxi kerək-tə.

Sürə «Məryəm» 31-ayəttə: —

«(Əysa dedi: —) qəyərda bolay meni bərikətlik qildi, həyatla bolidikənmən, mənə namazni, zekatni ada qilixni təwsiyə qildi». Xəri'ət boyiqə zekat namrat (musulman)laroşa berilidioğan məlum miqtardiki pulni kərsitidu. Əlimalarning pikri boyiqə, Qur'anda eytiloğan «zekat» yənila pul degən məninini kərsitidu (pəqətlə Sürə «Məryəm» 13-ayəttə: —

«Biz uningə mərhəmət qilix wə uni (naqar hislətlərdin) pak qilix yüzisidin

(xundaq qilduq), Yəhya təqwadar idi» — xu yərdila «zakat» «pak qilix»ni kərsitidu.

Əgər Məsih Əysa əlməy asmanəqa kətürülgən bolsa, zakat berix tehi Uning burqi bolidu. U zakatni kimgə beridu? U tehi bu dunyada bolsa, undaқта U zadi nədə? Uning zakitini qobul qiloqanlar yənə nədə? U bu dunyada bolmisa wə xundaqla zakat berixni tohtatqan bolsa, Uni qokum əldi, xunglaxqa uni zakat berix burqini tügətti, deyix kerək.

Sürə «Ma'idə» 117-ayəttə: —

«Mən ularning arisida boləqan muddəttə, ularning əməllirini mən kəzitip turoqanidim, meni qəbzi roq qiloqiningdin keyin, ularning əməllirini sən kəzitip turoqaniding, sən həmmə nərsidin həwərdarsən».

Bu ayət toqrisida Al-Razi wə Al-Jalalayn mundaq degən: «Bu ayətni Məsih Əysa Hudaəqa qiyamət künidə deyixi mumkin». Al-Razi bu «qəbzi roq qiloqining» (mutawaffiyka) degən səzning mənisini «kətürülux» dəp quxəndürginidə, u bu səzni əslidə «uhlitix» dəp quxəndürüp ətkənlikini untup qaloqan ohxaydu. Qünki u Sürə «Al-Imran», 55-ayəttiki «qəbzi roq qilimən» (mutawaffiyka) degənni axundaq mənidə (uhlitix) degənidi: —

«Əz waqtida Alla eytti: «I Əysa! Mən seni (əjiling yətkəndə) qəbzi roq qilimən, seni dərgahimoqa kətürimən (yəni asmanəqa elip qiqimən) seni kapirlardin pak qilimən (yəni seni əltürməkqi boləqan yamanlarning xərridin saqlaymən)...»

Al-Razi wə baxqa tərjimanlarning izahatlrini

(«mutawaffiyka» («kəbzi roh qilix») degən sözni pəkətla «kötürüx» degən mənida qobul qilidioqan bolsak, undaқта, bu Məsih Əysani əlmigən wə kəlgüsidə mənggülik əlməydu degənliktin ibarəttur. Muxundaқ bolsa, bu pikirlər Süre «Rəhman», 26-27-ayət («*Zeminning üstidiki həmmə yoқilidu! Əzimətlik wə kərəmlik Pərwədigaringning Zati mənggü qalidu!*» wə: «*Allaning Zatidin baxқа barliқ nərsə yoқilidu!*») Süre «Qəsəs», 88-ayətlərgə zit kelidu.

Əməliyəttə Məsih Əysaning krestkə mihlinip əlgənlikigə ixəngən musulman əlimalar az əməs. Bu Süre «Nisa»diki 158-ayəttə eytiloqan «mutawaffiyka» degən sözning rastinla «əlüm» degən mənini kərsitidioqanliқioqə ixinixning nemə ziyini bar? Xundaқ boləandila, bu ayət Təwratқа, Injiloqə wə Məsihiy muhlislrining Məsihning əlümi toqrisida boləoqan etiқadioqə uyoqun kelidu.

I Huda, həqikətni izdigüqilərgə həqikətni oquқ kərsitip bərgəysən, həjətmələrgə nurungni qaққaysən! Iltija qobul qiloquqilarning arisida sən əng iltipatliқsən, bərgüqilərnin arisida sən əng sehi bərgüqidursən!

5-қisim

Məsihning krestkə mihlinixidiki tarihiy ispatlar

Krestkə mihlinix wəqəsi kixilərnin oydurmisi əməs. Axundaқ dəhxətlik wəqə yüz bərmigən bolsa, hristi'anlar əzining uluq Yetəқqisi,

Pəyoğəmbiri, Kətquzoquqisi, Rəbbini axundak har kilinoqan demigən bolatti. Musa pəyoğəmbərning mukəddəs qanunida mundak deyilgən: «**Kimdəkim dərəhkə esiloqan bolsa, Huda tərripidin lənətkə kalduruloqan kixi hesablinidu**» («Qanun xərhi» 21:23). Uning üstigə Injilda mundak deyilgən: «**Həlbuki, Məsih bizni Təwrat qanunidiki lənəttin hər qilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi. Bu həqtə mukəddəs yazmilarda: «Yaqəqqa esiloqan hərəkəndak kixi lənətkə qaloqan hesablanun» dəp yeziloqan**» («Galatyaliklar» 3:13).

Məsihiylər «Əysa krestkə mihlanoqan» degən pakitni etirap qilipla qalmastin, bəlki axu wəqəni əzlrining barlik rohiy bayliqliri wə samawiy bəhtiyarliklirining mənbəsi, barlik nijatlikning buliki dəp qarap pəhirlinip kəlgən. Xundakla ular, hərəkəndak adəmninğ əlümidin baxqıqə boləqan Məsih Əysaning əlümi, pəkət əzlrila üqün əməs, bəlki barlik ixəngüqilər üqünmu, gunahning qanggilidin hərükə qikirixitiki wasitidur, dəp ixinidu.

Muzakirilirimizdə, musulman qerindaxlirimizə «krest wəkəsi»ning tarihiy ispatliri əskitip qaloqqa, muxu yərdimu xulardın azrak bir qismini səzləp ətməkqimən.

Dəsləptə kədimki pəyoğəmbərlərdin Dawut, Yəxaya, Daniyal wə baxqılar Məsihning həyatida bolidoqan türük ixliri, bolupmu Uning əlümi wə tirildürülixı toqrisida aldin bexarətləni eytkən. Bu bexarətlər rəsmiy həlda miladiyədin (yəni Əysaning tuquluxidin) 1800 yil ilgiri Musa bilən baxlanoqan. Bu bexarətlərninğ arisida: —

- (1) Məsihning nədə tuşulidioşanliki (Təwrat, «Mikah», 5:1-2)
- (2) Pak kızdin tuşulidioşanliki (Təwrat, «Yəxaya» 7:14)
- (3) Nədə əsüp qong bolidioşanliki (Təwrat, «Yəxaya» 53:2, 11:1)
- (4) Uning nədin hux həwərnı tarkıtixka baxlaydioşanliki (Təwrat, «Yəxaya» 9:1-2, «Matta» 4:14-17)
- (5) Uning yaritidioşan məjziliri (Təwrat, «Yəxaya» 35:3-7)
- (6) Yəhüdiy molliliri bilən bolidioşan ziddiyiti (Təwrat, «Yəxaya» 28:16, «Zəbur» 118-küy, 22-misra)
- (7) Ahirda Yəhüdiy molliliri bilən baxlıqliri wə Rim kapir rəhbərlirining birlixip uningəşa süykəst kılidioşanliki («Zəbur», 2:1-12)
- (8) Məsih əysaning exəkkə minip yerusaliməşa ələlibə, əmma kiqik pe'illik bilən kiridioşanliki (Təwrat, «Zəkəriya», 9:9)
- (9) əysaning Əz muhlisining uningəşa satkunluk kılidioşanliki («Zəbur» 41:9)
- (10) Satkunluk kılax bahası 30 kümüx tənggə bolidioşanliki (Təwrat, «Zəkəriya», 11:12-14)
- (11) Uning əlümining kaysi yil, kaysi ay, kaysi həptidə bolidioşanlıqını hesablıoşan bexarət (Təwrat, «Daniyal», 9-bab 24-27-ayət)
- (12) Əlümidə uning put-kollirining texilidioşanliki («Zəbur», 22:16, «Zəkəriya» 12:10)
- (13) Uning barlık insnlarning gunahlirini Əzining əlüm jazasını kəbul kılaxi arkilik üstigə alidioşanliki (Təwrat, «Yəxaya» 53-bab, 4-12-ayət)
- (14) Uning əlümidə kiyim-keqəkliri seliwetilini, baxkılar tərripidin əz'ara üləxtürüldioşanliki wə kiyim üqün qək taxlinidioşanliki («Zəbur», 22:18)
- (15) Əlümidə uningəşa aqqıq su bilən ət suyuklukı arilaxturuloşan suning iqküzüldioşanliki («Zəbur», 69-küy, 21-misra)

(16) Uning jinayətqilər arisida, xundakla nahək halda jinayətqi katarida bekitilip, ölüm jazağa məhkim kılınıdıoanlığı (Təwrat, «Yəxaya» 53-bab, 9-ayət)

(17) Uning jəsitining bir bay adəmninğ kəbristanioğa dəpnə kılınıdıoanlığı (Təwrat, «Yəxaya» 53-bab, 9-ayət)

(18) Üqinqi künidə tirildürülıdıoanlığı (Zəbur 16-küy, 9-10-misra, Təwrat, «Yəxaya» 53:8, 10 («Zəbur» 22:30 bilən selixturung), «Hoxiya» 6:2)

(19) Tirildürülgəndin keyin, asmanoğa kətürülıdıoanlığı («Zəbur» 47-küy, 4-misra, «Zəbur» 24-küy).

Məlum birsining hesablap qıxixiqə, Məsih Əysa biz bilən bu dunyada billə boləjinida, u 300din artuq bexarətlərnı əməlgə axuroan. Huda buyrusa bu bexarətlərninğ bəzilirini biz kəlgüsida yazmaqqi boləjan yənə bir kitabta təpsiliy halda kərsitip berimiz. Bu yərdə pəkət birsinila təpsiliy halda kərüp ətəyli: —

Təwrattiki «Yəxaya pəyoəmbər» kitabı, 52:13-53:12-ayətlər:

Pərwərdigar mundak dedi: —

« — Kərünlarki, Mening kulum danalıq bilən ix kəridu,

U aləm aldida kətürülıdu, yukiri orunoğa qıqirilidu, nahayiti aliy orunoğa erixtürülıdu.

Lekin nuroqun kixilər seni kərüp, intayin həyran kəlixidu,

— Qünki Uning qirayi baxka hərqandıqiningkidin kəp zəhimləngən,

Kulning kiyapiti xu dərijidə buzuwetilgənki, Uningda hətta

adəm siyaqımu qalmoqan!

U xu yol bilən nuroqun əllərnıng üstıgə qan qaqudu.

Həttə xah-padıxahlarmu Uning karamıtıdnı aqzını tutupla
qalıdu;

Qünki əzlırıgə əzəldın eytılmıoqanı ular kərələydu,

Ular əzəldın anqlap baqmıoqanı qüxinələydu.

(53-bab)

Bızning həwırımızgə kimmu ixəngən?

Həm «Pərwərdıgarnıng Bılıkı» bolıquqı kımıgımu ayan qılınoqan?

U bolsa Pərwərdıgarnıng aldıda huddı yumran maysıdək,

Yakı huddı qaojıraq topraqta tartqan bır yılızıdək əsıdu;

Uningda jəzbdarlıq yakı həywə yok bolıdu,

Bız Unı kərgınımızdə, Uning bızını jəlb qıloqudək təkı-turqımu
yok bolıdu.

U kixılər tərıpıdnı kəmsıtılıdu, ular Uningdnı yıraklıxıdu;

U kəp dərd-ələmlık adəm bolup,

Uningoqa azab-oqubət yar bolıdu;

Xuning bılən Uningdnı yüzlər qaqurılıdu;

U kəmsıtılıdu, bız Unı həq nərsıgə ərzıməs dəp həsablıduq.

Bırak əməlıyətə bolsa,

U bızning qayoqu-həsritımızını kətürdı,

Azab-oqubətlırımızını Əz üstıgə aldı.

Bız bolsaq, bu ıxlarnı U wabaqqa uqrıoqan,

Huda tərıpıdnı jazalınıp uruloqan,

Xundakla kıyın-kıstakqa elinoqanlıkıdnı dəp qarıduq!

Lekin U bizning asiyliklirimiz tüpəylidin yarilandi,
Bizning gunahlirimiz üçün zəhimpləndi;
Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlilik taptuq,
Həm kəmquidin boləyan yariliri arkilik biz xipamu taptuq.
Həmmimiz huddi qoylardək yoldin ezip qiktuk;
Hərbirimiz əzimiz halioyan yoloğa mangojaniduk;
Biraq Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini Uning üstigə
yioyip yüklidi.

U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoiz aqmidi;
U huddi boquzlxka yetiləp mengiloyan paklandək boquzlxka
elip mengildi,

Xundaqla yung kırqioquqilar aldida koy ün-tinsiz yatqandək, U
zadila eoiz aqmidi.

U kəmap koyulup, hək sottin məhrum bolup elip ketildi,
Əmdi Uning əwladini kimmu bayan kılalisun?!
Qünki U tirikləarning zeminidin elip ketildi,
Mening həlkimning asiyliki üçün U waba bilən uruldi.
Kixilər Uni rəzillər bilən ortaq bir gərgə bekitkən bolsimu,
Lekin U əlümidə bir bay bilən billə boldi,
Qünki U həqqaqan zorawanlik kılıp bəkmioyan,
Uning aozidinin birər eoizmu hiylə-mikirlik səz tepilmas.
Biraq Uni ezixni layik kərgən Pərwərdigardur;
U Uni azabka qəməldürgüzdi.

Gərqə U Əz jenini gunahni yuyidioyan kurbanlik kiloyan bolsimu,
Lekin U Əzining uruq-əwladirini qokum kərup turidu,

Xundakla Uning kəridioqan künliri uzartilidu;

Wə Pərwərdigarning kəngüldikiliri Uning qolida bolup rawaj tepip əməlgə axurulidu.

U Əzi tartqan japaning mewisini kərip məmnun bolidu;

Həqkanıy boluquqi Mening qulum Əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həqkanıylikni yətküzidu.

Qünki U ularning kəbihliklirini Əzigə yükliwalidu.

Bu ixliri üqün Mən xu «nuroqun kixi»ni Uningoqa hədiyə qilip nesiwisi qilimən,

Xuning bilən U Əzi küqlükləni oqanimət süpitidə üləxtürüp beridioqan bolidu;

Qünki U ta əlüxkə kədar «xarap hədiyə» təkkəndək Əzining jenini tutup bərdi,

Xundakla Əzining asiylik qiloquqilarning qatarida sanilixioqa yol qoydi.

Xuning bilən U nuroqun kixilərnin gunahini Əz üstigə aldi,

Əzini asiylik qiloquqilarning ornioqa qoyup ular üqün du'a qildi».

(Təwrat, «Yəxaya» 52-53-bab)

Bu bexarət Məsih Əysaning dunyaoqa kelixidin 700 yil ilgiri, Yəxaya pəyoqəmbər arkilik berilgənidi. Bu bexarət Məsih Əysani kərsətmigən desək, u qaoqda zadi kimni kərsətkən bolidu? Qeni, əzingiz bir dəp beqinga.

(Bu bexarətləni oquwatqiningizda, bəlkim siz bəzi səzlərnin «ətkən zaman xəklidə» yeziloqanlixiqoqa qarap, bir'az oqəlitə tüyoquda boluxingiz mumkin. Bu bexarətlər bolsa (kəlgüsi, yəni tehi yüz bərmigən

ixlarni aldin'ala eytqan bolsa), – nemixka «*etkən zaman xəklidə*» ipadiləngən dəp sorixingiz mumkin. Ixinimizki, Həmmigə Qadir Hudayimiz aldida, kəlgüsidiki, yəni tehi yüz bərmigən ixlar huddi burunqi yaki bögünki ixlaroqa ohxaxla roxən həm eniq turidu, əlwəttə. Bu bexarətlərdə, Yəxaya pəyoqəmbər Mukəddəs Rohning qabiliyiti bilən kəlgüsidiki məlum bir zamanda bolup etkinidəkla, bexarət berilgən ixlarni, alliburun yüz berip bolqan ixlarni kərgəndək eniq kəridu. Pe'ilning «*etkən zaman xəkli*»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudaning nəziridə Məsiq Əysaning əlümi, əlmisəktin əng əhmiyətlik, əng muqim wə əng uluq ix, xundəkla mənggölük bir pakittur).

Təwratta, Məsiq Əysa toqrisidiki bexarətlərdin sirt, bəxkə nuroqun bexarətlət bar. Məsilən, Yəhudiylarning paytəhti Yerusalem wə qong ibadəthanining wəyran qilinixi, Yəhudiylarning qurbanliq qilix tüzümining əməldin qalduruluxi (Məsiqning uluq qurbanliqi bilən bəxkə hərqəndəklə qurbanliq qilixning həjiti qəlmioqanlıqi üqün), Yəhudiylarning padixəhliq tüzümining yoqilixi wə bu ixlardin keyinki Yəhudiylarning dunyaning hərqəysi yərlirigə tarkitiwetilixi toqrisidiki bexarətlər berilgən (məsilən, «*Daniyal*» 9-bab, 26-27, «*Hoxiya*» 3-bab, 3-5-ayətlərnəni kərüng).

Məsiq Əysa bu dunyaoqa kelixi bilən Təwrattiki Əzining əlümi wə insanlarning gunəhliri üqün qurbanliq qilinixi toqrisidiki bexarətlərnəning əməlgə axuruluxi kəreklikini Yəhudiylaroqa eniq elan qiloqan. U asmanoqa kətürülgəndin keyin, Əzining tallioqan rosulliri (əlqiliri) Uning əlümidin bək pəhirləngən. Ularning birsi «**Mən arənglarda Əysa Məsiqdin bəxkə, yəni krestləngən Məsiqdin bəxkə həq nərsini bilməslikkə bəl baqlioqanidim**» degən («*Korintliqlər (1)*» 2:2).

Məsih Əysaning ölümündən birnəqçə kün keyin, Uning rosuli Petrus toplanan zor bir türküm Yəhudiylarning aldidə ornidən dəst turup ularoqa: «**Silər Uni Təwrat qanunisiz yürəgən adəmlərnin qoli arqilik krestləp öltürgüzdüglər**» degən. Uning muxu həwərnə jakarlixə bilən təng, xu məydəndiki kixilərdən 3000qə kixi Məsihkə etikəd bəqlən.

Məsih Əysaning ölümü dəl rosullarning təlimlərinin həkəlik nüktsi bolən. Ularning mundaq bir gəpi buningoqa tipik misal: — «**Əzümni elip eytsəm, Rəbbimiz Əysə Məsihnin kresttiki ölümündən bəxqə həq ix bilən mahtənmiəymən! Qünki Uning krestə wasitisidin bu dunya mənə nisbətən krestləngən wə mənmu bu dunyaoqa nisbətən krestləngənmən**» (Rosul Pawlus, Injil, «Galatyalıqlərə», 6-bab).

Məsih Əysaning ölümünün həkəlik boluxidiki səwəb Yəxaya pəyoqəmbərnin bəxaritudə enik deyilginidək, Uning ölümü günəhlarning kəqürüm qilinixidiki birdinbir yol. Injil boyiqə axu ölüm bu aləmdiki əng uluq, əng muhəm, əng həkəlik wəqədur. Təwratniki bəxarətlərmu xuni təstikləydu. Keyinki dəwrdiki muhlislarning kəzqariximu rosullarningkigə ohxax, qünki Mukəddəs Kitabta buningdinmu enik bolən paket yəqtur.

Qışkisi, Yəhüdiy tarixunaslıridən bəziləri (gərçə Əysaning Qutkuzoquqı-Məsih ikənlikini etirap qilmən bolsimu) Uning krestkə mihlənənlikini tiləqə alən. Birinqi əsirdiki danglıq Yəhüdiy tarixunası Yüsüfüs mundaq degən: «Waliy Pilatus bəx rohaniylirimizning (kahinlarning) rayi boyiqə axu «Məsih»ni krestkə

mihlax h k mini qikarotan. Lekin arimizdiki Məsihni s yg n bəzi kixilər uningdin waz k qm y ta b g ng  kədər uni etirap kilip k lg n. Ular «hristi'anlar» d p atilidu» («hristus» Yunan tilida «Məsih» deg n mənidə).

Hətta b g nki Y hudiylarmu Məsihning mihlanotanlikini etirap kilidu. Heli burunla, rabbi Yuhannan Bin Zakkay (danglik Yəhudiy mollisi Hill lning muhlisi) ibraniy tilida bir kitab yezip, mundak bayan qilotan: «Məsih  ysaning  zini Hudaning Ootli d welixi kupurluk h sablano aqqa, kixilər otturisida xikay t kətürölüp kətkən, xuning bilən uni krestkə mihlaxqa məhkum kilip, h k mranlarning buyruki bilən Yerusalem sirtidiki bir dərəhning  stig  esilotan».

Yəhudiylarning «hədislər»i bolotan «Talmud» deg n kitabida Məsihning mihlanotanliki tilot  elinotan. Rimlik tarihxunas Takitus qong  sirining 15-babida, Isra'iliyotg  həkümranlik qilotan Rimlik Waliy Ponti'us Pilatusning buyruki bilən Məsih  ysaning  lt r lg nliki t swirl ng n. Bu əsər axu w k din 40 yil keyin yezilotan. Məsihning krestinlinixining j ryanini enik həm təpsiliy bilix  q n, u Məsihning d wridd  yaxiotan kixilər bilən h t arkilik alakilaxkan. Ular arisida Məsihni mihliotan wakitta n k m ydanda bolotanlarmu boluxi mumkin idi. U yənə Rimda saklanotan xahnamil rdiki Rim imperiy sining h rkaysi rayon h k mdarlirining  yn n t zkiriliridin paydilano an. T zkiril r arisida P l stindiki h k mdarlarning krestkə mihlinix w k sini t swirlig n hatiril rmu bar idi. Xunga bu tarihxunasning yazmiliri b k  tiwarlik saklinip kəlməktə.

Mu im pakitlardin yənə biri xuki, Pilatus Məsihning  l m jazasi

toʻrisida bir doklatni Rimʻga yollap ʻwʻtkʻn; bu doklat Takitusning dʻwrigiqʻ saklinip kʻlgʻn. Muxundak doklatlarni saklap qoyux bolsa, xu qaoʻdiki imperiyʻning bir mʻdʻniy aditi idi. Takitus tʻtkikʻt jʻryanida ʻnʻ xu saklanoʻqan doklattin hʻm hʻkʻmʻttin kʻlgʻn mʻnbʻlʻrdin paydilanoʻqan. Bu doklatning mʻzmunini Flawiyus Yustus isimlik bir pʻylasup miladiyʻdin keyinki 169-yili, imperator Antoni'us Pi'uska yazoʻqan hetidimu tiloʻa aloʻqan. Danglik Mʻsihiy alim Tʻrtulliyʻn, miladiyʻdin keyinki 199-yilimu axu doklatni tiloʻa aloʻqan.

Xuning bilʻn Mʻsihning mihlinix wʻkʻsi kapirlar, Yʻhudiylar wʻ hristi'anlar arisida tiloʻa kʻp elinidoʻqan gʻp bolʻqan, 600 yil mʻzgil iqidʻ pukralar wʻ mʻrtiwilik tʻbikilʻr arisida ispatlanoʻqan hʻkʻkiy pakit dʻp qarilip kʻlgʻn. Qur'an pʻyda bolʻqanoʻq kʻdʻr hʻrkʻndak adʻm, mʻyli kʻndak etikʻdʻt boluxidin kʻt'iynʻzʻr, axu wʻkʻdin gumanlinip bakʻqan ʻmʻs (Mʻsih ʻysaning ʻlʻmidin tirilgʻnlikigʻ pʻkʻt hristi'anlarla ixʻngʻn, ʻlwʻttʻ). Qarimakʻka, Qur'anning kʻrʻnʻxtʻ mʻjʻmʻl bolʻqan bʻzibir jʻmliliri bʻzi musulman ʻlimilarni ʻysaning ʻlʻmidin gumanlanduroʻqan, xuning bilʻn bir wakʻitta bʻzi musulmanlarni uningʻga ixʻndʻrgʻn.

Qʻdirlik oʻqurmʻn, Za'idning Amirni ʻltʻrʻwʻtkʻnlikini 50 kixi ʻz kʻzi bilʻn kʻrgʻn, wʻ bu guwahqilarning hʻmmisi hʻm kʻtil hʻm ziyankʻxlikkʻ uqriʻuqini obdan tonuydu, dʻyluk. Xundakla, bu ix yʻz berip 600 yil bolʻqanoʻq kʻdʻr «Za'id Amirni ʻltʻrgʻn» degʻn gʻp hʻmmʻ adʻmning kallisida rʻt kʻloʻusiz dʻrijidiki pakit dʻp qarilip kʻlgʻnmu, dʻyluk. Bu 600 yil ʻtʻp kʻtkʻndin keyin, mʻlum bir kixi otturiʻga qikip: «Mʻn xuningʻga guwahqilik kʻlimʻnki, ʻltʻrʻlgʻn kixi Amir ʻmʻs, bʻlki Bakir idi» desʻ, kixilʻr buningʻga kʻndak pikirdʻ bolar? Mʻyli u «guwahqilik kʻlmaqʻi bolʻqan» adʻm baxka tʻrʻpliridʻ ixʻnqlik

hesablansimu, h kl rning «Za'id Amirni  lt rg n» deg n pikrini  zg rt l mdu?! X bh sizki, h r kandaq bir lilla adəm nuro unli an guwahqilarning s zlidirig  w  xundakla  atilning  z ikrarnamisig  asas n, « lt r lg n kixi bəribir Amir ikən» deg n hulasid  turuwerixi ker k. Məlum bir sotqi sot  ilix j ryanida bundaq guwahqilikni  obul  ilsa, unda ta sotqi  zining adal tsiz, nadan w   anunlardin tolimu bih w r ik nlikini ispatli an bolmamdu?

Bu misalni Məsih  ysaning mihlinip  lt r l xi bilən hər jəhəttin ziq ba linixi bar d p olturmisammu, o urm ng  ayan bolsa ker k.

Bu ix nahayiti muhim. Mutlək lilla h k m qikirix h kik t ni izd p tepixta k m bolsa bolmaydio an birdinbir x rt. Xundak lillalik bilən izd nsingiz, Məsih  ysaning insanni gunahdin h rl kk  erixt r x  g n, krestkə mihlinip  lt r lg nlikini tonup yet l ysiz. U  l mdin tirild r lup  elib  bilən asmanoğa qikip kətkən.  l m hərgizmu Uningo a həkümranlik  iloquqi bolalmaydu!

«**Xu səwəbtin, Məsih  zi ar ilik Hudaning aldio a k lg nl rni  z l-kesil  tkuzuxka  adir; q nki U ular  g n Hudao a muraji' t  ilixka mənggü hayattur**» (Injil, «Ibraniylaro a» 7-bab 25-ayət).

5-muzakirə

Məsihning Hudalik təbi'iti

Məsih Hudaning Oqli,

Məsih gunahsiz

Huda Əzining qimmətlik kitabida axkarilıqan sirlirioqa اساسən, biz Məsihiylər (Məsih muhlisliri, Məsihkə etikad qiloquqilar) Məsih Əysaning hatalik sadir qilmaydiqanliqioqa ixinimiz. Pak qiz Məryəmdinla tuquloqanliqi üqün u mahiyitidin qiriklixip kətkən insanning gunahlik təbi'itigə warislik qiloqan əməs. Qur'anmu buningoqa guwahqi bolidu (gunahlik təbi'iti ər kixi arkilik pərzəntkə qaldurulidioqan bolsa kerək. Xunimu dəp ətimizki, Məryəmni pak qiz deginimiz, uni gunahsiz deginimiz əməs, pəqət u xu qaoqda tehi yuzi eqilmioqan qiz idi).

Injilning nurluk kərsitixi astida, rosullar qobul qiloqan wəhiylərgə اساسən biz Məsih Əysaning birla waqıtta həm Huda həm insan ikənlikigimu ixinimiz. Buni baxqıqə ipadilisək, «**Qünki Uningda, yəni Məsihdə, Hudaning barlik jəwhiri tən xəklidə turidu**» (Injil, «Kolossiliklərgə», 2-bab, 9-ayət)

«**Huda burunki zamanlarda ata-bowilaroqa pəyoqəmbərlər arkilik türküm-türküm boyiqə wə nuroqun yollar bilən səz qiloqan bolup, muxu ahirki künlərdə bolsa bizgə Oqli arkilik səzlidi. U Oqlini pütkül məwjudatning mirashori qilip bekətkən, Uning arkilik ka'inatlarıni yaratqan. U Hudaning xan-xəripidin parlioqan nur, Uning əyniyitining ipadisidur, U qudrətlik səz-kalami bilən pütkül**

ka'inattiki mawjudatni oz ornida turozuzuwatqan bolup, U gunahlarni tazilax hizmitini ada qilqandin keyin, arxtiki xanuxawkat Igisining ong yenida olturdi».

(Injil, ibraniylarqora» 1-bab, 1-3-ayot)

Xularqora اساسen Məsihni, birla waqıtta həm Huda həm insan degili bolidu. Qünki adəm Huda əməs, Huda degən Huda, adəm degən adəm. Məsih muhlislrining etiqadida – «**muqəddəs bəndilərgə bir yolila amanət qilinqan etiqad**»ta, bəzi musulmanlarning təsəwwur qilqinidək «ikki Huda» məwjut əməs, «Huda pəqət bir» dəp etirap qilinidu. Məsih insan xəklidə bolux qarariqora qət'iy kəlgənlikidin keyin, ihlasmən bir insan ornida bolup, barliq ixlirida Hudaning küq-qudritigə tayinip kəlgən. Məjizə yaritixtimu, Əzidiki Hudalik küq-qudrətkə tayanmay, insanoqora ohxax, (məjizə yaritix üqün) Hudaning küq-qudritigə, yəni Uning Muqəddəs Rohiqora tayinip kəlgən. Pəqət bəzibir alahidə əhwalda, Huda Uningqora Əzidiki Hudalik küqini ixlitixkə buyruqoran: Məsilən, təwəndikilərnə alsaq: —

«Üqinqi küni, Galiliyədiki Kana yezisida bir toy boldi. Əysaning anisi Məryəm u yərdə idi həm Əysa wə Uning muhlislrimu toyqora təklip qilinqanidi.

Toyda xarab tügəp qaloqanda, Əysaning anisi Uningqora:

– Ularning xarabliri tügəp qaptu, – dedi.

Əysa uningqora: – Hanim, Mening sən bilən nemə karim? Mening waqti-sa'itim tehi kəlmidi, – dedi.

Anisi qakarlarqora:

– U silərgə nemə qıl desə, xuni qilinglar, – dedi.

Əmdi xu yərdə Yəhudiylarning taħarət aditi boyiqə ixlitilidiqan, hər birigə ikki-üq tungdin su siqjidiqan altə tax küp qoyulqanidi.

Əysa qakarlarqə:

– Küplərgə su toldurunglar, – dedi.

Ular küplərnı aqziqə tolduruxti, andin U ularqə yənə:

– Əmdi buningdin usup toy baxquruqıqə beringlar, – dedi.

Ular uni apirip bərdi.

Toy baxquruqı xarabqə aylanduruloqan sudin tetip kərgəndə (u uning kəyərdin kəltürülgənlikini bilmidi, əmma buni su toxuqan qakarlar bilətti) toy baxquruqı toyı boluwatqan yigitni qaqirip, uningqə:

– Hər bir toy qıloquqı yahxi xarabni toyning bexida quyidu, andin meħmanlar heli qanoquqə iqqəndin keyin, naqirini quyidu. Əjəb, sən yahxi xarabni muxu qaqıqə saqlapsən! – dedi.

Bu bolsa, Əysa kərsətkən məjizilik alamətlərnıng dəslepki bolup, Galiliyəning Kana yezisida kərsitilgənidi. Buning bilən U Əzining xan-xəripini ayan qildi, wə Uning muħlisiri Uningqə etikad qildi» (Injil «Yuhanna» 2-bab, 1-11-ayət).

«Ata Meni xu səwəbtin səyiduki, Mən jenimni qayturuwelixim üqün uni pida qilimən. Jenimni heqkim Məndin alalmaydu, Mən uni Əz ihtiyarım bilən pida qilimən. Mən uni pida qilixqə hokuklukmən wə xundaqla uni qayturuwelixkimu hokuklukmən; bu əmrni Atamdin tapxuruwaloqanmən» («Yuhanna», 10-bab, 17-18-ayət).

Yukiriki ayət adəmni həyran qalduridu. Bu dunyada heqkandak adəm özining əlidioqan waqtini bəlgiliyəlməydu. Hətta özini əltürüwalidioqan adəmlərmu xundak, qünki heqkim öz jeni üstidə həküm sürəlməydu. Lekin Məsih Əysa muxu yərdə, Atisining buyruki bilən, Əzidə jan berix həm Əzini tirildürüx hokuki wə küq-қudritining barliқini eytkan. Dərwəқə, U krestkə mihlanoqanda, axu ilgiri eytkan waқti yetip kəlgəndə: –

«**Əysa sirkə xarabni iқkəndin keyin:**

– **Tamam boldi! – dedi-də, bexini təwən қilip, roқini tapxurup bərdi**» («Yuhanna», 19-bab, 30-ayət). Adəttə adəm tiniki üzülgəndin keyin «bexi təwən qüxidu», lekin muxu yərdə u «bexini təwən qüxürüp» andin əlidu. U Əzi, Əz roқini Atisi Hudaоја tapxuroqan.

Məsih Əysa insan idi; barliқ insanlarоја ohxax қorsiki aққан, tamak yegən, ussiоqan, su iқkən, ixligən, herip qarқioqan wə uhliоqan həmdə Xəytanning wəswəsigə uқrioqan. Dərwəқə U bəzidə Əzining Hudaning salahiyitidə ikənliқini wə bəzidə Əzining insanning süpitidə bolidioqanlini kərsitip eytip ətkən. Uning bundak eytixi, Uning həm Huda həm insan bolоqanliқidin ibarət. Bəzi musulman қerindaxlirimiz wə bəzi hristi'anlarmu Mukəddəs Kitabtiki Məsihning insan ikənliқini təkitləydioqan nuroqun tekistlərni kərüp, Məsihning Huda ikənliқidin guman қiloqan. Əmma ular Əysaning Huda ikənliқini kərsətkən nuroqun tekistlərnimu əstayidillik bilən inқkiləp kərüp қiқsa, kəzlirini oқowalaxturoqan guman tumanliri qokum tarkap ketidu.

«**Bax kaқin uni қistap yənə uningdin: –**

– Sən Mubarək Boloquqining (Hudaning) Ooqli Məsihmusən? – dəp soridi.

– Xundak, Mən Özüm, – dedi Əysa, – wə silər keyin İnsan'ooqlining kudrət Igisining ong yenida olturidioqanlikini wə asmandiki bulutlar bilən kelidioqanlikini kərisilər.

Xuning bilən bax kaħin tonlirini yirtip taxlap:

– Əmdi baxqa hərəkandak guwahqining nemə həjiti? Əzünglar bu kupurluqni anglidinglar! Əmdi buningoqa nemə dəysilər? – dedi» (Injil, «Markus» 14-bab, 61-63-ayət).

Kərginingizdək, Məsih Əzining salahiytini axkarə kilihi bilən Yəhudiy molliliri uni «kupurluq kildi» dəp əyibləp əlüm jazasioqa məhkum kildurməqçi idi.

Yənə bir ayətni kərəyli: – «I Rəb, Atini bizgə kərsitip qoysangla, xu kupayə, – dedi Filip.

Əysa uningoqa mundaq dedi: – «I Filip, silər bilən birgə boləjinimoqa xunqə wəqit boldi, Meni tehiqə tonumidingmu? Meni kərgən kixi Atini kərgən bolidu. Xundak turuqluq, sən nemixqa yənə: «Bizgə Atini kərsətkəysən» dəysən? Mən Atida, Ata Məndə ikənlikigə ixənməmsən? Silərgə eytkən səzlimni əzlükümdin eytkinim yok; bəlki Məndə turuwatқан Ata Əz əməllirini kiliwatidu. Mening Atida boləqanlikimoqa, Atining Məndə boləqanlikioqa ixininglar. Yaki həqbolmioqanda, Mening kuloqan əməllirimdin Manga ixininglar» (Injil, «Yuhanna», 14-bab, 9-11)

Məsihning əlümi wə tirilixi bolsa, Uning insan təbi'itigila has boləqanliqidin boləqan.

Uning Hudalik təbi'iti bolsa, pəyqəmbərlərləning bexarətliridə, Məsihning Əz səzliridə wə rosullarning təlimatlırida, Təwrat wə Injilda eniğ bayan qilinəqan.

Qur'anda bolsa, Süre «Al-Imran», 45-ayət: —

«Əz waqtida pərixtilər eytti: «I Məryəm! Alla sanga (atining wastisiz) Allaning bir kəlimisi (kalam- — səzi) bilən hux həwər beriduki, uning ismi Məsih Məryəm oqlı Əysadur, u dunya wə ahirəttə abruyluğ wə Allaqa yəqinlardin bolidu»»

Xərhiqlər bu ayəttiki «kəlimə» (kalam) degən səzning, baxqa tekistlərdə «bolmaq» (ərəbqida «kun») mənisidə yaki «eqlizdiki gəp» degən mənidə kelidieqanliqini eytsimu, bu yərdə undağ degən mənə qikmiəqan. Səzmusez ipadilisək: ««Alla əzi» sanga («Əzining» yaki «Allaning») bir kalami boləqan Məsih Məryəm oqlı Əysa toqruluğ hux həwər beridu». Bu yərdiki «uningdin bir kəlimə boləqan Məsih» degən ibarə bu «kəlimə»ning bir xəhs ikənlikini eniğ kərsitidu. Muxu ayəttiki «kəlimə» «ayalqə rod»tiki səz bolup, uni eniqlaydieqan almax «ismihi» degən səz, yəni «u» degən almax «ərənqə rod»ta ixlitilgən.

(Bu «kəlimə» yaki «kalam» degən səz uyoqur tilidiki «Awwal ta'am, andin kalam» degən maqalidin tepilidu).

Bəzi musulman əlimalar Huda bir eqliz səz bilən barliğ məhluqatlarni yaratqan, xunga bu məhluqatlarni «Hudaning kalamlıri»

deyixkə bolidu, degənni otturiqə qoyqan. Lekin bu toqra əməs. Əgər xundak bolqan bolsa, undakta «səwəb»ning əzi, birlə waqıtta həm «nətijə»mu bolup qaloqan bolmamdu? Xundakla «kitabni «kələm» degilimu bolidu» bolup qalmamdu? Əməliyəttə kələm, kitab tüzüxtiki wasitə, bəlki kitabning əzi əməs. Huda (ularning dəwaləqinidək) Məsih Əysani birlə buyruq («kun» («bol»)) bilən yaratqan bolsa, uni «kalam» degili bolmaydu, qünki u «kalam» əməs, bəlki «kalam»ning nətijisi bolup qalatti. Kallamni ixlitip bir kitab yazsam, bu kitabni «kalla» yaki «kallam» degili bolmaydu, bəlki «kallamning ijadiyiti» bolidu. Muxundak qalaymiqan səzləp kətsək, həkikətəni sahtilik bilən, zərür bolqan ixlarni zərür bolmiqan uxxak-qüxxək iqlar bilən arilaxturiwətkən bolimiz əməsmu?

Qur'andiki baxqa ayətlərdimu enik turuptuki, Məsih «*Alladin kəlgən bir rohtur*» (məsilən, Sürə «Nisa» 171-ayət). Hudaning Əzidin kəlginining Əzi Hudadur. Xunga Hudaning kalami mənggülük Hudadur, Hudaning Rohimu Hudadur, mənggülük wə əlməstur. Bu Injildiki «Yuhanna» kismining bexida yeziloqanoqə ohxax: —

«**Muqəddəmdə** (həmmidin burun) **«Kalam» bar idi; Kalam Huda bilən billə idi həm Kalam Huda idi. U həmmidin burun Huda bilən billə idi. U arqilik barlik məwjudatlar yaritildi wə barlik yaritiloqanlarning heqbiri Uningsiz yaritiloqan əməs. Uningda həyatlik bar idi wə xu həyatlik insanlarqə nur elip kəldi. Wə nur qarangoqulukta parlaydu wə qarangoquluk bolsa nurni heq besip qüxəligən əməs»**

(Injil, «Yuhanna» 1-bab, 1-5-ayət).

Məsihning Hudaning Ooqli ikənlikigə kəlsək, bəzi musulmanlarda qong bir uquxmaslik bar. Ular bu sözləni kupurluk dəp qaraydu, «Hudaning kandaksigə ayali bolsun?» – deyixidu. Xundak gəpləni bizmu kupurluk dəp qaraymiz. Bu ixni awwal addiyraq kilip oylisak, «ooqul» degən səzning uyoqur tili wə baxqa tillardimu kəqmə mənising barliki həmmimizgə ayan. Məsilən: «U ooqul bala» desək, buningdin ikki hil mənə qikidu – buning kəqmə mənisi bolsa, uning bək batur, ərlük pəzilətkə igə, jur'ətlük adəm ikənlikini bildüridu.

Yənə xundakla, «tilning anisi kulak», «zukam kesəlning anisi», «Lokman tibabətning birinqi atisi», «gəp anisi» katarlik ibarilər yaki təmsillərninğ həmmisi «ata», «ana» degən səzni kəqmə mənisi də ixlitidu. Yənə bir misal, «Bu adəm həkikiy Lokmanninğ ooqli» degən jümlininğ ikkinqi mənisi, u lukmanninğ «jismaniy» ooqli əməs, bəlki həkikətən rast yahxi tewip boləanliki üqün, tewip Lokmanninğ xəhrət-abruyioqa sazawər boluxqa layik adəm degənliktur.

Qur'anning əzidə ənə xundak ibarilər ixlitilidu: —

(1) «Yolning ooqli» (ibn əs-səbil) (Sürə «Bəkərə», 117-ayət). Bu ibarə yolning bir ayali bar degənlik əməs.

(2) «*Kitabning anisi*» (om ul-kitab) (Sürə «Al-imran» 7-ayət wə baxkilar).

(3) Məkkə «*xəhərlərninğ anisi*» (om-ul-kurah) dəp atilidu (Sürə «Ən'am» 93-ayət wə baxkilar).

(4) Muhəmmədnin ayalliri «məminlərnin aniliri» dəp atilidu.

Hədislərdə Hudağa wəkalitən mundak deyilgən: «Kəmbəoqəllər Menin a'iləmdur». Sürə «Zumər», 4-ayəttə: «Əgər Alla bala tutuxni halisa idi, əlwəttə, məhlukat iqidin haliqanni ihtiyar qilatti» – deyilgən ikən. Bu ayət toqra bolsa, Məsih Əysaning Hudaning Oqlı bolqanliqi (əlwəttə hərgizmu insaniy jinisiy munasiwəttin tuqulqan əməs) əjayib ix əməstur. Huda məmin bəndilirini «pərzəntlirim» degən, ləkin Injilda Məsih Əysa «Hudaning birdinbir yeganə Oqlı» deyilgən. Demək, Uning oqulluqi Hudaning məmin bəndiliriningkidin mutlək pərklik.

Uning Hudağa Oqlı ikənlikini biz pütünləy qüxinip yetəlməymiz, qünki bu adəmnin qüxənqisidin bək həkqip kətkən bir sirdur. Bəzi kixilərnin «Siz Hudayingizni da'im adəmgə ohxitisiz» degən xikayiti pütünləy toqra əməs. «Huda adəmdəktur» deməymiz; həlbuki, «Adəm Hudadəktur» deyix həkqikətkə yəqinraq kelidu.

Təwratning birinqi qismi «Yaritilix», 1-bab, 26-27-ayət:

«**Andin Huda: «Əz obraz-süritimizdə, Bizgə ohxaydioqan qilip insanni yaritayli! Ular dengizdiki beliklaroqa, asmandiki uqar-qanatlaroqa, barliq mal-qarwilaroqa, pütkül yər yüzigə wə yər yüzidiki barliq əmiligüqi janiwarlaroqa igidarqilik qilsun» dedi.**

Xundak qilip, Huda insanni Əz obraz-süritidə yaratti;

Uni Əzining süritidə yaratti;

Ularni ərkək-qixi qilip yaratti».

Adəmning «Hudaning obraz-süriti» yaki «əksi» yaki «siyaqi» ikənliki tooqrisidiki gəp-səz heli kəp. Buning mənisi kəp tərəplimilik; əmma «Insan Hudaning əksi» desəkmu, bu hərgiz «Hudaning teni bar», yaki «Huda jismaniy ikən» deginimiz əməs. Adəm degən muhəbbət kərsitələydu, hursən bolalaydu, adillik qilalaydu, yahxilik qilalaydu, meħribanlik qilalaydu; yənə qəklik həlda «yaritalaydu», yəni «Ijad qilalaydu», wə ijad qiloqan nərsiliridin birhil hursənlik alalaydu. Muxu jəhətlərdə adəm əsli «Hudaning süritidə» idi. Gunahning səwəbidin əslidiki qiraylik, mukəmməl bu sürət burmilinip kətkən. Xuning bilən biz hazır «Adəm Hudaning süritidur» desək, bu bir tərəptin tooqra, qünki bu sürətning bəzi iznaliri tehi məwjut — biz bəzidə əz'ara meħribanlik qilimiz, bəzidə əz'ara yahxilik qilimiz, birək bu da'imlik əməs. Gərqə «Hudaning süriti» məwjut bolsimu, u əslidiki qirayliklikini yəkitip, bək sətlixip kətkən. Məlum bir dostimizning əsli obdan tartiloqan süriti wəqitning ətuxi bilən məlum səwəblərnin təsiridin tutuqlixip, sətlixip kətkəndin keyinmu, biz yənila dostumuzning süritini tonuwalalaymiz. Xunga hazır «adəm»ni Hudaning «bək sətlixip kətkən süriti» degilimu bolidu.

Məsiħ Əysaning mukəmməl adəm boləqanliqioqə ixinimiz. Baxқиə eytkənda, «mukəmməl adəm» degən, «Hudaning mukəmməl suriti» degəndin ibarət. Xunga, U mundək degən: — **«Meni kərgən kixi Huda'Atamni kərgən bolidu»** (Injil, «Yuhanna», 14-bab, 9-ayət).

Əysa Məsiħ bu dunyada birdinbir «Hudaning həqiqiy süriti» boləqan adəm. Hudaning bizgə ata qilməqci boləqan «qutkuzuxi»ning jəryani, bizni əzining süritidiki əslidiki qirayliklikioqə kəltüruxini, harakterimizning Əysa Məsiħningigə ohxax boluxqə əzgərtlixini əz

iqigə alidu. Səhipə qəklimisi bolmioqinida bu toqrisida kəprək tohtaloqan bolattuk. Huda buyrusa keyin baxqa kitabqida yənə səzlərmiz.

«Hudaning süriti» yənə insanlarning «Ata-ooqulluk» munasiwitini öz iqigə alidu. Huda adəmlərgə wə haywanlaroqa tuqulux yoli bilən, nəsil kalduruxtiki kabilyətəni ata qiləqan. Huda bu tuqulux yaki nəsil kaldurux yolini bekitinining ornida, U halioqan bolsa barlik yengi məhluqatni dəwrdin-dəwrgə yengibaxtin, yəni yoktin yaritalaytti, əlwəttə. Lekin U xundak qilixni tallimioqan. Rosul Pawlus bu toqrisida Injildiki «Əfəsusluklaroqa», 3-bab 14-ayəttə mundak dəydu: «**Asman-zemindiki barlik atilik munasiwətlər Uningdin (Hudadin) «Ata» namini alidu**». Muxundak deyilgini bilən, Hudada boləqan bu «Ata-Ooqul»luk munasiwət bizning ata-ooqulluk munasiwitimizdək əməs, bəlki bizning yər yuzidiki hərəkəndak «ata-ooqulluk» munasiwitimiz bolsa Hudaning səyümlük O'qli bilən əzəldin boləqan ərxniki munasiwitining bir hunük əksidur. Yər yuzidiki hərəkəndak bir ata-ooqulluk munasiwətning əhmiyiti, ənə xu əzəldin burun boləqan ərxniki ata-ooqulluk munasiwitidin kelip qikkəndur. Bu ixlarda, nuroqun qongqur sirlarning məwjut ikənlikigə qil siqmaydu.

Biz yənə Təwratning «Yaritilix» qismidiki səzlərnəni kərüp ətəyli: —

«**Xundak qilip, Huda insanni Əz obraz-süritidə yaratti;**

Uni Əzining süritidə yaratti;

Ularni ərkək-qixi qilip yaratti».

Buningdin qarioqanda, «Hudaning süriti» pəkət «ər»də toluk

ipadilini qalmastin, balki «ər-ayal»dila toluq ipadiləngən. Injildin «**Huda Əzi mehır-muhəbbəttur**» degənni oquymiz. Muxundak boləninida, bir jüp ər-ayal otturisida (Hudaning haliəninidək) sap dillik, həkikiy, qongqur muhəbbət məwjut bolsa, bu muhəbbət Hudaning Əzidə bolənan muhəbbətəni əks əttüridu. Xübhisizki, bumu bir kəz yətməydiənan qongqur sirdur. Yənila xu səhipə qəklimisi tūpəylidin, bu toqruluk muxunqilikla səzləxkə toqra kəldi. Huda buyrusa keyinki yənə bir kitabqidə səzliməkqimiz.

Yukiri deginimizdək, Məsihning Hudaning Oqli ikənlikini toluq qüxinəlməymiz, qünki bu ix insanning bilix da'irisidin həkqip kətkən. Biraq Məsih Əysaning Huda ikənlikini, xundakla insandin üstün ikənlikini kərsitix üqün, «Hudaning Oqli» dəp ataləninidək, Uning yənə həkikiy insan ikənlikini kərsitix üqün (bolupmu Huda wə Əzining tərpidin) «Insan'ooqli» dəpmu atilidu. Siz Injilni oquəjiningizda, Uning Əzi üqün muxu isimni ixlitixkə bək amraq ikənlikini kərələysiz.

Daniyal pəyoəmbər Məsih Əysaning kəlgüsi padixahlıqidin bexarət bərginidə, uni təswirləx üqün muxu «Insan'ooqli» degən namni ixlitidu. Miladiyədin ilgiriki 540-yilidiki bu bexarəttə, Məsihning birla waqıtta həm Huda həm insan ikənliki kərsitilidu: —

«Keqidiki oqaybanə kərünüxlərdə mana, mən goya Insan'ooqliə ohxax bir zatning asmandiki bulutlar bilən kəlginini kərdüm. U «Əzəldin bar Boləquqi»ning yenioqə berip, Uning aldioqə hazır qilindi. Hər əl-yurt, hər ta'ipə, hər hil tilda səzlixidioqanlar Uning hizmitidə bolsun dəp, səltənət, xəhrət wə padixahlıq həquki Uningoqə berildi.

Uning sältəniti mənggü solaxmas sältənəttur, Uning padixahliki mənggü həlak qilinmas».

(Təwrat, «Daniyal», 7-bab, 13-14-ayət)

Rosul Pawlus Məsih toqıruluk yənə mundak dəydu: —

«Həmməylən etirap qılmay turalmayduki, ihlasmənlikning siri büyüktur: —

«Əzi insan tenidə ayan boldi,

Roh (Hudaning Rohi) Uning həkqaniylikini ispatlidi,

Pərixtilərgə U kəründi,

Uning həwiri pütkül əllərgə jakarlandi,

Jahanda Uningoşa iman kəltürüldi,

U xan-xərəp iqidə ərxkə kətürüldi»»

(Injil, «Timotiyofa (1)», 3-bab, 16-ayət)

Rosul Yuhanna Məsih toqıruluk yənə mundak dəydu: —

«Əzəldin bar Bolojuqi, əzimiz anglioqan, əz kəzlimiz tikilip karioqan wə qollirimiz bilən tutup silioqan həyatlik kalami toqrisida silərgə bayan qilimiz (bu həyatlik bizgə ayan bolup, biz Uni kərduq. Xuning bilən bu həktə guwahlik berimiz həmdə Ata bilən billə bolup, keyin bizgə ayan bolqan xu mənggülük həyatni silərgə bayan qilimiz) — silərnimu biz bilən sirdax-həmdəmliktə bolsun dəp biz kərgənlirimizni wə anglioqanlirimizni silərgə bayan qilimiz. Bizning sirdax-həmdəmlikimiz Ata wə Uning Oqlı Əysa Məsih biləndur.

Silerning huxalliqinglar tolup taxsun ddp, bularni silerga yeziwatimiz» (Injil, «Yuhanna 1-maktup», 1-bab).

Payotambirlarning gunahli, Tawrat, Zabur wa Injillarda bir-birlap tiloqa elinoqan. Xundakla Qur'andimu tiloqa elinip, barlik insaniyatning qiriklixip katkankliki korsitilgan. Emma bu kitablarning heqkaysisi, Masih, aysaning heqkandak gunahini tiloqa almaydu. Eksiqe, ularning hammaisi Uning baxka herkandak insandin ustun turoqanliqioqa, Uning mukaddasliki, sapliki, mutlak gunahsizliqioqa guwahlik beridu. Towandiki bayanlirimizdin kerelaysizki, muxu taraptin Uning adamlar arisida tengdixi yoqtur.

Heqkandak bir payotambir yaki rosul, ezining kanqilik uluq boluxidin ket'iynezar, hargizmu ezini hataliqtin haliymen, deyixke petinalmioqan. Masih, aysaning ham insanliki ham Hudaliki bar boloaqqa, barlik payotambir wa rosullardin ustun turup, dadillik bilan duxmnliridin: — «**Kaysinglar Meni gunahi bar ddp delilliyelaysilar, keni? Hekiketni sezlisem, neme uqun Manga ixanmaysilar?**» ddp soriyalioqan (Injil, «Yuhanna» 8-bab, 46-ayet).

U yane muhlislirioqa: — «**Mundin keyin siler bilan kep sezlaxmaymen; qunki bu dunyaning hekumdari (Xeytan) kelix aldida turidu wa mendin kirgudak heq yoquq tapalmaydu**» — dedi (Injil, «Yuhanna» 14-bab, 30-ayet).

Masihning hatasizliqioqa wa gunahsizliqioqa, Mukaddas Kitabta buningdin baxka yane nuroqun guwahlik beridioqan ayetlar bar. Uningoqa

yekın bolıan kixilər bolsun, düxmənliri bolsun, Uning kılıan ixliridin heqkandaq əyib tapalmııan.

Rimlik waliy Pilatus Yəhüdiy rəhbərlərnıng Əysa üstidin qıkarıan ərzlirini təxürğinidə, Uningdin heqkandaq əyib tapalmııanlıkini elan kılıan: –

«Pilatus Uningdin: – «Həqiqət» degən nemə? – dəp soridi.

Pilatus muxularni dəp, yənə taxkırııa, Yəhüdiylarınđ aldııa qıkıp ularıa:

– Mən Uningdin heqkandaq jinayət tapalmidim, – dedi».

(Injil, «Yuhanna» 18-bab, 38-ayət)

«Pilatus bolsa yənə ordisidin qıkıp, halayıkka:

– Mana! Uningdin heqkandaq jinayət tapalmııanlıkimni bilixınglar üqün, Uni silərning aldinglarıa elip qıktim, – dedi.

Buning bilən Əysa bexııa tikənlik taj wə uqısııa səsün ton kiygüzülgən halda taxkırııa elip qıkildi. Pilatus ularıa:

– Qaranglar, u adəmgə! – dedi.

Bax kahınlar wə qarawullar Uni kərüp:

– Uni krestləng, krestləng! – dəp warkiraxti.

Pilatus ularıa: – Uni elip berip əzünglar krestlənglar! Qünki mən Uningdin heqkandaq jinayət tapalmidim! – dedi».

(Injil, «Yuhanna» 19-bab, 4, 6-ayət).

Pilatusning ayali (gərqə etikadsız bolsimu) muxu sot jəryanida

yoldixioqa: — «U həkkanıy kixining ixioqa arilaxmioqin. Qünki tünügün keqə Uning səwəbidin qüxümdə kəp azab qəktim!» degən sözni yətküzgən. Xuningdin keyin Pilatus Yəhüdiy rəhbərlərnin aldidə xundək qiloqan: —

«Pilatus su elip, kəpqlikning aldidə qolini yuoaq: — «Bu həkkanıy adəmning kənioqa mən jawabkar əməsmən, buningoa silər əzünglar məs'ul bolunglar!» — dedi. Pütün həlk jawabən bir eoizdin: «Uning kəni bizning üstimizgə wə balilirimizning üstigə qüxsun! — deyixti» (Injil «Matta», 27-bab, 19 wə 24-ayət).

Xuning bilən Məsih əysə mihlinix üqün ularning qolioqa tapxuruldi.

Məsihning pütün həyati, Uning barlık əməlliri Əzining mutlək pütün pəzilətlik, saplık, qusursizlik wə hatalıqtin haliy ikənlikini ipadiləydu.

Pütünləy sap, gunahsız Qutkuzoquqi-Məsihlə gunahqa qəmgən insanlaroa, jümlidin pəyoqəmbər wə rosullaroa nijat yətküzüx üqün Əzini qusursiz, mukəmməl, gunahlarni yuyidioqan qurbanlık süpitidə Hudaoa atiyalioqan.

6-muzakirə

Qur'anda, Məsihning baxkılardin üstünlüki toqrisida yeziloqanliri

Pəyoqəmbərlərgə, rosullaroqə türlük unwanlar berilgən wə ular nuroqan uluoq ixlaroqə katnaxqan; birak Məsih Əysa ularning həmmisidin üstün turoqan. Əmdi Qur'anning bu tema toqrisida eytkanlirini kərip ətəyli.

1. Məsihning «Hudaning Kalami» (səzi) wə «Hudaning Rohi» ikənlikini Sürə «Nisa» 171-ayəttin kərimiz:

«Məsih Əysa — Məryəmning oqli, pəqət Allaning rosulidur (silər guman qiloqandək Allaning oqli əməstur), Məryəmgə Allaning ilqa qiloqan kəlimisidur (yəni atining wastisisiz, Allaning «wujudqa kəl» degən səzidin yaritiloqandur), Alla təripidin kəlgən bir rohtur»

Siz bu yərdə ikki nuqtioqə diqqət qilixingiz kerək. Birinqisi, Muhəmməd Salihning tərjimisidə tirnak iqigə elinoqan səzliri (.....) əsli tekisttə yok, u ularni qüxəndürüx məqsitidə qoxup qoyoqan. Muhəmməd Salihning muxu yərdiki «Hudaning kəlimisi»ni qüxəndürməkqi boloqan «Allaning «wujudqa kəl» degən səzidin yaritiloqandur» degən səzliri toqruluk biz aldinqi muzakirimizdə izahət berip ətken. Hudaning bir «Kəlimisi» yaki «Kalami»ni hərgizmu yaritiloqan nərsə degili bolmaydu. Qüxəndürüp ətkinimizdək, yaritixitiki wasitə («kəlimə», «kalam») bəribir wasitidur, u hərgizmu əzi arqilik yaritiloqan bir nərsə bolalmaydu.

Ikkinqisi, «*Alla (təripidin kəlgən bir rohtur)*» Roh bolqanda yənə

Hudalik tæbi'itidin boluxi keræk.

Süræ «Al-imran», 45-ayæt: — «*Öz waqtida pærixtilær eytti: «I Mæryäm! Alla sanga (atining wastisisiz) Allaning bir kälimisi (kalami — sözi) bilæn hux hawær beriduki, uning ismi Mæsih Mæryäm oqli Əysadur, u dunya wæ ahirättæ abruyluq wæ Allaqa yekïnlardin bolidu»».*

Qædirlik oqurmæn, Qur'anda, Mæsih Əysadin baxqa, birær pæyoqæmbær yaki birær adæmni «Hudaning kälimisi» yaki «Hudadin kælgæn Roh» deyilgæn yærlær barmu?

Huda, bæzi adæmlærni «rosullar», bæzilirini «pæyoqæmbærlær», bæzilirini «agahlanduruquqilar», bæzilirini yænæ «jakarliquqlar» qiløjan. Lekin ularning hæmmisi «Hudaning kalami» wæ «rohi»din tæwæn turidu. Xunga Mæsih xübhisiz ularning hæmmisidin uluø turidu, «Roh» bolsa «rosul»din üstun turidu, qünki «Roh» Hudaning Əzini kersitidu.

Al-Razi, Al-Jalalayn wæ baxqa ølimalar «Hudaning kalami» degænni, «Mæsih atining wasitisisiz, birla söz bilæn tuøuløjan» — dæp qüxændürgæn. Lekin xundak boløjinida, birla eqiz buyruk sözi bilæn yaritiløjan Adæm'atimizningmu «Hudaning kalami» wæ «Hudadin kælgæn roh» degæn namliri boluxi keræk idioqu?

Mæsihning üstünlüki wæ Hudalikin kersætkæn yaki nemila bolmisun puritip øtkæn «kalam» wæ «roh» degæn bu bayanlar, ukumuxluk bir musulmanning axu ayætlærdin ularning mænisini obdan izdixini ündæydu æmæsmu?

2. Məsih yaritalaydu. Buni Sürə «Al-imran», 49-ayəttin kərimiz:

«U (Əysa) dəydu: «Xübhisizki, silərgə mən Rəbbinglar tərripidin boləqan bir məjizə elip kəldim, mən silərgə laydin quxning xəklidək bir nərsə yasaymən, andin uningə püwləymən-də, Allaning izni bilən, u qux bolidu»»

Huda Əzi yaratqan məhlukatların sehlik, adillik, rəhim-xəpkət və həyr-sahawətlərdə Əzi bilən ortaq boluxiqə yol qoyqan. U yənə pəyoqəmbərlirigə məjizilərnı yaritalaydiqan və kəlgüsi yüz beridiqan ixlarnı aldin eytalaydiqan qabiliyətni ata qiloqan. Bu məjizilər insanni bəhtkə erixtürüx, pəyoqəmbərlər yətküzgən ərxniki həwərnı təstikləx üqün berilgəndur. Həlbuki, Huda Əzining bəzi ixlirini və süpətlirini baxqılar bilən nə ortaq qiloqan əməs nə ortaq qilmaydu.

Birinqi, Huda birla waqıtta hər yərdə hazırdu. Bu «həzir bolux» qəksizdu; U insan sezimi yətməydiqan dərijidiki hazırdu. Xunga həmmə ix Uning qolida, U birla waqıtta dunyadiki barlıq jan igilirining tiləklirini, arzu-armanlirini angliyalaydu. Əmma Uning məhlukatlıri, jümlidin padixahlar yaki pəyoqəmbərliri ohxax birla waqıtta hər yərdə hazır bolalmaydu; xundaq bolaliqan bolsa, ularmu Huda boləqan bolatti.

Ikkinqi, «Həmmigə Qadir» Hudaning «əyni» bolsa, Hudaqıla has boləqan qabiliyəttnı ibarəttur. Uningdiki bu qabiliyət baxqılaqə yətküzülgən əməs. Pəyoqəmbərlər karamət ixlarnı qiloqan, əjayib məjizilərnı yaratqan bolsimu, ləkin ularning bu qabiliyətli ri Hudaning küq-qudriti arkilik kəlgən bolup, «əyni qabiliyət» əməstur.

Üqinqi, Huda jan-janiwarlarni yaritalaydu. Həmmigə Qadir Huda pəyoqəmbərlər wə rosullarqə insanni ɵlɵmdin tirildɵrɵx, gaqini sɵzlitix, qarquni kɵrgɵzɵx, hərəhil kesəllikni sakəytix wə wəkələrni aldin eytix kabilyitini bərgən. Lekin Məsih Əysadin baxqə, hɵqkəndə birsigə yaritix wə yəki Roh berix kabilyitini əzəldin bərgən əməs. Nemixqə? Qɵnki Məsih qoqum aləhidə bir orunda turoqan. Yukirikı ayət: — «*(U) quxning xəklidək bir nərsə yasaymən, andin uningqə pɵwləymən-də, Allaning izni bilən, u qux bolidu*». Qur'anda Əysadin baxqə birərsining muxundək ix kılıp bakqanlıkı deyilgini yoq. Yukirikı ayəttin xuni kɵrɵwelixqə boliduki, Məsih Əysa Hudaning əslidə Adəm'atini yər-tupraqtin yasap, iqigə hayət pɵwliginigə ohxax usul bilən bir quxni yaratqan.

3. Məsihning mɵjzilik tuquluxi: —

Sürə «Nisa», 171-ayət: «*Məsih Əysa — Məryəmning oqlı, pəkət Allaning rosulidur (silər guman qıloqandək Allaning oqlı əməstur), Məryəmgə Allaning ilqə qıloqan kəlimisidur (yəni atining wastisisiz, Allaning «wujudqə kəl» degən səzidin yaritiloqandur), Alla tərıpidin kəlgən bir rohtur*».

Məsih Əysa «atining wastisisiz», Mukəddəs Rohning wasitisi bilən tuquloqan. Adəm'atimizningmu atisi yoq, bu qoqum xundək boluxi kerək, qɵnki uningdin ilgiri adəm məwjut əməs idi. Lekin Məsih tuquloqan wakıtta uningqə ata bolalaydioqan nuroqun ərlər bar idi. Xunglaxqə, bu səwəbtin «atisiz» tuquluxning həjiti yoq idi. Undəqta, nemixqə «atining wastisisiz» tuquloqan?

Sürə «Ənbiyə» 91-ayət: —

«Nomusini saqlioqan ayalning (yəni Məryəmning) qissisini bayan qiloin. Uningoqa (yəni kiyimining iqigə) bizning tərripimizdin bolqan rohni püwli duk (püwligən roh uning iqigə kirip, u əysaqqa hamildar boldi), uni wə oqlini (yəni əysa bilən Məryəmni) əhli jahān üqün (bizning qudritimizni kərsitidioqan) dəlili kilduk».

Sürə «Məryəm» 21-ayət: —

«Jəbra'il eytti: «Əməliyət sən degəndəktur, (lekin Pərwərdigaring eytti: «U mangan asandur. Uni kixilərgə qudritimizni kərsitidioqan») dəlil wə biz tərəptin bolqan mərhamət kilduk, bu təkdir qilinip bolqan ixtur»»

Məsihning axundak karamət tuquluxi uqumuxluk bir musulmanni qongkur oylاندurmamdu? Bu insānlarning arisida Uning təngdaxsizlikini ispatlimamdu?

Əməliyəttə, Uning atining wasitisisiz tuquluxi, Injilning qüxəndürüxiqə, Uning Adəm'atimizning gunahlik təbi'itigə waris bolmay, bəlki gunahsiz pak təbi'ətlik boluxi üqündur. Xuning bilən U ahirida hər bir insānning gunahlrini yuyux üqün Əzini pak, gunahsiz kurbanlik süpitidə Hudaqqa atiyalioqan.

4. Məsihning bu dunya wə u dunyadiki üstünlüki: —

Sürə «Al-imran», 45-ayət: *«Əz waqtida pərixtilər eytti: «I Məryəm! Alla sangan (atining wastisisiz) Allaning bir kəlimisi (kalam — sözi) bilən hux həwər beriduki, uning ismi Məsih Məryəm oqli əysadur, u dunya wə ahirəttə abruyluk wə Allaqqa yeqinlardin bolidu»»*

Al-Kaxaf əlima bu toqrida mundaq degən: — ««U dunya wə ahirəttə abruyluq» degənliri (Məsihning) bu dunyada pəyoqəmbərliki, adəmlərdin üstünliki wə jənnəttimu baxqilar üqün du'a qilixta bək aliy orunda turidioqanliqini kərsitidu». Al-Razi wə Jalal-əd-Din al-Sayuti bu ayətkə ohxax izahət bərgən.

Musamu «Allaning dərgahida abruyluq» təswirləngən: —

«Alla Musani ularning eytkanliridin (yəni təhmətliridin) aqlidi, Musa Allaning dərgahida abruyluq idi» (Sürə «Əhزاب», 69-ayət).

Əlima Al-Razi Musaning bu abruyluqini, bilimi jəhəttin eytkən. Al-Razi yənə mundaq degən: «Hər bir «nopuzi bar adəm»ning «abruyluq» bolidioqanliqi natayin. Qünki jənnəttiki adəm hərhil səplər wə qatarlarda turidu. Xuning bilən Sürə «Waqi'ə», 7-11-ayəttə deyilgəndək: *«Silər (qiyaməttə) üq pirqioqə bəlünisilər... (yahxi ixlarni) əng aldida qiloquqilar... (ular jənnətkə) əng aldida kirgüqilərdur. Bular nazunemətlərdə Allaoqə yəqin boluquqilərdur»»*.

Qur'anda Məsih Əysadin baxqa yənə kim, məyli pəyoqəmbər yaki rosullar boluxidin qət'iynəzər «u dunya wə ahirəttə abruyluq» deyilgən? Oylap beqing, nemə üqün?

5. Qur'anda Məsihning hesabioqə gunah qoxulidioqan heqqandak gəp yok (5-muzakirimizni yənə bir qetim kərüp qiqing).

6. Huda Məsih Əysani asmanoqə kətürgən.

Sürə «Al imran», 55-ayət: — «*Əz waqtida Alla eytti: «I Əysa! Mən seni (əjiling yatkəndə) kəbzi roh kəlimən, seni dərgahimoğa kətürimən (yəni asmanoğa elip qikimən) seni kapirlardin pak kəlimən (yəni seni ɵltürməkqi boləan yamanlarning xərridin saklaymən)...»*

Biz yukirida muxu ayəttiki «mutawaffiyka» («kəbzi Roh kəlimən»)ning mənisi toqrisida muzakirə kilduk, bu yərdə yənə təkrarlaning həjiti yok. Lekin «kətürimən» degən bir əhmiyyətlik səzmu bar. Xu ayət toqrisida əlima Al-Razi: — «Muxu ayəttiki «kətürimən», Hudaning xan-xəhritining səwiysisigə kətürük mənisidə xu ayəttiki ərəb tilida «Manga» degən səz bolsa Məsihning xan-xəhretlik kilinoqanliqi, uluqlanoqanliqini təkitləx üqün ixlitolgən. «Pak kəlimən» bolsa, «kutkuzux» deməkqi» — degən (xu ayəttiki ərəb tilida «Manga» degən səzni Muhəmməd Salih muxu yərdə «dərgahimoğa» dəp tərijimə kəloqan).

«Mutawaffiyka» («kəbzi roh kəlimən») toqrisida əlima Al-Kaxaf: «Mening dərgahimoğa pərixtilərnin orniəğa kətürimən» degənliktur» — degən.

Xu xərhqilərnin degini boyiqə, Qur'anda Məsihning «kətürölüxi» Uning xan-xəərbkə erixidioqanliqini kərsitidu. Nemixkə U baxqilardin pərklik dərijidə axundak uluqlanoqan?

Injilda Uning kətürölüp uluqlinixidiki səwəbni bizgə roxən eytilidu:

—

«Filippiliklarəğa», 2-bab, 6-11-ayət: —

«U Hudaning tip-xəklidə bolsimu,
Huda bilən tənglikni Əzigə olja qilip tutuwalmidi;
Əksiqə, U Əzidin həmmi qurukdidi,
Əzigə qulning xəklini elip,
Insanlarning siyaqioja kirip, insaniy təbi'itidin ortaqdax bolup,
Əzini təwən qilip,
Hətta əlümgiqə, yəni kresttiki əlümgiqə ita'ətmən boldi;
Xunga Huda Uni intayin yukiri kətürüp uluqlandurdi,
Uningoja hər bir namdin üstün boləjan namni beqixlidiki,
Əysaning namioja asmanlarda, yər yüzidə həm yər astida barliq
tizlar pükülüp,
Huda'atioja xan-xərəp kəltürüp hər bir til Əysa Məsihning Rəb
ikənlikini etirap qilidu».

Mana muxu ixlar bizni inqikə təxürüxkə, qongqur oylinixka
ündiməsmu?

«Qünki Hudaning səz-kalami janliqtur wə küqkə igidur, hətta jan
bilən rohni, yilik bilən boqumlarni bir-biridin ayriwetəligüdək
dərijidə, hərқandəқ qox bisliq qiliqtin ittiktur, qəlbdeki oy-pikir wə
arzu-niyətlərninğ üstidin həküm qiqəroquqidur» (Injil, «Injil,
«Ibraniylarqə» 4-bab, 12-ayət).

7-muzakirə

Hudaning «üqning birliki», «üqlük gəwdə», «üq bir gəwdə»liki

Təvrat, Zəbur və Injiləyə asaslanğan etikad toqrisida muzakiriləxkinimizdə, Hudadiki «üqning birliki» toqrisida tohtilip ətmişək, muzakirimiz toluq bolmioğan muzakirə bolup qalidu.

Awwal biz birnəqqə qətim nəkil kəltürgən Qur'andiki bir ayətni yənə bir qətim kərip ətəyli: —

Sürə «Nisa», 169-ayət: — *«Allaqə və uning pəyoqəmbərlirigə iman eytinglar, (Alla, Əysa, Məryəmdin ibarət) üqtur demənglar, (Huda üq dəydioğan etikadtin) qaytinglar, (bu) silərgə paydiliqtur, Alla pəqət bir ilahtur, uningoqə xan-xərəp bolsun!»*

Bu toqruluk tohtilidioğan birinqi nuqtimiz xuki, Muqəmməd Salihning bu tərijimisi tərijimə qilinix jəhəttin eytkanda süpətlük dəp qaraymiz. U tərijimisidiki bəzi yərliridə qüxəndürüx yolida birnəqqə səzləрни tirnaqlar iqigə elip (.....), izahət berip ətken. Buningoqə omumən tənqid bərgümüz yok. Əmma muxu yərdə, u kəp sandiki musulmanlaroqə ohxax bu «üq»ni «Alla, Əysa, Məryəmdin ibarət» dəp qüxəndürgən. Bu qüxəndürüx pütünləy hata. Jəzmləxtürimənki, hətta Məsihning əng qaymukup qaloğan muhlisimu hərgiz Əysaning anisi Məryəmnı «Huda ikən» deməydu. Bəzi musulmanlar öz əjdadlirioqə yaki «ənbiyələrgə»,

«əwliyalarda» (məsilən Əli, Həsəyn yaki hətta Muhəmmədkə) du'a-tilawət kəloinidək, bəzi Katoliklarmu hurapiy həlda Məryəmgimu du'a kəlixidu. Muxundək ixlar Təwrat, Zəbur wə Injiloğa mutlək hilaptur. Əpsuski, ənə xu Katoliklar Məryəmni «Huda» dəp bilməydu! Əməliyətə, Təwrat wə Injiloğa asaslanoğan muxu «üqning birliki» — Huda (Ata), Rəb Əysa Məsih wə Mukəddəs Roh (Hudaning Rohi)din ibarəttur.

Ikkinqi nuqtimiz, biz Hudani hərgiz «üq» deməymiz. «Huda bir» — bu bizgə mutləktur. «üqlük gəwdə», Adəm'atining pərzəntliri boləğan bizləarning qüxinix da'irimizdin həlkəp kətkən bolsimu, ləkin məlum bir ixni «qüxinix təs» deyix bilənla, u ixning əsli məwjutlukini inkar kəliwətkili bolmaydu. Bizning addiy turmuxlirimizda nurəunliəğan «qüxinix təs» boləğan ixlarmu bar, ləkin bu ixlarning pakit ikənlikidin həqkim gumanlanmaydu. Bulardin birnəqqə misallar alayluk: —

Kalilar ot-qəp yegəndin keyin təbi'iy həlda süt ixləp qəkiridu. Muxu jəryanlardiki təpsilatları, alimlar ikki yüz yildin beri tətəkək kəlip kəlgən bolsimu, «süt ixləp qəkirix»kə karita tehi yexip qəkilmioğan heli kəp sirlar bar. Gərqə alimlarmu «süt ixləp qəkirix»ni «qüxinix təs» degən bolsimu, ləkin biz həmmimiz sütning yaxhi təmidin wə mol ozuklukidin bəhrimən bolmaqtimiz wə buning üqün Hudaoğa rəhmət eytmaqtimiz. Məlum birəylən «Bu jəryanni pütünləy enikləp qəkmioquqə, mən süt iqməymən» desə, baxkəlarning uni nahəyiti əhmək deyixi turəğan gəp. Wə yaki yənə birəylən «telefonning awazimizni kəndək kəlip yirəkloroğa yətküzələydioğanlikini manga obdan qüxəndürüp bərmigüqə, mən hərgiz ixlətməymən» desə, bu həmmimizgə həm bək külkilik həm əpsuslinarlık tuyulidu. Əmma xuningoğa ohxax, «Üqlük gəwdə» yaki «Üqtə bir»ni qüxənmigüqə hərgiz qəbul kəlməymən» deyilsə, bularmu asmandiki

pərixtilərgə külkilik həm əpsuslınarlıq, həm əhməklilik kıləqan bolup tuyulidu.

Bəzi alimlar əmür boyi pəkət birhil qəpningla tətqıqatıqə bənd bolidu. Əgər ulardin: «Nemixka xunqə ixləysiz, bu bir addiy qəp tursa?!» dəp sorisak, ular: «Yak, bu addiy qəptə nahayiti ajayib, nahayiti əhmiyətlik, adəmnıng əqli yətməydiqə qongqur sirlar bar. Tətqıq kıləqanserı bu sirlar bizgə tehımu qongqur tuyulidu» dəp jawab berixi mumkin. Bu Huda yaratqan, yərdə əsidıqə kıqıkkınə bir tal qəptə adəm qüxinip yetəlməydiqə xunqilik kəp sirlar bar tursa, unıng Yaratqıqısı Hudanı kimmu toluq qüxinəlisun?

Fizikidinmu bir misal alayluq; aləmdiki «asasiy zərrilər» arısidiki «elektron»din həmmimizning anqə-munqə həwiri bar. «Tok» milyonlıqə elektronlardın tərkip tapqan bir ekımdın ibarət. Elektronlar jik wə nahayiti kıqik boləqan bolsımu (bir yingnıning uqidila bəlkim milyon milyonlar bar) unıngdimu nuroqun sirlar məwjut. Elektronlarınıng hərıkitidin qariqənda, fiziklar ularnı bəzidə «zərrilik» (kıqik toptək), yənə bəzi əhwallarda «(boxluktiki elektro-magnetlik) dolqun harakteri»də dəp təswirləydu. Fiziklardın: «Bu zadı nemə ix? Bu logıkiqə uyoqun əməs! Ular zərrımu, yaki dolqunmu?!» dəp sorisak, ular: «Birla wəqıtta həm zərrə həm dolqun bolidu» dəp jawab bərginidə, biz «qüxənmiduk» desək, ularmu külkə bilən «Bizmu qüxənməymiz» deyixi mumkin. Bu həqıqətən adəmnıng kallısidın ətməydiqə ix bolsımu, u bəribir rət kıləqusiz pakıt. Re'allıq bizning hiyalimiz yaki təsəwwurimizqə yakmaydıqə bolsımu, u bəribir re'allıq. Lekin muxu yərdə deməkqi boləqinimiz, bizning dunyayimizda əng addiy, əng omumiylaxqan asasiy zərrıning axundak, murəkkəpliki, yəni «birla

wakıtta həm zərrə həm dolğun bolidioğan» yaki baxkıqə kılıp eytkanda «birdə ikki» halıti bar bolsa, undakta unıng Yaratkuqısı Hudanı Injiloğa asasən birla wakıtta «üqlük gəwdə» yaki «üqning birlıki» desək, unıngoğa əjəbləngüdək nemısı bar? Bırsı «qüxinix təs» dəp kaxxaydioğan bolsa, bununıng nemə əhmiyiti? Həkiqət, adəmgə yakmaydioğan təkdiřdimu, u bəribir həkiqət-tə, re'allıq değan re'allıq. «Künni etək bilən yapkili bolmaydu».

İslamiyət hədisliřidə «Hudanınıng təbi'itini təkxiřüx imansizlik hesablınidu» değan söz bar. Biz bununıngoğa kışmən koxulimiz. Əgər təkxiřüxning məksiti, Hudağa bolıan gumanlıřını ispatlıx bolsa, bundak «təkxiřüx» etiķadsizlikning ipadisidur, halas. Lekin Hudanınıng uluqluķını tehimu qüxinix wə Uning xan-xəripini obdanrak tonuwelix üqün bolsa, Təwrat, Zəbur wə Injilmu bunı kollaydu. **«Pərwərdiğarning uluqluķı — Əzining kılıoğan ixini axkarilimioğınida; padixahlarning uluqluķı — bir ixning sirini yexəliginidə»** («Pənd-Nəsihətlər» 25-bab, 2-ayət) Huda nuroqun ixlarning sirlirini, etiķadsiz adəmlərdin yoxuroğan wə yoxuridu. Bundak adəmlər hərgizmu axu ixlarning əjayibliķini kərəlməydu. Əmma «Ixning sirini yexidioğan padixahlar» bolsa, Hudanınıng kılıoğan ixlirining əhmiyitini izdigüqi məmin bəndilərdur. Bu dunyadiki kixiləning bundak kixiləni «əkillik kixi» deyixi natayin, «nadan, katmal» deyixi mumkin. Hudanınıng sirlirini kərix üqün yaki qüxinix üqün «əkillik bolux» xərt əməs; xərt deyix toqra kəlsə, u pəkət kiqik pe'illik, səmimiylık, Hudağa xərtsiz ita'ət kilixtin ibarəttur. Mana muxundak adəmləningla bu ixlarda əstayidillik bilən izdinixigə, kiqik pe'illik bilən oylinixioğa wə təpəkkur kiliixioğa toqra kelidu. Nətijidə, ular Hudanınıng sirlirini kərələydu wə kərgəndin keyin tehimu qongkur halda Hudağa ibadət kılıdu. İxənq wə etiķadla muxundak sirlarnı kəbul

kilalaydu, lekin muxu dunyadiki «logika»ga qing esiliwalidioqan etikadsizlar hargizmu ularni quxinelmoydu, hatda u dunyadimu kerelmoydu.

Paxat Hudala Ozini Ozi toluq quxinidu. Lekin Tawrat, Zabur wa Injiloga asasen, bazilar Hudaning «Uqning birligi», yaki «Uq bir gawda»likini zadi kandak taswirlax toqrisida kattik tirixip kalgan wa birnappaq hil xakilda ipadiligan. Bu bayanlardin birida: «Huda bir, Uningdin baxka heqqandak Huda yok. U hayat, haxikiy, manggaluk, Oz karakterida ezgarmaydioqan, adil, adalatlik, muhabbatlik, mehriban, rahimdil; U tansiz; Uning kuq-kudriti, akilaniligi, danaligi wa yaxhiligi qaksiz. U alamdiki mayli kerunidioqan, mayli kerunmaydioqan barlik xay'ilarning Yaratkuqidur. Bu bir Hudada, mahiyiti ohxax boloqan uq xahs bar; ular Ata, Oqul (Kalam), Mukaddas Rohur» deyilidu.

Bu sozlar Tawrat, Zabur wa Injiloga asaslanoqan. Haxkilik masile xuki, Mukaddas Kitab (Tawrat, Zabur, Injil) Hudadin kalganmu-amas? agar jawabimiz «Hudadin kalgan» bolsa (ham biz buni etirap kiliximiz kerak), mayli bizning pikrimizga yaxsun, yaxmisun, uningdiki hamma sozlarni qobul kiliximiz wa ularoga ixiniximiz kerak. Biz Mukaddas Kitabtiki quxangon yalrimizni qobul kilip, uningoga ixinip, quxanmigon yalrimizni qobul kilmay, uni taxliwatsak kat'iy bolmaydu. Qur'andimu axundak kiliklar ayiblangon: —

«...Silar kitabning (yani Tawratning) bir kisim ahkamlirioqa ixinip, bir kisim ahkamlirini inkar qilamsilar? Silardin xundak qilolanlarning jazasi paxat hayatliy dunyoga horlukqa kelix, qiyamat kuni kattik azabqa duqar boluxtur. Alla qilmixinglardin oqapil amastur» (Sura «Baxera», 85-ayat)

Injilda Huda tooqrisida mundaq gəplər bar: —

«I sөyümlükirim, bir-birimizgə mehir-muhabbat kersitayli; qünki mehir-muhabbatning ezi Hudadindur wə mehir-muhabbat kersatküqining hərberi Hudadin tuquloqan bolidu wə Hudani tonuydu. Mehir-muhabbat kersatmigüqi kixi Hudani tonumioqan bolidu; qünki Huda Ezi mehir-muhabbattur. Hudaning mehir-muhabbiti bizdə xuning bilən axkara boldiki, Huda bizni Uning arqilik hayatqa erixsun dəp birdinbir yeganə Oqlini dunyaoqa awətti. Mehir-muhabbat dəl xuningdin ayanki, yəni bizlarning Hudani sөyginimiz bilən əməs, bəlki U Ezi bizni sөyüpgunahlimizning jazasini kətürgüqi kafarət boluxqa Öz Oqlini awətkini bilən ayandur.

I sөyümlükirim, Huda bizgə xu kədər mehir-muhabbat kersatkən yərdə, bizmu bir-birimizgə mehir-muhabbat kersitixkə kərzdardurmiz. Heqkim heqqaqan Hudani kərgən əməs; lekin bir-birimizgə mehir-muhabbat kersətsək, Huda bizdə yaxaydu wə Uning mehir-muhabbiti bizdə kamalətkə yətkən bolidu» (Injil, «Yuhanna (1)», 4-babtin).

Bu əhmiyətlik sөzlər iqidin «Huda Ezi mehir-muhabbattur» degənni oqup ettük. Huda Ezi mehir-muhabbat ikən, undaqta Uningda qoqum məlum birhil munasiwət bar degən gəp. Əzəldin Huda degən Hudadur, Huda degən muhabbattur. Əgər Hudada xundaq munasiwət bolmisa, muhabbat nədin kelidu?

Bəzidə musulman qerindaxlirimiz, Təwrat wə Injilda yeziloqan, Hudaning gəp qiloqanliqi, Hudaning anglaydioqanliqi, Hudaning qoli bilən yazoqanliqi, Hudaning qayoquroqanliqi, Hudaning azablanoqanliqi... qatarliqlarni «insanoqa qaritilidioqan adəttiki səzlər» dəp qarap, ularni eoqir alidu yaki ularoqa gumani qaraydu. Əmma axundak pikirdə bolqan adəmlər, Qur'andimu muxu jəhətlərgə ohxap ketidioqan səzlərnin ixlitilgənlikini untup qalmasliqi kerək. Təwəndikisi Qur'anda yeziloqan muxu jəhəttiki tərmiilər: —

«Musaning qissisidin həwiring barmu? Əz waqtida Musa (bir jayda) otning yoruqini kərdi. U a'ilisidikilərgə: «Turup turunqlar, mən otning yoruqini kərdüm, mən (berip) uningdin birər parqə qooq elip kelixim yaki ot bar yərdə birər yol baxliouqini uqritixim mumkin» — dedi.

Musa otning yenioqa kəlgəndə nida qilindiki, «I Musa! Mən həqıqətən senin Pərwərdigaringdurmən, kəxingni saloqin, sən həqıqətən muqəddəs wadi (jiloqa) bolqan towadisən»

(Sürə «Taħa», 8-12-ayət)

(1) Muħəmməd Salihning izahati boyiqə «...bu ot əməs, Allaning nuri idi».

«Alla asmanlarning wə zeminning nuridur, Allaning (məmin bəndisining qəlbidiki) nuri huddi (qiraq qoyidioqan) təkqigə ohxaydu, uningda qiraq bardur, qiraq xixining iqididur, xixə goya nurluq yultuzdur, qiraq mubarək zəytun dərihining (yeqi) bilən yorutulqan...»

(Sürə «Nur», 35-ayət)

«Xübhisizki, (i Muḥamməd! Ҳudəybəiyidə) sanga (rizwan) bəy'itini qiloqanlar (ḥəqiqəttə) Allaqa bəy'ət qiloqan bolidu, Allaning qoli ularning qolining üstididur...»

(Sürə «Fətih», 10-ayət)

«Ibraḥim eytti: «Mən ḥəqiqətən Pərwərdigarim meni buyruoqan jayoqa hijrət qilimən, U meni yetəkləydu»» («Mən ḥəqiqətən Pərwərdigarim meni buyruoqan jayoqa hijrət qilimən» degən ayət ərəbqida «Mən ḥəqiqətən Pərwərdigarimoqa hijrət qilimən» idi).

(Sürə «Saffat», 99-ayət).

«Kimki Alla yolida hijrət qilidikən,...»

(Sürə «Nisa», 101-ayət)

«(Bəndilərnin) ḥəmmə ix Allaqa qayturulidu».

(Sürə «Bəqərə», 206-ayət)

«Alla... asmanlarni wə zeminni altə kündə yaratti, andin ərx üstidə qarar aldi» (muxu yərdə «qarar» «turaloqu» yaki «təht»ni bildüridu).

(Sürə « Ə'iraf» 54-ayət)

(Nuroqun ayətlərmu ohxaxla «*Allaning təhti*»ni tiloqa alidu — məsilən yənə Sürə «Bəqərə», 27-ayət).

«Allaning dərgaḥioqa qayturulisilər» («jeninglar ... Allaqa qayturulidu»)

(Sürə «Bəqərə», 28-ayət)

«Əz waqtida Alla eytti: «I Əysa! Mən seni (əjiling yətkəndə) kəbzi roḥ k̄ilimən, seni dərgahimōqa (ərəbqida «yenimōqa») kətürimən (yəni asmanoqa elip qik̄imən) seni kapirlardin pak k̄ilimən (yəni seni ɵltürməkqi bolōan yamanlarning xərridin saklaymən)... »

(Sürə «Al-Imran», 55-ayət)

«Əzimətlik wə kərəmlik Pərwərdigaringning zati mənggü k̄alidu!» (muxu ayəttiki «zati» «qirayi»ni bildüridu).

(Sürə «Rəḥman», 27-ayət)

«Allaning zatidin baxқа barliқ nərsə yoқilidu!» (muxu ayəttiki «zat» bolsa «qiray»ni bildüridu).

(Sürə «Kəsəs», 88-ayət)

Qur'andimu Hudaning muḥəbbiti, oḗzipi, hursənliki, raḥiti katarliқ ḥəssiyatlırining barliқi yeziloḗan ayətlər bar; xundakla Uning ḥəsriti ipadiləngən wə məlum adəmlərnı untuydioḗanliқliri ḥəkkidə yeziloḗan ayətlərmu bar: —

«Ularning (kapirlarning) bügünki küngə mulaқat boluxni untuoḗanliқliri wə bizning ayətlirimizni inkar k̄iloḗanliқlırioqa ohxax, biz bügün ularni untuymiz»

(Sürə « Ə'iraf», 51-ayət).

Yukiriki ayətlərnı səzmusəz qüxənsək, Huda ya ot wasitisi bilən Əzini ipadiligən ya ot iqidə bolōan, deyximiz kerək. Lekin «U otmu əməs, ot iqidimu əməs, bu ot Musaning bir diқkitini tartix üqün bolōan»

desingiz, nemixka Musa'ga «*Qaxingni salo'in, san haqiqatan muqaddas wadi (jiloqa) bolgan towadisən*» deyilgan? Muxu yerdə nemixka «muqaddas» deyilgan?

Hudaning bir nur ikənlikini, andin «huddi qiraol qoyidioqan taqigə ohxaydu, uningoa qiraol bardur... » degənni etirap kiloqan ikənsiz, undakta tengliktə kaloqan bolmamsiz? Bu ayətlərnin mənisini səzmusəz qüxəndürsək, Hudaning jayi bar, qirayi bar degənliktur. Xunga Təwrat, Injilning axundak ipadiləxlirini ixlətkənlikini eoqir aloquqiliki yok.

Musulman həm Məsihiylər öz Muqaddəs Kitablirioqila tayinip, nuroqun ixlaroa ixinidu. Məsilən, hər bir məmin qiyamət künidiki tirilixkə ixinidu; demək, məyli dəpnə qilinoqan bolsun wə yaki beliklar, yawayi haywanlar tərpidin yutuwelinoqan bolsun, Adəm'atimizdin tartip dunyadiki əng ahirki adəmgigə bolqan barliq jan igiliri tirildürülidu. Gərqə adəmlərnin tənliiri qirip kətkən, tupraq, əsümlük yaki baxka hil maddioqa aylinip kətkən bolsimu, sorakka tartilix üqün barliq adəmnin rohi, yengibaxtin öz tenigə kirgüzülüxi bilən tirilidu. Ləkin məlum bir etikadsiz adəm sizdin yaki məndin: «Buningoa kandak ispat bar?» dəp sorisa, siz «Qur'anda xundak degən» dəysiz, mən bolsam «Təwrat, Injil xundak degən» dəymən. Əməliyəttə Muqaddəs Kitabtın baxka, heqkandak nərsə buningoa ispat berəlməydu. Qiyamət künigə ohxax nuroqunlioqan «kəzlimiz hazır kərəlməydioqan» axundak ixlar bar. İnsanın yaritilixi (topraqtin yasaloqan, maymunlardin pəyda bolqan əməs) toqrisida nuroqun dəlillər məwjut bolsimu, bir məmin üqün Muqaddəs Kitabning axu ix toqruluk kiloqan səzlrininin əzila kupayə.

Məlum birəylən «Muqaddəs Kitabtın sirt, baxka ispat yok» dəp

«Hudaning üqning birliki» degən təlimini rət kılsa, undaқта xü kixi biz ispatliyalmaydioğan həmmə wəhiylərni, jümlidin Hudaning Əzlikidin bar bolıoğanlıkı, mənggülik təbi'iti, barlıq məwjudatlarning mənbəsi bolıoğanlıkı, həmmə yərdə bolıoğanlıkı, hərқandaқ ixni (ətkənki, hazırkı, kəlgüsi) mukəmməl bilıoğanlıqini — bularning həmmisini wə baxqılarni ohxaxla kət'iy rət qılıdu. Bular rət qılınsa, etikadning barlıq məslikidin (əқidisidin) birmu asasi qalmaytti.

Təwrat wə Injiloğa اساسən, biz Hudani tegi wə təbi'iti bir, üq xəslık dəp qüxinimiz. U, aləmdə hər jəhəttin təngdixi bolmioqaqqa, Uning təbi'itidə yaki tegidə (adəmning qüxinixidin həlkıp kətkən dərijidə) axundaq boluxi əjayib ix əməs.

Hərbir ixning əz məhayitigə has bolıoğan birhil ispati bar. Tarihiy sahələrdə qoқum tarihiy ispat boluxi kərək. «Büyük Aleksander» (Iskəndər)ning Misir, Suriyə, Pars wə Hındıstanıoğa yürgüzgən uruxlırıoğa bolıoğan pakıtlarni tepix üqün məlum birəylən himiyə, ge'ometriyə yaki logika jəhəttin ispat tapmaqçı bolsa, bu hərbir adəm üqün bək külkilik tuyulmamdu? Qünki bu uruxlar baxқа sahəgə əməs, pəқət tarih sahəsigila mənsup. «Bir pütünlük hərbir bəlikining birləxtürüluxidin ziyadə» degən pəlsəpilik kəzқaraxni, himiyilik yol bilən ispatlıoqili bolamdu? Bu prinsip həқikət bolsa, hərbir ixning əz məhayitigə mas kelıoğan ispati bar boluxi kərək. Rohқа a'it ixlar yaki rohiy məhayətkə igə bolıoğan xəy'ilər wəhiy qılinoğan kitablar arқilik, matematikilik məsililər matematika usulliri arқilik (arifmetika, algebra, ge'ometriyə arқilik) ispatlinıoğan yaki enıqlinıoğan bolıdu. Xunglaxқа rohiy məsləklərni (əқidilərni) ilmiy yaki logikilik ispatlar arқilik həқikətləndürüx, adəmni yıraқ jaylaroğa azduruwetixi mumkin.

Biz hristi'anlar bilən musulmanlar ottursidiki arilik axu jəhəttin bəlkim anqə yirak əməstur. Qünki siz: «Huda, Kalami wə Roḥi, bular üq bolidu» dəysiz. Mən bolsam: «Ata, Ooqul, Muqəddəs Roḥ bar» dəymən — siz bolsingiz yənə: *«Allaḡa wə uning pəyoqəmbərlirigə iman eytinglar, üqtur demənglar: Qaytinglar, (bu) silərgə paydiliqtur, Alla pəqət bir ilaḡtur, uningḡa xan-xərəp bolsun!»* dəysiz (Sürə «Nisa», 169-ayət). Hudaning bir kalamḡa wə bir roḡka igə ikənlikigə, xundakla Əzining kalami wə roḡi bilən bir ikənlikigə ixinimiz. Sizningqimu Hudaning Əzidikisining həmmisi Huda bolidu. Xunga Hudaning kalami — Hudaning Əzlikidin bar boləanliqi (yaratilmioqanliqi), qəksizliki, xundakla Hudaning həmmə süpitigə igə boləanliqi üqün Əzi Hudadur. Hudaning Roḡimu Hudadur wə wujudida əbədil'əbədtin əbdədil'əbədkiqə Uningḡa mənggü həmraḡdur.

Əmdi Həmmidin Uluḡ üq bir gəwdə boləan Hudadin, sizgə Muqəddəs Roḡini ata kəlip, Əzining uluḡliqini axkarliḡay dəp du'a kəlimən. Du'ayim ijabət bolsa, sizning Hudaning həmmə ixka kədir ikənlikini bilip, Uning sizning pütün wujudingiz bilən ibadət wə hizmət kəlixingizḡa layiḡ ikənlikigə ixinip kəlginingizdək, bu əjayib həkətkimü mutlək ixinisiz.

8-muzakirə

«Yardəmqi» wə Muḡəmməd

Musulman əlima kəringaxlirimizning deyixiqə islamiyətning

pəyoqəmbiri Muhəmməd Injilda tiloqa elinolan. Ularning bu pikri Qur'anda, Sürə «Səp», 6-ayət: —

«Öz waqtida Məryəmning oqli Əysa: «I bəni-Isra'il əwladi! Mən silərgə həqiqətən Alla əwətkən, məndin burun kəlgən Təwratni təstik qiloquqi, məndin keyin kelidolan Əhməd isimlik pəyoqəmbər bilən hux həwər bərgüqi pəyoqəmbərmən» dedi»gə asasen eytilolan.

Ular: — Yunan tilida yezilolan Injildiki «parakletos» (yaki «faraklet») degən səz Muhəmmədkə qaritilolan. Qünki ularqə «faraklet» degən səzning mənisi «mahtalolan» degən mənida bolup, «Əhməd» degən səz bilən ohxax, həm «Əhməd» bilən Muhəmməd ohxax bir adəmdur, dəp karaydu. Gərqə Injildiki Yunan tilidki «parakletos» toqrisidiki hazırki hatirilər Muhəmmədning dəwridiki hatirləngənlərgə opmu ohxax bolsimu, yənə bəzi adəmlər mundak mənidiki jümlining Injilda yokluğu tüpəylidin, «Injil əzgərtilgən» dəwalidu.

Əmma Qur'anda «Əhməd» degən mənida qüxəndürülgən səz «parakletos» degən səz əməs, bəlki «periklutos» degən səzdur. «Parakletos» degən səz «Yardəmqi» degən mənida, «periklutos» bolsa, «danglik, mahtalolan» degən mənida. Muxu səzni əz iqigə aloqan ayətlər Injilda hazirmu məwjut, xunga u Injilning əzgərtilmigənlikigə ispat berip turmaqta. Biz hazır Injildiki «parakletos»ka a'it ayətlərdə, musulman kerindaxlirimizning deginidək «Muhəmməd» degənni kərsətkən mənisinin bar-yokluqini təkxürüp bakayli: —

«Mənmü Atidin tiləymən wə U silərgə baxqa bir Yardəmqi ata

kilidu. U silər bilən əbədgiqə birgə bolidu. U bolsimu Həqiqətning Rohidur. Uni bu dunyadikilər qobul qilalmaydu, qünki Uni nə kərməydu, nə tonumaydu. Birəq silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə turiwatidu həm silərdə makan qilidu» (Injil, «Yuhanna» 14-bab, 16-17-ayət).

«Lekin Mən silərgə Atining yenidin əwətidiqan Yardəmqi, yəni Atining yenidin qikquqi Həqiqətning Rohi kəlgəndə, U Manga guwahliq beridu» (Injil, «Yuhanna» 15-bab, 26-ayət).

«Əmma Mən silərgə həqiqətne eytip qoyayki, Mening ketixim silərgə paydiliqtur. Qünki əgər kətmisəm, Yardəmqi silərgə kəlməydu. Əmma kətsəm, Uni silərgə əwətimən. U kəlgəndə, bu dunyadikilərgə gunah toqrisida, həqkaniylik toqrisida wə ahirət soriki toqrisida həqiqətne bilgüzidu» (Injil, «Yuhanna» 16-bab, 7-8-ayət).

(Əlümdin tirilgəndin keyin,) Məsih əysa) bir qetim ular bilən jəm boləninida, ularəqa yolyoruk berip mundak dedi: —

«Yerusalemnin ayrilmay, silər Məndin angliqan, Atining wədisini kütünglar. Qünki Yəhya suda qəmüldürgən, lekin silər bolsanglar kəp etməy Mukəddəs Rohta qəmüldürüsilər».

(Injil, «Rosullarning pa'aliyətliri», 1-bab, 4-5-ayət)

«Əmdi orma həyt künining waqti-sa'iti toxkanda, bularning

həmmisi Yerusalemda bir yərgə jəm boləjanidi. Asmandin tuyuksiz küqlük xamal sokqandək bir awaz anglinip, ular olturuwatqan əyni bir aldi. Ot yalkunidək tillar ularəja kərünüp, ularning hərbirining üstigə tarkilip kəndi. Ularning həmmisi Mukəddəs Rohqa toldurulup, Roh ularəja səz ata kəlix bilən ular naməlum tillarda səzligili turdi».

(Injil, «Rosullarning pa'aliyətliri», 2-bab, 1-4-ayət).

(Yukiriki «Yuhanna»diki ayətlərdə astioja sizilojan «**Yardəmqi**» degən səz, «parakletos» degən səzning tərjimisi).

Enikki, Məsih ular bilən billə boləjan waqtida muhlislrining ustazi boləjan. U ularəja həm Yetəkliguqi həm Həmayə Kiloquqi həm təsəlli beridiojan Yardəmqi boləjan. U ulardin ayrilsa ularning kayoquda kalidiojanlikini, yənülüksiz kalidiojanlikini wə küqsiz bolup kalidiojanlikini aldin obdan bilgəqkə, ularəja «Manga ohxax» ərxin «**yənə bir Yardəmqi**» əwətixkə wədə kilojan. Bu Yardəmqining xu ayətlərdin kərginingizdək Mukəddəs Roh ikənliki enik turidu. 4-muzakirə, 3-kisim, «Məsih əysa Əz ihtiyari bilən krestkə mihlanəjanmu?»da muzakirə kilinojan Yərəmiya wə Əzakiyal pəyoqəmbərlər bexarət kilojan «yengi əhdə» tehi esingizdə bolsa, Mukəddəs Roh dəl xu adəmning kənglini yengibaxtin paklaydiojanliki bilən yengi əhdini əməlgə axurozuzidiojan Yardəmqidur.

Bu tekstləni təpsiliy təkxürüx arkilik xuni kərduqki, wədə kilinojan bu xəhsning Muhəmməd boluxi hərgiz mumkin əməs. Təwəndə buning səwəblirini bir-birləp bayan kilip qikimiz: —

Birinchi, wədə qilinoqan xəhsning jismi yok, u pəkət rohtur («Həqiqətning Rohi», yəni həqiqətni өгitidioqan Hudaning Rohi, deyilidu). Xuning bilən «**Uni bu dunyadikilər qobul qilalmaydu, qünki Uni nə kərməydu, nə tonumaydu**».

Ikkinchi, kelidioqan Yardəmqi, muhlisliri bilən mənggü billə bolidioqan bolatti. Muhəmməd xu waqıttin 600 yil keyin kəlgənliki üqün u muhlislar bilən billə bolalmioqan, əlwəttə, «mənggü billə bolux» tehimu u yaqta tursun.

Üqinchi, wədə qilinoqan xəhs həkqədə Məsih, əysa muhlisliri bilən səzləxkən waqtidimu: «**Silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə turiwatidu**» həm «**silərdə makan qilidu** (iqinglarda turidu)» degən. Bu bək muhim, Huda Mukəddəs Roh, arqilik biz bilən billə Boləusi bolupla qalmay, bizning iqimizdə, yəni Əzi paklioqan yengi qəlbimizdə Turoqusi bar.

Tətinchi, Məsih, əysa muhlislirioqə «**Yerusalemədin ayrilmay, silər Məndin anglioqan, Atining wədisini kütünglar!** (demək, Hudaning silərgə berixni wədə qiloqan Əzining Mukəddəs Rohini kütünglar)» dəp yolyuruk bərgən. Ular bu yolyurukqə ri'ayə qilip dəl xu wədə qilinoqan Yardəmqi boləqan Mukəddəs Roh, kəlmigüqə Yerusaleməda on kün turoqan. Xuning bilən barliq kütüp turuwatqan muhlislar «**Hudaning Mukəddəs Rohioqə qəmgən**». Bu Məsihning ularoqə: «**Qünki Yəhya suda qəməldürgən, ləkin silər bolsanglar kəp ətəməy Mukəddəs Rohəta qəməldürüsilər**» dəp bərgən wədisining ixqə axurulixi idi

«Rosullarning pa'aliyatliri» 1:5). Qadirlik oqurmən, sizmu Uning wadə kiloqan Mukəddəs Rohioqa bək mohtaj.

Pəkətlə Məsih Əysa adəmgə xu Mukəddəs Roh, xu karamət Yardəmqini əwətələydu. Musulman qerindaxliriməjimu, toqra yolni pərqləndürüx, kənglini yoritip nijatlik tepix, yengi tuoquluxning ularda əməlgə axuruxuluxi, Məsihning uluqulukini axkarilax üqün, Hudaning, Məsihning Əz Mukəddəs Rohini əwətip berixini tiləymən!

9-muzakirə

Injilning bu qalaymiqan dunyaoqa bərgən nuri

Yukirdiki muzakirilirimizdə, biz Təwrat, Zəbur wə Injil arqilik, Məsih Əysadin bolidioqan xad-horamlik toqrisida səz kilduk. Xundakla bu xad-horamliqtin bəhrimən boluxqa tosaloqu boləqan bəzibir məsililər, yəni musulman qerindaxlirimiz uqritip turidioqan uquxmasliklar wə bəzi kiyinqiliklar üstidə tohtilip əttuk.

Bu yərdə alahidə tohtilip ətmisəm bolmaydioqan yənə bir nuqta bar. Bu, Məsih Əysaoqa ixənq baqlaxqa tosaloqu boləqan tosaləquni baxqa tosaləqularoqa selixturoqanda (bu tosaləqudin heqkandak həwiri bolmioqan kixi üqün) tehimu eoqir kelixi mumkin. Qünki birinqidin, nuroqun kixilər əzlrini «hristi'an», «Məsih muhlisi» yaki «Məsihiy» dəydu-yu, birək ularning kiloqan kilmixliri kiliksiz, əhlaksiz həm qəktin exip kətkən. Ikkinqidin, tehimu eoqir bir əhwal xuki, miladiyə üqinqi əsirdin baxlap ta bögüngə kədər, bəzibir türdiki guruhlar wə təxkilatlar, ««Əysa

nami»diki» hərəkətlər bilən xuoqullinip keliwatidu, lekin əməliyəttə bolsa bu hərəkətlər aldamqiliklər, nomussizliklər, hətta insan qelipidin qikiq kətkən rəhimsizliklərnə öz iqiğə alidu.

Telewizorlardin oqərbiy dölətlərdə ixləngən hərhil filimlərnə kərgən kərərmənlər, axu filimləroqə obrazlaxturuloqan oqərbiy dölətlərnəning turmuxlirioqə qarap: «Mana hristi'anlar wə ularning turmux istilliri» dəp oylixə mumkin. Dərwəkə, axu filimlərdiki personazlar əzlrini «Hristi'an» yaki «Katolik» dəp atax bilən bir waqıtta miltiklirini kətürüxüp zorowanlıq kılıdu, xuningdək zinahorluq, hərəkəkəxlik wə baxqə hərhil əhlaksiz kilmixlərdə bolidu. Bəzi əhwallardimu məlum bir dölətnəning rəhbərliri yaki puqraliri öz dəliti «Hristi'an Dəliti» dəp ataydu, əmma aozida xundak degini bilən əməliyəttə bolsa, bəzidə tajawuzluk kilsə, bəzidə ekspilatatsiyə kiliwatqan. Bundak əhwallərnəning həmmisi həqiqətnə əstayidil izdiniwatqanlərnəning kənglini kir kiliximə mumkin wə yaki kallisini qaymaquruximə mumkin.

Əmma məlum bir etikədni qobul kılıqan yaki etirap kılıqan kixidə əzining axu etikədioqə hilaplıq kiliq yaki məlum jəhətlərdə əhlaksizliklər bar bolsa, əməliyəttə axundak kilmixliri uning etirap kiliwatqan etikədining natoqra ikənlikigə ispatmə əməs, bəlki bu adəmnəning hərbir insanoqə ohxax gunəhkar ikənlikini, xundakla sahtipəz gunəhkar ikənlikinimə ispatlaydu. Hərbir təkwardar səmimiy musulmanmə, musulmanlərdə əhlaksiz kilmixlərnəning barlıqini, xundakla mollilar wə musulman diniy ərbablərdimə aqkəzlik, sahtipəzlik wə hiyanətqiliklərnəning barlıqini iqrar kılıdu. Əmma əzini musulman («Hudəoqə boysunəuqi») dəwaləqan bəzibir kixilərnəning əhlaksiz kilmixlirininə əzi ularning etirap kılıqan yol-etikədini hata yaki toqra

degini əməs. Muxuningə oħxax, Təwrat wə Injilni etirap kıloħan bəzibir kixilərninġ yaman kilmixlirininġ əzimu, bu kitablar Hudaning insan üqün təyyarlıoħan nijat yolini rast axkarılıoħan yaki axkarilimioħan degini əməs.

Biraħ Təwrat wə Injillarning bu məsilə toqrułuħ yənə nemə təlimliri barlıġını kərup ətəyli. Bu tekstlərnı inqkiləp kərup qıksaħla, bax kaħmukıdıoħan iħlarmu tamamən tögixi mumkin.

Məsiħ Əysanınġ «Buoħday wə məstək (kürmək)» toqrułuħ təmsili

Məsiħ Əysanınġ Əz rosullirioħa eytip kaħduroħan, Hudaning padıxaħlıġını qüxəndürıdıoħan məhsus yəttə təmsili Injildiki «Matta» kismida hatiriləngən. Pəyoħəmbərlərninġ Təwrat wə Zəburlarda deyixiqə, Hudaning padıxaħlıġı yər yüzigə yetip kəłginidə, hər bir insan qın kənglidin Hudaoħa ita'ət kılıp, bu dunya yənıla Erəm baoħqisidək qıraylık, amanlık wə huxallıħka qəmgən bolıdıkən. Pəyoħəmbərlər yənə Məsiħ-Kutkuzoħuqi bu dunyaoħa kəłginidə, Hudaning padıxaħlıġını baxlaydu, degən. Xuning bilən Əysanınġ muħlisliri Hudaning bu dunyaoħa əwətməkqi boloħan Məsiħ-Kutkuzoħuqisi dəl Əysanınġ Əzi ikən dəp ixəngən, xunġlaxka padıxaħlık dərħal pəyda bolıdu, dəp oylap yürgən. Məsiħ Əysanınġ bu yəttə təmsilininġ məqsiti bolsa, bu padıxaħlık axu muħlislarınġ oylioħinidək dərħal oquħ-axkara pəyda bolmaydu, bəlki dəsłəptə kismən yoxurun ħalda ixəngüqilərninġ kəłbidə bolıdu dəp qüxəndürıdu. Xunġa Hudaning padıxaħlıġınınġ axu pəyoħəmbərlərgə axkarilimioħan, əmma bu təmsillərdə ayan kılıp qüxəndürüłgən bir tunji baskuqi, yəni «yerim yoxurun» baskuqi bar. Bu baskuqtin keyin, Məsiħninġ bu dunyaoħa kaħtip qüxüxi bilənla barlık kixi sorakħa tartılıdu

wə Hudaning padixahlığı oquq-axkara pəyda bolidu.

Ikkinqi təmsili bolsa, təwəndikidin ibarət: —

(Injil «Matta» 13-bab, 24-30)

«U ularning aldida yənə bir təmsilni bayan kildi: —

Ərx padixahlığı huddi etizioğa yahxi uruqni qaqqan bir adəmgə ohxaydu. Əmma kixilər uyquğa qəmgən qaşda, düxmini kelip buşday arisioğa kürmək uruqlirini qeqiwetip, ketidu. Əmdi maysilar əsüp, baxaq qıqaroğanda, kürməkmü axkarlinixqa baxlaydu.

Hojayinning qakarlıri kelip uningğa: — «Əpəndi, siz etizingioğa yahxi uruq qaqqan əməsmidingiz? Kürməklər nədin kelip qaldi?» dəptu.

Hojayin: «Buni bir düxmən qiloğan» — dəptu.

Qakarlar uningdin: «Siz bizni berip ularni otiwetinglar deməqimu?» — dəp soraptu.

«Yaq,» — dəptu hojayin, «undaq qiloğanda kürməkləni yuloğanda, buşdaylarnimu yuluwetixinglar mumkin. Bu ikkisi orma waqtişiqə billə əssun, orma waqtida, mən ormiqilarğa: – Aldi bilən kürməkləni ayrip yioşip, başlap keydürüxkə qoyunglar, andin buşdaylarni yioşip ambirimğa əkinglar, dəymən» – dəptu hojayin»».

Bu təmsil 36-43 ayətlərdə qüxəndürüp berilidu: —

«Xuningdin keyin, U kəpqilikni yoloğa seliwetip əygə kirdi.

Muhlisliri yenioq̄a kelip Uningdin: — Etizliktiki kürmək toʻqrisidiki tamsilni bizgə xərhləp bərsəng, — dəp ətündi.

U əm̄di ularoq̄a jawab berip mundak dedi:

—Yahxi uruk̄ni qaq̄kan kixi Insan'ooqlidur. Etizlik bolsa — dunya. Yahxi uruk̄ bolsa ər̄x padixahlikining pərzəntliridur, lekin kürmək rəzil boluq̄uning pərzəntliridur. Kürmək qaq̄kan duxmən — Iblistur. Orma orux waq̄ti — zaman ahiridur. Ormiq̄ilar — pərixtilərdur. Kürməklər yulunup, otta köydürüwetilginidək, zaman ahiridimu ənə xundak̄ bolidu. Insan'ooqli pərixtilirini əwətip, ular insanlarni gunah̄ka azduroquq̄ilarning həmmisini, xundak̄la barlik ita'ətsizlik q̄iloquq̄ilarni Əz padixahlikidin xallap q̄ik̄ip, humdanning lawuldap turoq̄an otioq̄a taxlaydu. U yərdə yioq̄a-zarlar kətürülidu, q̄ixlirini oquq̄urlitidu. U qaoq̄da hək̄kaniylar Atisining padixahlikida huddi q̄uyaxtək julalinidu.

Anglioq̄udək q̄uliki barlar buni anglisun!»».

Bu tamsildə, bu dunyada Hudaoq̄a wə insaniyət̄kə qarxi turidioq̄an bir duxmənning barlikini, bu duxmənning bəzi ixlaroq̄a qol salidioq̄anliki bizgə kərsitilidu. «Məstək» (kürmək) degən bu əsümlükning mundak̄mu birhil alahidiliki bar. Bih tartixtin baxak̄ q̄ik̄aroquq̄ə boluq̄an arilikta bu əsümlük buoq̄dayoq̄a ajayibla ohxap ketidu. Pəkət pixip wayioq̄a yətkəndila, buoq̄day bilən boluq̄an pərki enik̄ ayrilidu. Insan̄oq̄a payda yətküzidioq̄ini pəkət buoq̄daydur, məstək bolsa birhil zəhərlik əsümlüktur. Xunga bu tamsil bir bexarət. Bu bexarət Hudaning padixahlikining baxlinixida, əslidə «buoq̄day boluq̄an» səmimiy adəmlərn̄ing pak-sap kəngülliridin yiltiz tartidioq̄anlikidin, əmma bir məzgil ət̄kəndin keyin

Hudaning söz-kalamini etirap qilidigan, özini «hristi'an» döp ataydigan nurojunliqan «möstök bolqan» kixilarning pöyda bolidiganliqidin deräk bərgən. Bundak kixilarning ya insanoqa ya Hudaqqa heqkandak paydisi yok, bəlki däl əksidur; qünki Hudaning söz-kalami ularning kəngülliridə yiltiz tartip bakқан əmäs. Lekin ular xu künlərdə sorakқа tartilmaydu, ularqqa «orma waqti» bolqan qiyamət küniqiqə həkikiy buqdayning kexida əsüxkə yol qoyulidu. Təmsildə nemə üqün axundak yol qoyuloqanliqning səwəbi enik döp berilmigən, əmma Təwrat wə Injildiki baxқа təmsil wə bayanlar bizgə Hudaning sahta muhlislarning pöyda boluxiqqa yol qoyuxi, əzigə sadik bolqanlarning etikadini wə səwr-takitini tehimu tawlax üqündur, döp puritip ötkən. Hudaqqa yənimu təxəkkur, Uning mehri-xəpkiti wə küq-qudriti bilən sahta muhlislarningmu towa qilip, həkikiy ixəngüqi boluxқа imkaniyiti bardur.

Mukəddəs Kitabta, kixining bexini qaymaqturidigan bu dunyani qüxəndürüxkə mädət beridigan yənə bir yər bar, bu bolsimu Injildiki «Wəhiy» degən qisimda. Muxu yərdə Məsihning rosuli Yuhanna Mukəddəs Rohning qudriti bilən asmanoqa kətürölüp, kəlgüsidə bolidigan wəkələr toqrisidiki bir qatar oqayibanə kərünüxlərnə kərgən. Təwəndiki ayətlər (17-18-babtin) bu bexarətlik kərünüxlərdin biri. Bu ayətlərnə muxu yərdə toluq nəkil kəltürimiz. Bəzi təpsilatli sözləwatқан muzakirimizning da'irisidə bolmiqqaqqa, biz bularnə qüxəndürüp olturmaymiz. Əmma bu bexarəttiki asasiy personaz bolqan, «qizil rənglik kiyim kiygən» «danglik Pahixə Ayal»qqa, xuningdək uni təswirləydigən, uning kimlikini eniklaydigən təpsilatlarqqa diqqət qilsingiz: —

(«Wəhiy» — 17-bab)

«Yəttə qinisi bar yəttə pərixting biri kelip, manga sözləp:

— Bu yərgə kəl, nuroqun sular üstidə olturoqan, qong pahixə ayalning tartidioqan jazasini sanga kərsitip qoyay. Yər yuzidiki padixahlar uning bilən buzukluk etkuzdi, yər yuzidikilər uning buzuklukining xarabidin məst boluxti, — dedi.

Xuning bilən u pərixətə meni Rohning ilkidiki haləttə bir qəlgə elip bardi. U yərdə yəttə baxliq, on mungguzluk, pütün əzayini kupurluk namliri qaplioqan bir tok qizil diwining üstidə olturoqan bir ayalni kərdüm. Ayal səsün wə tok qizil kiyim kiygən bolup, altun, kimmətlik yaqut wə mərwayitlar bilən pərdazlanoqanidi. Qolida yirginqlik nomussizliklar wə öz buzuklukining nijasətliri bilən toloqan bir altun kədəh bar idi. Pexanisigə bir sir — «Katta Babil, pahixilərnin wə dunyadiki pütkül yirginqlik nomussizliklarning anisi» degən nam pütüklük idi. Mən ayalning muqəddəs bəndilərnin qeni wə əysaqə guwahlik bərgüqilərnin qeni bilən məst boləqanliqini kərdüm. Uni kərup tolimu tə'əjjüp qilip intayin həyran qaldim. Pərixətə mənə mundaq dedi:

— «Nemigə həyran qalding? Ayalning wə uni kətürüp turoqan yəttə baxliq, on mungguzluk diwining sirini sanga eytip berəy. Sən kərgən diwə bir zamanlarda bar idi, hazır yok; uzun etməy tegi yok hangdin qikip, halakətkə qarap mangidu. Yər yuzidə turuwatqanlar — dunya apiridə boləqandin buyan isimliri hayatlik dəptirigə pütülmigən kixilər diwini kərup intayin həyran qalidu. Qünki u bir zamanlarda bar idi, hazır yok, ləkin yənə pəyda bolidu.

Mana buni qüxinixkə lazim boləqan həkmət: — yəttə bax bolsa u ayal olturoqan yəttə taoqqa, xundaqla yəttə padixahqa wəkillik qilidu.

Bularning bəxi yiqiloqan, birsi bar, yənə biri tehi kəlmidi. U kəlgəndə pəkət azla wəqit turalaydu. Burun bar boləqan, əmdi hazır yok boləqan diwining əzi səkkizinqi padixahdur, xundaqla u həm yəttisidin biri bolup həlakətkə qarap mangidu.

Sən kərgən on münggüz on padixahdur. Ularning padixahlikliri tehi yok, əmdi ularəqa diwə bilən billə bir sa'ətlük padixahlik hokuki berilidu. Bu padixahlar bir oy, bir niyəttə bolup öz kudriti wə hokuklirini diwigə berixidu. Diwə wə padixahlar birlixip Qozioqa qarxi jəng kilidu. Qoza ularning üstidin əqalib kelidu, qünki U rəblərnin Rəbbi, padixahlarınin Padixahidur. Uning bilən birgə turoqanlar bolsa qaqiriloqan, tallanoqan wə Uningəqa sadik boləqanlardur».

Pərixətə manga yənə:

— Paħixə ayal üstidə olturoqan, sən kərgən sular bolsa millətlər, əz'ara toplaxqan nuroqun kixilər, əllər wə hər hil tillarda səzlixidioqan kixilərdur. Sən kərgən on münggüz wə diwə bu paħixə ayaldin nəprətlinidu, uni talan-taraj kilip yalingaqlap qoyidu, uning gəxini yəp, əzini otta keydüridu. Qünki Huda Əz səz-kalamliri əməlgə axquqə, axu on padixahning kəngligə Əz iradisini ijra kilip, bir qararda tohtixip padixahlik hokukini diwigə berix niyitini saldi.

Sən kərgən ayal yər yuzidiki padixahlar üstidin həkümranlik kilidioqan katta xəhərdur», — dedi».

(18-bab)

Babilning gumran boluxi

U ixlardin keyin mən qong hōquqluq yənə bir pərixting
asmandin qūxūwatqanlıqini kərdüm. Yər yüzi uning julalilikidin
yorup kətti.

Pərixte yukiri awaz bilən mundaq warkiridi: —

«Ŗulidi! Katta xəhər Babil Ŗulidi!

Əmdi u jinlarning makani,

Hərbir napak Rohlarning solaqhanisi,

Hərbir məkruh və yirginlik kuxlarning solaq-qanggisi boldi!

Qünki barlıq əllər uning zina-buzuqluqining səwdalıq xarabidin
iqixti;

Yər yuzidiki barlıq padixaqlar uning bilən buzukluq ötküzüxti,

Yər yuzidiki sodigərlər uning əyx-ixritining əlwəqilikidin
beyixti».

Asmandin yənə bir awazni anglidim:

«I Mening həlqim, uning gunahlirioqa xerik bolmasliqlar
üqün, həm uning bexioqa qūxidioqan balayi'apətlərgə
uqrimasliqlar üqün, uning iqidin qiqinglar! Qünki uning
gunahliri pələkkə yətküdək düwilinip kətkən, Huda uning
həqkanıyətsizliklerini esigə aldi».

Injilning «Wəhiy» degən qismida, alahidə kəzgə kərünərlik bir qiz
və bir ayal təswirləngən. Birinqisi qiz bolup, uningə ap'ak libas kiyim
kiydürülgən, u Məsih Əysəoqa sadıq, sap, pak qiz, bu qizni Məsih Əysaning
dunyawiy jama'iti dəp bayan qilinoqan. İkkinqisi ayal bolup, yukirida
eytiloqan həliki «pahixə ayal»dur. Uni, öz erigə sadıq boləqan ak kiyim

kiyiwaloqan pak qizning pütünläy äksi bolup, öz «muħabbiti»ni däpsändä qiloqan, sadakätsiz, paħixä ayal döp bayan qiloqan. Paħixä ayal «**pütün äjayini kupurluq namliri bilän toloqan bir qizil diwä**»ning üstigä olturoqan. «Wəħiy» degän qisimning baxqa yärliridä, bu «diwä»ning pütün dunyaning siyasiy küqigä wäkillik qilidioqanlikini kersitidu. Xuning bilän təwändikidäk hulasigä kelimizki, bu «paħixä ayal» siyasiy ħoquq wə bu dunyadiki mal-mülük üqün, özini satidioqan birhil «sahta jama'ät»kə wäkillik qilidu. Bu ayalni, yənə «danglik xəħər», «Babil» («Babilon») döp bayan qiloqan. Xunglaxqa bu bexarəttə (miladiyädin kiyinki 1-äsirdä berilgän) bir sahta diniy sistemining barliqqa kelidioqanliqi deyilgän. «Sahta» deyilixi, qoqum Məsiħ Əysaning namida qurulidioqan bir sistemini kersitixi keräk. Undak bolmisa, kandaqmu «sahta» bolsun? Xuning bilän Huda Əzining məmin bəndilirigä axu xəħərning gunahlırini yukturuwalmaslik üqün, uningdin barliq munasiwətni üzüxkə buyruoqan: — «**I mening həlqim, uning gunahlırioqa xerik bolmasliqinglar üqün, həm uning bexioqa qüxidioqan balayi'apətlərgə uqrimasliqinglar üqün, uning iqidin qiqinglar!**» (18-bab, 4-ayət)

Bügüngə kədər bu uluq bexarətning yerimi degüdək əməlgə axuruloqan; demək, bu «paħixä ayal» pəyda bolup boluqan. Pəqət əng ahirki qismiliri, yəni «on münggüzlük dewə»ning pəyda boluxi wə Huda üqün yirginiqlik boluqan bu diniy sistemining ħaman pütünləy bitqit qilinixi əməlgə axuruluxni kütməktə.

Bexarətning əməlgə axurulux jəryani miladiyə 4-əsirdä baxlanoqan. Məsiħ muħlis jama'ətliri xu waqitqa kədər, ħərda'im Rim imperiyəsi

hökümitining kattik ziyankəxlik qilixioğa uqrap turatti. Oylimioğan yərdin, xu qaoqdiki Rim imperatori Konstantin «hristi'an etiqadini qobul qilimən» dəp jakarlaydu. Əmma uning əhwalidin qarioranda, u nə «towa qilix»ning nə etiqadning nemə ikənlikini qüxənmigən. Xübhisizki, uningda «yengi tuqulux» məwjut bolup baqqan əməs idi. Qünki u əzi «etiqadқа nisbətən yengi tuquloğan bowaq»tək, kiqik pe'llik bilən tunji kədəmlirini besixқа toqra kəlgən waqıtta bolsa, u əksiqa əzining imperatorluq salahiyiti bilən «Mening Məsih jama'ətlirining ixlirioğa arilixix hokukum bar» dəp turuwelixқа baxlidi. Jama'ətlərdiki nuroqun yetəkligüqilər uningğa tənbiğ berixning ornioğa imperatorning dostluqidin paydilinip, əzining xəhsiy mənpe'itigə yetix, hətta siyasiy jəhəttə hokukқа erixip qalarmənmiyin dəp, imperatorning axundak arilixiwelixioğa qidioğan, hətta bəziliri uning arilixiwelixini huxallik bilən qobul qiləğan. Muxundak əz etiqadioğa satkunluq-pahixiwazlik qilmixlirioğa qarxi qiqқан yetəkligüqilər wə addiy muhlislar bolsa, axu «jama'ət»ning ziyankəxlik qilixioğa uqrap, ahiri «jama'ət»tin həydiwetilgən. Yənə bir-ikki əsir etüxi bilən xundak bir wəziyət xəkilləndiki, axu «jama'ət»ning məlum bir yetəkligüqisi otturioğa qikip, əzigə «Papa» (Ata) degən unwanni qoyup, «Mən barlik jama'ətlərnin bexidurmən, barlik jama'ətlər wə hətta bu dunyadiki barlik padixahlar manga boysunuxi kerək» dəwaləğan. Bu kixi elüp kətkəndin keyin, yəni birsi uning ornioğa qikip, umu əzini «papa» dəp atiwaləğan. Bu wəziyət bügüngiqə dawamlixip kəlməktə. Rim xəhiridə hazirmu əzini «papa» dəp atiwaləğan bir adəm bar. Bundak qilmix Məsih əysaning: **«Yər yüzidə heqқandak kixini «Atam» demənglar, qünki pəqət birla Atanglar, yəni ərxte Turoquqi bardur»** degən təlimigə oquq-axkara qarxi turoqanlıq (Injil «Matta» qismida, 23-bab). «Pop» bilən «papa» degən unwanning mənisi ohxax, hataliqimu ohxax. Axu «papa»ning hokuki

baroqanseri qongiyip, u ahiri (ottura əsirlərdə) Yawropadiki nuroqun padixahlarning üstidiki hokuklirini igiliwelip, Huda aldida kupurluk kilip ezini «padixahlarning Padixahi, rəbləning Rəbbi» dəp atiwaloqan. Ta bugungə kədər, Rimdiki axu «papa»lar bu unwanning hatalikini etirap kilmay, ezini tehiqila axundak atap yurməktə. Nuroqun muhlislarning ularni «Məsihning rəqibi» yaki «dəjjal» deyixi oqəlitə ix əməs (ottura əsirlərdiki Pars, Ottura Asiya wə Jonggodiki Məsihiy muhlis («nəstoriyilik») jama'ətliri «papa» degənni əzəldin etrap kilip bakmioqan).

Bu oqayibanə kərunüxtə heliki «pahixə ayal» «yəttə taq» üstidə olturoqan. Duniyadiki birnəqqə xəhərlər «yəttə taqning üstigə» orunlaxkini bilən, bularning iqidiki əng danglik, kəzgə əng kərunərlik boləqini dəl ezini «Məsih Əysaning wəkili» dəp atiwaloqan, axu «papa» olturoqan Rim xəhərinəng əzidur. Bu «pahixə ayal» **«səsün wə tok kızil kiyim kiygən bolup, altun, kımmətlik yaqut wə mərwayitlar bilən pərdazlanəqanidi»**. Oqurmənlər telewizorlardin nuroqun həywətlik «Məsih ibadəthana»lirining (qerkawlarining) nəpis bezəlgənliklirini, həttə muxu bexarəttə deyilgəndək **«Altun, yaqut wə ünqə-mərwayitlar bilən»** bezəlgənliklirini əz kəzliri bilən kərgəndu. Bəlkim bu «ibadəthanilar»dimu nuroqun məbud (məyli Əysaoqə, Məryəmgə yaki «Əwliyalər»oqə wəkil boləqan) wə yaki qaplaklik «wəkillik rəsim»lər («əykonlar») bardur. Nuroqun kixilər yənə krest yaki baxqa xəkillərdə yasaləqan hərhil «tumar»larni esiwəlidu. Kəzi oquq hər bir adəm üqün ayanki, bundak ixlar Təwrat wə Injiloqə mutlək hilaptur. Xuningəqə ohxax, nuroqun «pop»larmu dər wəkə əjayib qiraylik **«səsün wə tok kızil kiyimlər»**ni kiyiwəlixkə amraq. «papa»ning «wəzirliri» boləqan «kardinallar»mu kıpkızil tonlarni kiyiwəwalidu wə katta saraylarda

turuxidu. Muxundak həxəmətlik turmux, baylıqlarni toplax, həywətlik wə katta «ibadəthanilar» yaki imarətlərnü kürux, Məsih Əysanig: «**Əzüng üçün yər yüzidiki baylıqlarni toplimay, ərxniki baylıqlarni topla**» degən addiy təlimigə pütünləy hilap. Siyasiy həkukqə intilix wə yaki Əysanig namida həkukqni qəbul qilixmu ohxaxla Uning: «**Mening padixahlığım bu dunyaqə mənəsup əməs**» degən təlimigə hilap.

Ahiri, bu «paħixə ayal» «**mukəddəs bəndilərnig qeni wə Əysaqə guwahlıq bərgüqilərnig qeni bilən məst boləqan**» (6-ayət). Muxu bexarəttə bu «diniy sistema» Əysanig nuroqun ihlasmən muhlisiliriqə ziyankəxlik qilip, ularni rəħimsizlik bilən əltürüp qanhorluk qilidiqənligi kərsitilgən.

Tarihta nuroqun adəmnü həyran qilarlıq pakitlar bar. Əmma ularning iqidiki əng əjayib boləqanlardin biri qəqum xuki, «Hudanig muħəbbiti»ni etirap qilidiqə axu bir guruh kixilərnig xu «muħəbbət»ning namida, yəni Əysanig namida nuroqunliqən gunahsiz, jinayət ətküzüp bakmiqən, Hudaqə sadıq, Əysanig mulayim, ihlasmən muhlislrini qarap turup əltürüwətkənlidir. Tarihunaslarning pərəzliriqə, Hudani etirap qilmaydiqən Rim imperiyəsi birnəqqə milyon hristi'anlarni dəhxətlik həlda əltürüwətkən (asasiy səwəbi, imperatorqə qəqunuxni rət qiləqanliqtin). Əmma xu guruhniki «dindar» kixilərdin tərki b tapqan sistema bolsa, Rim imperiyəsi əltürüwətkən muhlislarning sanidin üq-tət həssə artuq Hudani seqinidiqən, ihlasmən kixilərnü əltürüwətkən. Bundaq pakitlar bizni xu huləsigə kəltüriduki, bu dunyadiki əng dəhxətlik gunahkarlar bolsa din bilən əzlrini niqapliwaləqan kixilərdur, əng yaman sahtipəzlik bolsa diniy

sahtipəzlikdur.

Mana bu özini «Məsihning jama'iti» dəp atiwaloqan həliki «danglik pahixə ayal»ning dəhşətlik tarihidur. Ular Əysaning namida uruxlarni kozoqioqan, aldamqilik wə hiyanətqilik kiliq, nuroqunlioqan bayliqlarni topliwaloqan, siyasiy hokukqa erixix üqün heqkandak ixtin əymənməstin suyikəst kiliqan wə ularning axu rəzil kilmixlirioqa qarxilik kərsətkən, Hudaqə sadik bolqan nuroqunlioqan ihlasmən kixilərnə ujukturuwetix üqün, ularni kamakqa taxlioqan, kiynioqan wə ɵltürgən. Siz bu pakitlarning təpsilatlrini hərəkəndak materiyali toluq kütüphanilarning tarih kitabliridin tapalaysiz. Məsih, Əysaning uluoq təlimini kɵrüng beking: –

– «Silər «kɵzgə kɵz, qixqa qix» dəp buyrulqinini angliqansilər. Birək Mən Əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, əski bilən təng bolmanglar. Kimdəkim ong mənqzinggə ursa, sol mənqzingnimu tutup bər; wə birsi üstüngdin dəwa kiliq, kənglikingni almakqi bolsa, qapiningnimu bər. Birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming kədəm yol yürüxkə zorlisa, uning bilən ikki ming kədəm mang. Birsi səndin tilisə, uningqə bər. Birsi səndin ɵtnə-yerim kilməkqi bolsa, uningqə boynungni toloqima.

Silər «Qoxnangni səygin, düxminənggə nəprətlən» dəp eytilqanni angliqan. Birək Mən Əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, silərgə düxmənlik bolqanlarqə mehir-muhabbət kərsitinglar, silərdin nəprətləngənlərgə yaxilik kilinglar, silərgə ziyankəxlik kiliqanlarqə du'a kilinglar. Xundak kiliqanda, ərxniki Atanglarning

pərzəntliridin bolisilər. Qünki U quyaxining nurini yahxilaroqimu wə yamanlaroqimu qüxüridu, yamoqurnimu həqqaniylaroqimu, həqqaniyətsizlərgimu yaqduridu. Əgər silər özünlərgə muhəbbət kərsətkənlərgila mehir-muhəbbət kərsətsənglar, buning qandakmu in'amoqa erixküqiliki bolsun? Hətta bajgirlarmu xundak qiliwatmamdu? Əgər silər pəkət qerindaxliringlar bilənla salam-səhət qilixsanglar, buning nemə pəziliti bar? Hətta yat əlliklərmu xundak qilidiq! Xunga, ərxniki atanglar mukəmməl boləqinidək, silərmu mukəmməl bolunglar».

Uning muxundak təlimi nahiyiti enik deyilgən tursa, ular yənə axundak bolmioqur rəhimsizlik rəzil qilmixlarni qilipla qalmastin, bəlki yənə kelip əysaning namida qiloqan. Ularning bundak qiloqanliri kixilərnin kallisidin qandak etidu? Həy insan, sən kim?!

Musulman-«Hristi'an» uruxliri, yəni hər ikki tərəptin nəqqə on tümənligən kixilər əlgən dəhxətlik «əhselipning xərkkə yurux qilix», (Pələstin degən «mukəddəs zemin»ni ixqal qilix üqün qiloqan uruxlar) dəl axu «danglik pəhixə ayal»ning aldamqilikidin kelip qikqan uruxlardur. Qur'anda, axundak zorawanliklar mən'i qilinoqan əməs (bəzi musulmanlar barlik «kapirlar»oqa «oqazat» (mukəddəs urux, jihad) elip berixini Qur'an buyruoqan, bundak qilix öz burqum dəp qaraydu, dəp bilimiz, əlwəttə); əmma Injilning pütün təlimi buni qət'iy mən'i qilidu.

Undakta, həqiqətni əstayidil izdəngüqilər: «Əmdi mən, Məsihinin yolida həqiqiy mangidioqanlarni nədin izdəp tapimən? Ularning qandak adəm ikənlikini qandak bilələymən?» dəp sorixioqa toqra kelidu.

Jawabini dər wəkə, dəl muxu dəh xətlik wəkələri wə «pahixə ayal»ning rəzil qilmixlirini aldin'ala eytip bexarət beridioqan Injilning əzidin asanla tapalaysiz. Hər qandak addiy bir adəm Injil təlimlirining addiy mənilirini esidə qing tutup, əməl qilidioqan bolsila, ezip kətməydu. Injilni oqup uningə ixiq, uningda hatiriləngən pərmanlarə q ita'ət qilix (jümlidin, səmimiylük bilən əzining kəm qiliklirini üz lüksiz etirap qilix)ning əzi əzining aldinip ketixining aldini elix qə insaniyətkə mudapi'ə bolsun, dəp Huda bərgən əng küqlük mudapi'ədur.

Əysa bu tərəplərdə bizgə yolyoruk kərsitip mundaq degən: —

«Aldinglarə qoy terisigə oriniwelip kəlgən, iqi yirtkuq qilberidək bolə qan sahta pəyoqəmbərlərdin həoxyar bolunglar. Silər ularni mewiliridin tonuwalalaysilər. Tikəndin üzümlər, qaməqtin ənjürlər alə qili bolamdu? Xuningə ohxax, hər yahxi dərəh yahxi mewə beridu, por dərəh naqar mewə beridu. Yahxi dərəh naqar mewə bərməydu, por dərəh yahxi mewə bərməydu. Yahxi mewə bərməydioqan hər bir dərəh kesilip otqə taxlinidu. Xuningdək, muxundaq kixilə rni mewiliridin tonuwalalaysilər.

Manga «Rəbbim, Rəbbim» degənlə rning həmmisila ərx padixahlıqə kirəlməydu, bəlki ərx tə turoquqi Atamning iradisini ada qiloqanlarla kirələydu. Xu künidə nuroqun kixilər Manga: «Rəbbim, Rəbbim, biz Sening naming bilən wəhiy-bexarətlə rni yətküzduk, Sening naming bilən jinlari qoqliduk wə naming bilən nuroqun məjizilə rni kərsəttuk» dəydu. Həlbuki, u qaqda Mən ularə q: «Silə rni əzəldin tonumaymən. Kəzümdin yoqilinglar, əy

ita'atsizlər!» dəp elan qilimən.

Əmdi hər biri bu sөzlirimni anglap əməl qiloğan bolsa, u öz öyini qoram tax üstigə saloğan pəm-parasətlik kixigə ohxaydu. Yamoqur yioqip, kəlkün kelip, boran qiqip soqsimu, u öy örülmidi; qünki uning uli qoram taxning üstigə selinoğan. Biraq sөzlirimni anglap turup, əməl qilmaydioğan hər biri öyini qumning üstigə quroğan əhməkkə ohxaydu. Yamoqur yaqkanda, kəlkün kəlgəndə, boran qiqkanda xu öy örülüp kətti; uning örülüxi intayin dəhxətlik boldi!» (Injil, «Matta», 7-bab, 15-27-ayət).

Bu aliyjanab təlimidə Rəbbimiz bizgə, pəkət kixilərnin «etikadni etirap qilixioqila yaki degənliklirigila əməs, bəlki ularning «mewisi»gə qarap yürüximiz üqün tərbiyə bərgən. Muxu yərdiki «mewə» nemini kərsitidu? «Mewə» məlum bir kixining qiloğan ixliridinla əməs, bəlki bu ixlarning aqiwitini, uning a'ilisidiki əqwalni, uning hizməttə kərsətkən təhpisini, insaniyətkə yətküzgən paydisini wə ahirki həsabtiki əng muqimi boləğan, uning roqhidin qiqkən nərsilərnin «təmi»ni kərsitidu. Hər bir adəmdə özigə qüxlük axundak birhil «təm» bar bolidu. Bu təm bolsa, axu adəmning roqhidin qiqidu; baxqilar əzlirining roqhida muxu təmni purap sezələydu. Biz bəlkim məlum bir kixini tunji qetim uqratqinimizda, kənglimizdə dərhal birhil nahəyiti azadilik tuyoqu pəyda boluxi mumkin. Yənə kelip baxqa məlum bir kixini uqratqinimizda, nemə üqündur dərhal bi'aramlik həs qiliximizmu mumkin. Bundak həssiyatlimiz bəzidə bizni azdurup ketiximu mumkin, yaki hətta özimizgə ziyan yətküziximu mumkin; əmma muxu ayəttə tiləqə elinoğan «mewə» bolsa, waqitning etüxi bilən tehimu ispatlanoğan, izqil, bir pütün, heq əzgərməs muqəbbəttin baxqa heqnərsə əməs. Bundak

muhəbbət izqil halda baxqilarning mənə'itini izdiməktə. Injildiki «Korintliklarəqa (1)» 13-babta deyilgəndək: —

«Muhəbbət səwr-takətlik, mehribanliqtur:
Muhəbbət həsəthorluk qilmaydu:
Muhəbbət özini mahtimaydu,
Təkəbburluk qilmaydu,
Nomussizlik qilmaydu,
Əz mənə'ətini kəzləp yürməydu,
Teriktürülməydu,
Kənglidə əqmənlik saklimaydu;
Həkkaniysizliqtin huxal bolmaydu,
Bəlki əməliyəttin, həkikəttin huxal bolidu;
Həmmə ixta qorsiki kənglik qilidu, həmmigə yüzlinip Hudaəqa
ixinidu, həmmə ixka umid baqlaydu, həmmigə qidaydu.
Məhīr-muhəbbət hərgiz tūgiməydu».

Injilning bir qismida bizgə yənə: —

«Mukəddəs Rohtin qikқан mewə bolsa məhīr-muhəbbət, xad-
huralik, hatirjəmlik, səwr-takət, mehribanlik, yahxilik, ixənq-
sadiklik, məmin-mulayimlik wə özini tutuwelixtin ibarət» deyilidu.

(«Galatyaliklarəqa» 5:22-23).

Axundək hər tərəplimilik izqil muhəbbətni yaloqan kərsitixi hərgiz
mumkin əməs, qünki izqil kərünidioqan xundək bir hillik muhəbbət

hərgizmu insan qəlbidin əzlükidin qıqıp qalmaydu, pəqət Hudadinla, yəni xu insanning Huda bilən boləqan həqıkiy alakisidinla kelidu.

Yukiriki «Matta» kismidin nəkil kəltürülgən ayətlərgə dikqət kiliximizəqə tegixlik boləqan ikkinqi nuqta xuki, qiyamət künidə nuroqun kixilər əzini Məsihning namida məjiziləni yürgüzgənlikini kərsitidu: —

«Xu künidə nuroqun kixilər Manga: «Rəbbim, Rəbbim, biz Sening naming bilən wəhiy-bexarətləni yətküzduq, Sening naming bilən jinlarni qoqliduk wə naming bilən nuroqun məjiziləni kərsəttuk» dəydu» (22-ayət).

Bu bizgə xuni ukturiduki, məjiziləni yaritix iktidarining boluxining Hudadin kəlgənliki natayin. Muqəddəs Kitab bizgə həwər qiliduki, jin-xəytanlarningmu (məlum dərijidə) birhil məjiziləni yaritalaydioqan kudriti bar, Xəytan əzining bu kudritini insaniyətni aldax üqün kixilərgə (məsilən, palqilarəqə, sehriqərlərgə, jadugərlərgə, hənzular arisidiki «qigong» ixlitidioqanlarəqə) beridu. Muħimi xuki, məlum bir kixining Huda tərripidin əwətilgənlikigə, hatalaxmaydioqan birdinbir ispat bu kixidə izqil, sap, muqəddəs muhəbbət bar boləqanliqidindur. Bundaq muhəbbət pəqət a'ilidikilərgila yaki əz «jama'iti»gila əməs, bəlki həmməyləngə təng boluxi kerək. Etikad yolida siz sirdax yaki yərdəmqi boləquqi muhlislarni izdigən waqtingizda, axundaq muhəbbətkə igə kixiləni izdəng. Baxqilarning puli yaki mal-mülükini kəzləp yüridioqan kixilərdin kət'iy neri bolung; həlkni Məsihkə əməs, bəlki əzigə tartip yüridioqan kixilərdin kət'iy neri bolung.

(Muxu yərdə «məjizilər» toqruluk xuni eytip ətimizki, «yaritix» wə «tirildürux» pəqət Hudaning qolidinla kelidu. Xəytan kəlgüsində birla

ketim, Hudaning yol qoyuxi bilən dəjjalni, yəni Məsihning rəqibini ölümdin tirildüridu. Bu ix insaniyət üçün eoqir sinaklarni kəltürüp qikiridu)

Xunga, Məsihkə tayinixni hərgiz «oqərbqə bolux» yaki «yengi bir dinə kirix» dəp oylap yürməng. Biz ilgiri enik bayan qiloqinimizdək, «Məsihkə tayinix» deqinimiz həqiqətkə, re'allikqə, Hudaning Rohining kixilər qəlbidə Əz əmilini qilip, muhəbbətni yetixtürüp, Huda bilən boləqan həqiqiy alakigə wə munasiwətkə kirgüzüxidid ibarəttur. Bu din əməs. Nuroqun kixining dini bar boləqini bilən, əməliyəttə muhəbbiti yoqtur. Yənə deyiximiz kerəkki, Huda bilən baqləqan bundak munasiwət, yəni etikad degən, ata-anidin miras qalidiəqan ix əməstur. Hərbir dəwrdiki kixilər əzliri Hudaning yenioqə kelixi kerək. Hərbir adəm yengidin tuəquluxi kerək. Xunga diniy «ən'ənə»lər degən Injilning duxminidur. Huda insandin hərbir ixni qilixta toluq anglıq həlda qin kənglidin «Buni Huda Əzi manga buyruəqan bir ix» degən ixənqtə yaxaxini tələp qilidu. «Ən'ənimiz xu» dəpla ix qilsaq, qiloqan xu iximizning Huda aldida həqkəndak əhmiyiti bolmaydu.

«Əstayidil kixilərninq oyliri əzlrini pəkət kəngriqilikkila yetəklər;

Qeqiləngəqularninq oyliri bolsa, ularni pəkət yoqsuzlukqila yetəklər».

(Təwrottiki «Sulaymanninq pənd-nəsihətliri» 21-bab

Hatimə

Yukirikı muzakirilərdin, gunahlarning kəqürüm kılınıxi və kəngülning yuyulup paklinixida, Əysa Məsihsiz heqkandak yolning yoklukını, xundakla Təwrat, Zəbur və Injildin baxka xu nijatlik yolni kərsitidioğan heqkandak kitabning yoklukını kərup qıkkansiz. Mukəddəs və mutlək adil Hudaning Əz adillikini kəna'ətləndürüxtə, adəmni Huda bilən inaklaxturuxta, Məsih Əysaning Əzining kurbanlik kılınıxidın sirt baxka yolmu yoktur. Bu pürsətni qing tutung, bögünki kün nijatlik kün, mehri-xəpkət kərsitilidioğan və kəbul kılınıdioğan kün bolıdu.

Muzakirimizni muxu yərdə ayaoqlaxturup turmaqımən. Tehi səzlənmigən ixlar heli nurəun. Yukiridikilərnı musulman kərındaxlirimning həkikətkə erixixi, xundakla mənggülük həyatka igə boluxini məksət kılıp yazduk. Hudaning kədirlik okurminimgə Mukəddəs Roh, ata kılıp, uning izdinixlirigə, du'alirioğa yorukluk berixini tiləymən. Hudaəğa əz ana tilingizda qin dilingiz bilən du'a kiling. Huda sizni Rəb Məsih Əysada boləğan tüptüz nijatlik bəht yolida yetəkligəy.

(Əsli nushini, (ərəb tilida) Nikola Yakup Olabril yazəğan. Koxumqə materiyal, Helil Əysadin)

«Dunyaning nuri Əzümdurmən. Manga əgəxkənlər kərangəyulukta mangmaydu, əksiqə həyatlik nuriəğa erixidu»

(Injil, «Yuhanna» 8-bab, 12-ayət)

«Əstayidil kixilarning oyliri əzlrini pəqət kəngriqilikkila yetəklər;

Qeqilangoqularning oyliri bolsa, ularni pəqət yoxsuzlukqila yetəklər»

(Təwrattiki «Sulaymanning pənd-nəsihətliri» 21-bab)